Üseyd b. Hudayr

Zekeriya Çelik

Üseyd bin Hudayr

Zekeriya ÇELİK

Kitap Adı	:	Üseyd bin Hudayr
Yazar	:	Zekeriya Çelik
ISBN	:	978-975-6497-50-0
SAMER Yayınları	:	19
Editör:	:	Doç. Dr. İhsan Arslan
Dizgi	:	SAMER
Kapak	:	SAMER
Genel Yayın Yönetmeni	:	Doç. Dr. Feyza Betül Köse

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KSÜ Avşar Kampüsü
Onikişubat/Kahramanmaraş

İletişim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

Bu kitap, "Üseyd b. Hudayr'ın Hayatı" adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş yayım halidir.

İÇİNDEKİLER

— ÜÇÜNCÜ BÖLÜM —

ÜSEYD B. HUDAYR'IN FALİYETLERİ

ÖNSÖZ

İslâm Tarihi'nin en önemli dönemi hiç şüphesiz ki Müslümanlar için Asr-ı Saadet'tir. Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişen sahâbenin tanınması o dönemi daha iyi anlamamıza ve hayatımıza aktarmamıza katkı sağlayacaktır. Müslüman olmakla cahiliyye dönemindeki olumsuzlukları bir anda bırakan sahâbenin hayatlarındaki bu keskin dönüşü anlayabilmek için yaşadıkları ortamın ve hayat hikâyelerinin bilinmesi önemlidir. Sahâbe hakkında söz söylemek, herhangi biri hakkında konuşmak gibi değildir. Çünkü Sahâbe, Hz. Peygamber'in eğitiminden geçmiş ve âyetlerin gelişine vesile olmuş bir nesildir. Bundan dolayı Müslümanlar için önemli bir konuma sahiptirler; ancak insan olmaları ve insanlardan sâdır olan olumlu-olumsuz davranışları ortaya koyabilme özelliklerinden dolayı onlara gereğinden fazla üstünlük vermek, onların yanlış anlaşılmalarına sebep olacaktır. Bununla birlikte haklarında çok az bilgi dahi olsa, üzerlerinden bunca asır geçmesine rağmen bugün hala sahâbîlerin hayatlarını araştıran çalışmalar yapılmaktadır. Çünkü sahâbeyi tanımak, o dönemde Müslümanların çektiği sıkıntıları anlamak adına ve İslâm'ın bize hangi şartlar altında ulaştığını bilebilmek için çok önemlidir.

Allah'ın kitabı ve O'nun peygamberinin sünnetine uygun bir hayat yaşama gayesinde olan bizlerin, bunu en güzel şekilde hayatlarında uygulamış kimseleri örnek alabilmek için sahâbenin hayatlarını bilmemiz gereklidir. Bu

alanda yapılmış birçok çalışmada ashâbın önde gelenlerinin hayatları araştırılarak insanların istifadesine sunulmuştur. Bununla birlikte hayatlarını Allah'a, O'nun dinine ve peygamberine adamış; bu uğurda nice sıkıntılar çekmiş bazı sahâbîler insanlar tarafından pek duyulmadıkları için araştırma konusu edilmemişlerdir.

Gerek İslâm'dan önce gerekse Müslüman olduktan sonra Evs kabilesinin liderlerinden biri olan Üseyd b. Hudayr'ın yaşantısında bu gün dahi insanların örnek alabilecekleri birçok önemli davranış vardır. Kendisinin İslâmiyet'i kabulü ile birlikte birçok kişinin Müslüman olması, Medine'de yaşayan iki büyük kabileden biri olan Evs kabilesinin lideri olması, ensârın ilk Müslümanlarından olması ve Medine yılları boyunca Hz. Peygamber'in her zaman yakınında olmasının yanında; Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerini de yaşamış olması, ayrıca Hz. Peygamber'in kendisi hakkında söylemiş olduğu güzel sözler, bizi bu çalışmayı yapmaya yönelten sebepler sayılabilir. Böyle bir sahâbenin tanınması ve yapılacak yeni çalışmalara katkı sağlamak amacıyla bu çalışmayı yaptık.

"Üseyd b. Hudayr'ın Hayatı" adını verdiğimiz çalışmamız, İslam Öncesi Medine Dönemi ve Üseyd b. Hudayr, İslâm'ın Medine'ye Gelişi ve Üseyd b. Hudayr'ın Faaliyetleri olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır

Çalışmamızın birinci bölümünde İslâm öncesi Medine şehrinin genel durumuna değindikten sonra Üseyd b. Hudayr'ın nesebi, ailesi ve Medine'deki konumu hakkında bilgi verildi. Ailesi hakkında her ne kadar detaylı bilgiler bulunmasa da mevcut bilgiler ışığında konu anlatılmaya çalışıldı. İkinci bölümde ise İslâm'ın Medine'ye geliş sürecini ve Üseyd b. Hudayr'ın Müslüman oluşunu anlatıldı. Üçüncü ve son bölümde ise Üseyd b. Hudayr'ın faaliyetleri, katıldığı savaşlar ve bu savaşlardaki görevleri, İslâm'ın yayılmasındaki çabaları, kişiliğini ve vefatı anlatılararak çalışma tamamlandı.

Çalışmamız sırasında ders destek olan Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Bay hocama, ufuk açıcı ve engin tecrübelerinden her zaman istifade ettiğim Prof. Dr. Nebi Gümüş hocama, konu seçiminden çalışmanın tamamlanmasına kadar destek ve yardımlarıyla daima yanımda olan, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. İhsan Arslan hocama, teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamızın kitap olarak yayınlayan SAMER Yayınlarına teşekkür ederim.

Zekeriya ÇELİK
Rize-2019

– GİRİŞ –

Araştırmanın Önemi ve Kaynakları

Medine'nin İslâmlaşması, İslâm Tarihi'ndeki en önemli dönüm noktalarından biridir. İslâm dininin Mekke'de kabul görmemesi ve Müslümanlara baskı yapılması üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) bir çıkış yolu bulmak üzere önce Taif'e gitmiş, burada çağrısına istediği karşılığı bulamayınca üzgün bir şekilde Mekke'ye dönmek durumunda kalmıştı. Bundan dolayı Taif, gelecekte Medine olma fırsatını kaçırmıştı. Son Buâs Savaşları esnasında Hazrec kabilesinden altı kişilik grup, Mekke'ye yardım istemek amacıyla gelmiş, ancak istedikleri yardımı alamamışlardı. Hz. Peygamber, her hac mevsiminde Mekke'ye gelenlere İslâm'ı tebliğ etmeye çalışıyordu. Bu amaçla, Medine'den gelen bazı kişilerle görüştü ve kendilerine İslâm'ı tebliğ etti. Hz. Peygamber'in çağrısını olumlu karşılayan bu insanlar, gelecek sene aynı yerde buluşmak üzere memleketlerine döndüler. Bundan bir yıl sonra Birinci Akabe Biatı gerçekleşti. Hz. Peygamber, Medine'de İslâm'ı tebliğ etmek için Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi. Mus'ab b. Umeyr'in faaliyetleri neticesinde Evs ve Hazrec'in ileri gelenleri İslâm'a girdi. Bunlar arasında Evs'in liderlerinden olan Üseyd b. Hudayr da bulunmaktaydı. Üseyd b. Hudayr, gerek bu

dönemde gerek Hz. Ebû Bekir döneminde ve gerekse de vefat edeceği 20/641 Hz. Ömer dönemine kadar İslâm'ın yayılmasına katkıda bulundu.

Konumuzu araştırırken Temel İslâm Tarihi kaynakları, tabakât, ricâl kitapları ve çağdaş yazarların eserlerden istifade edildi. Bu kaynakları araştırırken konuyla ilgili bilgiler dikkatli bir şekilde incelendi. Araştırma esnasında bir konu ile ilgili olan farklı rivâyetler varsa bunlar da belirtildi.

Çalışmamızda İbn Sa'd (v. 230/844) *"et-Tabakâtü'l-Kübra",* İbn Abdilber (v. 463/1071) *"el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb",* İbnü'l-Esîr (v. 630/1232) *"Üsdü'l-Ğâbe"*, İbn Hacer'in (v. 852/1448) *"el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe"* adlı tabakât eserlerinin yanısıra, konumuzla ilgili olarak Vâkıdî (v. 207/522) *"Kitâbü'l-Meğâzi",* İbn Hişâm (v. 213/822) *"es-Siretü'n-Nebeviyye",* Taberî (v. 310/922), "*Tarihu'l-Umem ve'l-Mulûk*", İbnü'l-Esîr (v. 630/1232) *"el-Kâmil fi't-Târîh"*, Zehebî (v. 748/1374) *"Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ"* ve İbn Kesîr'in (v. 774/1372) *"el-Bidâye ve'n-Nihâye"* gibi genel tarih kitaplarına ve Üseyd b. Hudayr hakkında en detaylı ve derli toplu bilgileri içeren İbn Asâkir'in (v. 571/1175), "*Tarihu Medinetü Dimeşk*" adlı eserine başvuruldu.

Bunların yanında çağdaş yazarlardan özellikle de İslâm Tarihi çalışmalarıyla tanınan Muhammed Hamidullah'ın *"İslâm Peygamberi"* adlı eseri, Muhammed Gazâli ve Ramazan el-Bûtî'nin "*Fıkhus-Sîre*"leri de faydalanılan eserler arasında bulunmaktadır.

Çalışmamızın konusu bir sahâbe hayatını incelemek olduğu için başvurulan bir diğer kaynak türü ise Buhârî'nin (v. 256/869) *"el-Cami'us-Sahih"*i, Müslim'in (v. 261/874) *"Sahihu Müslim"*i, İbn Hanbel'in (v. 241/855) *"el-Müsned"*i, Ebû Davud'un (v. 275/888) *"Sünenü Ebû Davud"*u, İbn Mâce'nin (v. 275/888) *"es-Sünen"*i, Tirmîzî'nin (v. 279/892) *"Sünenü Tirmîzî"* gibi hadis kitapları oldu. Bu hadis kitaplarında, Üseyd b. Hudayr'ın hayatı ve şahsiyeti ile ilgili siyer ve meğazi kitaplarındaki bilgileri tasdik eden ve tamamlayıcı nitelikte olan bilgilere ulaşıldı.

Çalışmamızda yeri geldiğinde az da olsa Muhammed Hamdi Yazır'ın *"Hak Dini Kur'ân Dili"* ve Mevdûdi'nin *"Tefhîmu'l Kuran"* gibi bazı tefsir eserlerinden istifade edildi.

Sonuç itibariyle Üseyd b. Hudayr'ın hayatını incelerken, temel kaynaklar ve son dönemde yapılmış olan araştırmalardan ulaşabildiğimiz kadarına başvurmaya gayret ettik. Elde edilen küçük detayları dahi çalışmamızda sunma gayreti içerisinde olduk.

— BİRİNCİ BÖLÜM —

İSLÂM ÖNCESİ MEDİNE ŞEHRİ VE ÜSEYD B. HUDAYR

A. Medine Şehri

Medine, Arap yarımadasının batısında Hicaz bölgesinde olup Kızıldeniz kıyısına yüz otuz kilometre uzaklıktadır. Mekke'nin üç yüz elli kilometre kadar kuzeyinde yer alan şehrin kurulmuş olduğu geniş düzlüğün kuzeyini Uhud, güneyini Air Dağları çevrelemiştir. Şehrin doğu ve batı bölgeleri ise volkanik lav akıntılarıyla çevrelenmiştir.[1] Gerçekte Medine, eni boyu on beş kilometre uzunluğunda olan bölgenin adıydı ve Medine Ovası diye adlandırılırdı. Daha sonra Hz. Peygamber tarafından "haram" bölge olarak ilan edildi.[2] Medine şehri, coğrafi görünümü itibariyle vadide kurulmuş olup İslâm dünyasının Mekke'den sonraki ikinci kutsal şehri konumundadır.[3]

Medine'nin bilinen en eski adı Yesrib olup bu adın, buraya ilk yerleşen kişi olduğu rivâyet edilen Yesrib b. Vâil b. Kâyine b. Mehlâbil'in isminden geldiği kaydedilmektedir. Hicretin ardından Hz. Peygamber Medine'ye

---

[1] Fethullah Zengin, *Medine'nin İslamlaşması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2008, s. 23.

[2] Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Nazire Erinç Yurter, İstanbul: Beyan Yayınları, 2012, s. 57.

[3] Sami Öngör, *Coğrafya Sözlüğü*, İstanbul: Maarif Basımevi, 1959, s. 558.

"Tabe,_Taybe" gibi güzel anlamlar içeren isimler verilmesini istemiştir. Rasûlüllah da "Medine'ye bir defa Yesrib diyen, on defa Medine desin!" diyerek Yesrib ismini kaldırmaya çalışmıştır. İslâm kaynaklarında ise Medine'ye Tayyibe, Mahabbe, Daru'l-İman, Daru'l-Hicre, Daru's-Sünne, Rasûlüllah'a izafeten Medinetu'r-Rasûl ve el- Medinetu'l-Münevvere gibi isimler verilmiştir. Başa kakmak, zarar vermek, karıştırmak, kötülemek, bozmak gibi olumsuz anlamlar içeren "serb" kökünden türeyen "yesrib", Kur'ân-ı Kerîm'de sadece Ahzâb suresinin 13. âyetinde Medine'nin adı olarak geçmektedir.[4]

Medine'ye ilk yerleşmenin ne zaman başladığına dair bir bilgi olmamakla birlikte, tarih sahnesine çıkışından itibaren Medine'ye yerleşen üç topluluktan bahsedilir. Bunlar: Amalika, Yahudiler ve Evs-Hazrec kabileleridir. Ancak şehre bunlardan hangisinin daha önce geldiği bilinmemektedir. Genellikle kabul edilen rivâyete göre Yesrib'e ilk gelenler Amalika kavminden Amelak b. Erfahsed b. Sam b. Nuh veya aynı kabileden Yesrib adlı bir kişi ve beraberindekilerdir. Yahudilerin Medine'ye gelişini Hz. Musa dönemine kadar götürenler olduğu gibi Suriye'nin Yunanlılar veya Filistin'in Romalılar tarafından işgal edilmesiyle bağlantılı görenler de vardır. Bir başka görüş de Babil kralı Buhtunnasr'ın Kudüs'ü işgal edip Süleyman Mabedi'ni yıkmasından sonra buradan çıkarılan Yahudilerin Yesrib'e gelip yerleştikleri şeklindedir. Diğer bir rivâyet ise Hz. Mûsa ve beraberindekilerin Yesrib'den geçerken içlerinden bazılarının, buranın son nebînin geleceği yer olduğunu anlayarak buraya yerleşmeyi uygun bulmuş oldukları ve daha sonraları burayı yurt edindikleri şeklindedir. Ana vatanları Yemen olan Evs ve Hazrec kabileleri ise Arîm selinden sonra muhtemelen V. yüzyılda Yesrib ve civarına yerleştiler. Yahudilere tâbi olarak yaşamaya başlayan bu kabileler siyasal ve ekonomik baskılara, hatta bazen onur kırıcı çirkin davranışlara mâruz

---

[4] Nebi Bozkurt - Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Medine" *DİA*, XXVIII, 305.

kaldılar.[5] Ezd kabilesi, Sa'lebe b. Amr başkanlığında Yemen'den çıkıp Suriye'ye gelerek Gassan bölgesine yerleşmişti; fakat Sa'lebe'nin ölümünden sonra başkanlık meselesinden gücenen Sa'lebe oğlu Hârise, diğerlerinden kendine taraftar olan kabile ile birlikte Hayber bölgesine gelmişti. Hârise'den sonra Evs ve Hazrec adlarıyla ikiye ayrılan bu kabile daha sonra Yesrib (Medine)'e gelmiş ve Yahudilerin baskısı altında burada yaşamaya başlamıştı. Hatta Yahudilerin başkanı Fayton, evlenen Arap kızlarının ilk geceyi kendisiyle geçirmelerini isteyecek kadar ileri gitmişti. Bunun üzerine Evs ve Hazrec kabileleri akrabaları olan Gassânîlerden yardım istemişler. Gassânîler de yardım etmek üzere Yesrib üzerine yürüyüp Yahudi başkanını öldürmüşlerdi.[6] Böylece Evs ve Hazrec kabileleri Yahudilere karşı birleşti ve Medine'de hâkimiyeti ele aldılar. Medine'deki Arap üstünlüğü o denli yerleşti ki tarihte "Medine Sözleşmesi" diye adlandırılan metinde Yahudiler, "şu ya da bu Arap kabilesinin Yahudileri" diye adlandırılmıştı.[7]Ancak Yahudiler, üstünlüğü kaybettikten sonra da rahat durmadılar ve iki kabileyi birbirine karşı kışkırttılar. Bunun neticesinde iki kabile arasında uzun yıllar boyunca süren savaşlar meydana geldi. Bu savaşların en büyüğü ve aynı zamanda en sonuncusu hicretten altı yıl kadar önce, Medine'ye yaklaşık on kilometre uzaklıktaki Buâs mevkiinde cereyan etmiştir. Buâs Savaşı, Evs kabilesinden bir kişinin Hazrec'e sığınan bir yabancıyı öldürmesi üzerine başlamıştır. Savaş esnasında Evs kabilesinin başında ensârın ileri gelenlerinden Üseyd b. Hudayr'ın babası Hudayr el-Ketâib, Hazrec kabilesinin başında ise Amr b. Nu'man el-Beyâzî bulunuyordu. Savaşın başlarında Hazrec kabilesinin üstünlüğü varken Evs lideri Hudayr'ın sebatı ve savaşı iyi yönetmesi, durumu Evs'in lehine çevirdi. Her iki kabileden de birçok ileri gelenin hayatını kaybettiği savaş, Hazrec lideri Amr b. Nu'man'ın atılan bir okla öldürülmesi neticesinde Evs'in zaferiyle sonuçlandı. Buâs Savaşı, Evs

[5] Bozkurt -Küçükaşcı, "*Medine*", s. 306.
[6] Neşet Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957, s. 83.
[7] Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 28.

ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen meşhur savaşların en sonuncusudur. Bundan sonra İslâmiyet'in gelişi ile her iki kabile söz birliği ederek tek kelime (kelime-i tevhîd) etrafında İslâm'a ve Müslümanlara yardım etmek üzere bir araya gelip kaynaştılar.[8]

1. Medine'nin Sosyal, Siyasî ve Ekonomik Yapısı

Medine şehrinde, Arabistan'ın diğer şehirlerinde olduğu gibi çöl hayatının ortaya çıkardığı bir model olan kan bağlarıyla birbirine bağlı kabile sistemi hâkimdi. Kabileler şahsi özellikleriyle tanınan ve kendilerine şeyh, seyyid veya reis adı verilen kişiler tarafından idare ediliyordu. Kabile reisliği bazı durumlarda babadan oğula geçebilirdi; ancak bu kan bağından değil, kişisel özellikler ve kabiliyete bağlıydı. Kabile liderinin asıl görevi kabilesini diğer kabilelere karşı temsil etmekti. Bu anlamda kabile reislerinin otoriteden daha çok, sorumlulukları ön plana çıkmaktaydı. Bunun neticesi olarak kabilenin diğer fertleri, rahatlıkla şeyhlerini eleştirip gerektiğinde onları hesaba çekebiliyorlardı. Liderlerin bu kadar az yetkiye rağmen bunca sorumluluğu kabul etmelerinin nedeni ise, şan ve şeref duygusuna olan aşırı düşkünlükleriydi. Çöl hayatının getirdiği geçim zorluğu kabileleri birbirine saldırmaya sevkettiğinden Arabistan cahiliyye hayatında en önemli sosyal olay kabile savaşları olmuştur.[9]

Hicretten önce Medine'de başlıca iki Arap kabilesi ve üç Yahudi kabilesi yaşamaktaydı. Bunlar Arap Evs ve Hazrec kabileleri ile Yahudi Benû Kaynuka, Benû Kurayza ve Benû Nadir kabileleridir.[10] Evs ve Hazrec'in baba tarafından nesep şecereleri ise Harise b. Sa'lebe el-Anka b. Amr Müzeykıyâ b. Âmir Mâüsse-mâ b. Harise el-Gıtrîf b. İmruü'l-Kays el-Batrîk b. Sa'lebe b.

---

[8] İbnü'l Esîr, İzzüddin b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed (v. 630/1232), *el-Kâmil Fi't-Tarih*, çev: Heyet, İstanbul: Bahar Yayınları, 1985, I, s. 625-647.

[9] Âdem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2004, s. 3-8.

[10] Muhammed Hamidullah, "Asr-Saadet Öncesi Medine'de Sosyo-Ekonomik Hayat", çev. İhsan Süreyya Sırma, *Bütün yönleriyle Asrı Saadette İslam,* ed. Vecdi Akyüz, İstanbul: Beyan Yayınları, 2006, I, s. 103.

Mazin b. Ezd b. Gavs b. Nebet b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcub b. Ya'rub b. Kahtân'dır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği zaman kendisini koruyup yardımda bulundukları için, Evs ve Hazrec kabilelerine "ensâr" lâkabını bizzat kendisi vermişti. Bu iki kardeş Yemen'de yaşayan Ezd kabilesindendi. Bir kâhinin gelecek sel nedeniyle cezalandırılacaklarını haber vermesiyle memleketlerini terk edip buraya yerleşmişlerdi.[11] Yesrib halkı hadari, yani yerleşik hayat sürmekle birlikte; yönetimde sosyo-kültürel gelenekler, ahlakî alanlarda ise kabile gelenekleri hâkimdi. Kabilelerin reisleri vardı ve kabile sisteminin esası asabiyet idi. Kan davaları yaygındı ve merkezî bir otorite mevcut değildi. Bir başka ifade ile şehrin ortak bir yöneticisi yoktu. Arap ve Yahudi kabileleri birbirinden bağımsız bir şekilde ayrı ayrı mahallelerde yaşıyorlardı. Her topluluk, biri diğerinden birkaç kilometre uzaklıkta bir köy oluşturmaktaydı. Ancak zaman zaman ekonomik üstünlüğü elerinde bulunduran Yahudiler, bunu kullanarak idarî işlerde Arapları kendilerine tabi kılıyorlardı. Arap ve Yahudi kabileleri arasında zaman zaman ciddi anlaşmazlıklar çıkmakta idi. Bununla birlikte çeşitli siyasal nedenlerle birbirleriyle ittifak kurdukları da oluyordu. Arap kabileleri, bazen de birbirlerine karşı Yahudi kabileleriyle işbirliğine gitmekteydi. Evs Kabilesi, Kurayza ve Nadir, Hazrec Kabilesi de Kaynuka ile ittifak kurmuştu.[12]

Kayle'nin iki çocuğu (Evs ve Hazrec) soyundan gelenlerin arasında yıllardır süren rekabet ve çekişmeye rağmen iki kabile arasında evlilikler de olmaktaydı.[13] Ancak devamlı savaşlar, şehrin gücünü önemli ölçüde tüketmiş ve düşmanlık, şehirde hayatı çekilmez hâle getirmişti. Yahudiler de zaman zaman Evs ve Hazrec'i birbirine düşürmüşler ve aralarındaki çekişmeleri körüklemişlerdir. Bunun yanı sıra Evs ve Hazrec'ten her biri, diğerine karşı Yahudilerle ve çevredeki diğer Arap kabileleriyle işbirliğine girmiştir. Çarpışmalar genellikle Evs kabilesi aleyhine dönmüştür. İleride İslâm'ı ka-

---

[11] İbnü'l-Esîr, I, s. 624-625.

[12] Hamidullah, *"Asr-ı Saadet Öncesi Medine'de Sosyo-Ekonomik Hayat"*, I, s. 104.

[13] Martin Lings, *Hz. Muhammed'i Hayatı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2012, s. 117.

bul edecek olan Evs ve Hazrec, Hicret'ten sonra "ensâr" adıyla İslâm toplumunun şerefli bir kesimini oluşturacaklar; iki kabile arasında yıllardır devam eden savaş ve anlaşmazlıklar İslâm sayesinde sona erecektir. Nitekim, Birinci Akabe görüşmesinde İslâm'ı kabul eden Medineliler; Evs ve Hazrec düşmanlığının vahim boyutlarını ve Hz. Peygamber'den nasıl medet umduklarını şu sözleriyle dile getirmişlerdir: *"Halkımız iç ihtilaf ve mücadeleler sebebiyle paramparça olmuş durumdadır. Umulur ki senin aracılığınla Allah bu durumdan bizi çıkarıp kurtaracaktır. Hepimiz bu yolda çalışacağız ve halkımızı senin bizi davet ettiğin şeye davet edeceğiz"*[14] dediler. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: *"Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirdi. O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan sizi kurtardı."*[15] Diğer bir âyette ise: "... *O ki yardımıyla müminleri destekledi ve onların kalplerinin arasını uzlaştırdı. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin yine de onların kalplerinin arasını uzlaştıramazdın; fakat Allah onların arasını uzlaştırdı. Çünkü o daima üstündür, hikmet sahibidir*."[16] Hz. Aişe de Medine toplumunun İslâm'a kucak açışını şöyle ifade etmektedir: *"Buâs günü; Allah'ın, Rasûlü için hazırladığı bir gündür ki; bu savaşın sonunda Rasûlüllah Medine'ye hicret etmişti. Allah Rasûlü buraya geldiğinde toplum gruplara bölünmüş, ileri gelenlerin bazıları yaralanmış ve bazıları ise öldürülmüştü. Bu durum üzerine Allah, bu günü ensârın İslâm'a girmeleri için hazırlamıştı."* [17]

Bu durum Evs ve Hazrec kabilelerinin İslâm'dan önceki durumunu özetliyordu. İslâm'ın gelişiyle bu düşmanlığın nasıl da değiştiğini ve tam bir kardeşliğe dönüştüğünü ise şu âyette görmekteyiz: *"Onlar ki inandılar, hicret*

---

[14] Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993, I, s. 152.

[15] Al-i İmran 2/103.

[16] Enfal 8/62-63.

[17] Buhârî, Kitabu Menâkıb'il Ensâr 45.

ettiler, Allah yolunda canları ve mallarıyla savaştılar ve onlar ki (hicret edenleri) barındırdılar ve yardım ettiler; işte onlar birbirlerinin dostudurlar." [18]

Evs ve Hazrec arasındaki rekabet Müslüman oldukları ilk zamanlarda da devam etti. Bu çekişme öyle boyutlara ulaşmıştı ki, iki kabileden ilk Müslüman olanlar, birbirlerinin imamları arkasında namaz bile kılmıyorlardı. Bu durum Allah Rasûlü'nün onlara Mus'ab b. Umeyr'i göndermesine kadar devam etti. Ancak devam eden zamanlarda durum pek de iyiye gitmemişti. Öyle ki, Evs ve Hazrec kabilelerine mensup kişiler birbirlerinin mahallelerine giremiyorlardı. Hz. Peygamber hicret yolundayken Kuba'da Evsli bir topluluk olan Amr b. Avfoğullarına misafir olmuştu. Allah Rasûlü burada Es'ad b. Zürâre'yi sorduğunda, onun Buâs Savaşı'nda Evsli birini öldürdüğü için buraya gelmeye cesareti yok cevabını almıştı.[19]

Evs ve Hazrec kabilelerinin aralarındaki düşmanlık, ortak birinin başkanlığında birleşmelerini engellemekteydi. Hz. Peygamber'in şehre gelişinden kısa zaman önce Abdullah b. Übey b. Selûl'ü ortak başkan seçmeye karar vermişlerdi. Hatta kendisine altından bir taç bile sipariş etmişlerdi, ancak Hz. Peygamber'in şehre gelişiyle bu teşebbüs yarım kalmıştı. Belki de bundan olsa gerek Abdullah b. Übey bu durumu hiç kabullenememiş ve birçok olayda Müslümanların arkasından iş çevirmiştir.[20]

Yahudilerin de ortak bir başkan fikrini kabul etmeleri, şehirdeki bu savaş ve çekişmelerden onların da zarar gördüklerinin bir göstergesiydi. Belki

---

[18] Tevbe 9/71.

[19] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, s. 153.

[20] İleride değinecek olduğumuz üzere Abdullah b. Übey bu düşmanlığını zaman zaman çok ileri boyutlara ulaştırmış ve Hz. Peygamberin eşine iftira etmiştir. İfk olayı olarak bilinen bu olay Beni Mustalik gazvesinde meydana gelmişti. Ayrıca Müslümanları zelil olmakla itham etmişti ve Medine'ye dönünce onları oradan çıkaracağını iddia etmişti. Üseyd b. Hudayr Hz. Peygambere gelerek durumu sormuş; Allah Rasûlü anlatınca onu mazur görmesini, çünkü kendisinin kral olmaya hazırlandığı bir dönemde bunun elinden alındığını söylemiştir. bkz. İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, çev. Hasan Ege, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2001, III, s. 401.

de Medine Sözleşmesi'nde Hz. Peygamber'i lider olarak kabul etmelerinin altında da bu çaresizlik yatmaktaydı.

Evs ve Hazrec'in oluşturduğu Araplar ile Benû Kaynuka, Benû Nadr ve de Benû Kurayza'nın oluşturduğu Yahudilerden müteşekkil iki etnik grubun yaşadığı Medine toplumunda da diğer Arap şehirlerinde olduğu gibi sosyal sınıf ayrılıkları vardı. Yesrib toplumunu oluşturan insanlar hürler, mevâlî ve köleler olmak üzere üç sınıftan meydana geliyordu.[21]

Medine toplumu, Arap birliği gerçekleşene kadar siyasî ve ekonomik anlamda tamamen Yahudi hâkimiyetindeydi. Yesrib'in etrafında bulunan Arap kabilelerinden etkilendikleri gibi, kendi adetlerini de yerleştirip yaymışlardı. Ekonomik anlamda başardıkları en iyi işleri de faizdi.[22] Medine, eski zamanlardan beri güney-kuzey ticaret yolu üzerinde bulunuyordu. Burada Yahudiler ziraat, ticaret, kuyumculuk, demircilik, dokumacılık, silah ve zirai alet imalatı ile meşgul oluyorlardı. Kaynuka oğullarının diğer mesleklerle birlikte kuyumculuk ve ticaretle, diğer Yahudilerin de çiftçilikle ve ticaretle uğraştıkları söylenebilir. Arap kabileleri ise daha ziyade çiftçi idiler. Her aile kendi topraklarına sahipti ve herkes kendi çocukları ve gerektiğinde kölelerinin yardımıyla çiftliklerde çalışıyordu. Bunun yanında ticaretle uğraşanlar da vardı. Bunlar Suriye pazarlarına ticaret amacıyla giderlerdi. Şehre ithal mallar da getiriliyordu. Çeşitli Arap kabileleri, özellikle göçebeler, satmayı veya ihtiyaç duydukları maddelerle takas etmeyi düşündükleri deve, at, zamk, değerli taşlar gibi mallarını şehre getiriyorlardı.[23] Yahudiler ithalatçılık, yiyecek ve tahıl maddeleri satıcılığı, nakit alışverişi yani banker olarak da çalışıyorlardı.[24]

---

[21] Mustafa Safa, *Hicret Öncesi Medine'de (Yesrib'de) Sosyal ve Dinî Hayat,* Ankara: Toplum Bilimleri Dergisi, 2012, c. 6, S. 12, s. 197-215.

[22] Ekrem Ziya Umeri, *Medine Toplumu*, çev. Nureddin Yıldız, İstanbul: Risale Yayınları, 2007, s. 58-59

[23] Fethullah Zengin, *Medine'nin İslamlaşması*, s. 34.

[24] Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, s. 185.

Yesrib öteden beri verimli vahaları ve Arabistan'ın en ağaçlı yeri olması sebebiyle tarıma elverişli bir yapıya sahipti. Bu nedenle de ziraatçı birçok topluluk buraya yerleşmişti.[25]

Medine şehri, Mekke'ye göre kuzeyde olması hasebiyle nispeten daha serin ve sulak bir araziye sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı şehir tarıma elverişlidir.

2. Dinî ve Kültürel Durum

Medine'de putperest Araplarla Yahudiler aynı coğrafyada kabileler halinde yaşıyor; birbirlerinin inançlarına müdahale etmeden inanç ve ibadetlerini kendi içlerinde gerçekleştiriyorlardı. Bununla birlikte çarşı-pazarda, ticari işlerde ve bazı merasimlerde bir araya geldikleri de oluyordu. Dinî inanç açısından semavi bir dine ve peygambere tabi olmaktan dolayı Yahudiler, kendilerini Araplardan üstün görürler; dinlerini onlara kabul ettirmek için de hiçbir gayret sarf etmezlerdi. Araplar da dinî olarak Yahudileri kendilerinden üstün kabul ederlerdi. Onlarla olan ilişkilerinden dolayı risalet, ahiret, cennet ve cehennem gibi mefhumlara da inanıyorlardı. Siyasî yönden putperest Araplar, Yesrib'de hâkim konumda olmalarına rağmen iki kardeş kabilenin (Evs-Hazrec) birbirleriyle olan çatışmalarından dolayı merkezî bir idareye sahip olamamışlardı. Gerek merkezî bir idarenin olmayışı, gerekse kabileler inançlarını kendi içlerinde mahalli olarak yaşattıklarından şehir merkezînde mevcut putperest inancın_tesirleri pek hissedilmiyordu. En önemli putları olan Menat, şehrin dışında günlük hayattan oldukça uzakta idi; ancak özel zamanlarda ziyaret edilebiliyordu. Onun için Yesrib toplumunda, toplu dinî ayinler ya da tapınma şekilleri şehir hayatında etkin konumda değildi. Herkesin kendi evinde özel putu ve putu için oluşturduğu köşesi vardı. Bundan dolayı şehir dışında Menat'ın yanında yaptıkları törenler ve Mekke'ye giderek yaptıkları hac ve umre dışında, şehirde inançlarının

---

[25] Mustafa Küçükeskici, *Hz. Peygamber (SAV) Döneminde Medine'nin Sosyal Yapısı,* (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1999, s. 65.

tezahürü olan başka toplumsal ibadet şekilleri görülmezdi.[26] Hicret öncesi Medine şehrinde kutsal bir mekânın varlığına dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Evs ve Hazrec'in burada kutsal bir mekân edinmemiş olmaları, onların da Mekke'deki Kâbe'yi mabet olarak kabul ettikleri anlamına gelebilir.[27]

Medine toplumundaki insanların, aynı Mekke müşriklerinde olduğu gibi kendilerine ait putlarının olduğunu şu rivâyetten anlamaktayız:

Müslüman olduktan sonra, Es'ad b. Zürâre, Ümare b. Hazm ve Avf b. Afra, Malik b. Neccaroğullarının putlarını; Salit b. Kays ile Ebû Sırma, Adiy b. Neccaroğullarının putlarını; Salebe b. Ganeme, Muâz b. Cebel ve Abdullah b. Üneys, Selemeoğullarının putlarını; Ziyâd b. Lebîd ile Ferve b. Amr, Beyazaoğullarının putlarını; Sad b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr Abdüleşheloğullarının putlarını kırdılar.[28] Bu rivâyeti önceki paragrafla değerlendirdiğimizde, Medinelilerin kendi putları olduğu anlaşılmakla beraber; Mekke'deki gibi katı bir putperestlik anlayışına sahip olmadıklarını söyleyebiliriz. Bu durum muhtemelen kitabî bir dine sahip olan Yahudilerle beraber yaşamalarından ve onlardaki tanrı inancından etkilenmelerinden kaynaklanıyordu.

Medine şehrinde Yahudiler ve putperest Araplar, ana dinî grubu oluşturmaktaydılar. Araplar Mekke'de olduğu gibi çeşitli putlara tapmaktaydılar. Yahudiler Mukaddes bir kitaba sahip olmalarını, okuma yazmadan bîhaber putperest Araplara karşı bir üstünlük vesilesi olarak görülüyordu. Hıristiyanlara gelince bunlar Medine'de yok denecek kadar azdı. Evs kabilesinden Ebû Amir adındaki birinden bahsedilir ki bu, önce Hıristiyanlık dinine girmiş ve rahipliğe kadar yükselmiştir. İlerleyen yıllarda İslâm'a düşman kesilen bu kişi Medine'yi terk etmiş ve Uhud Savaşı'nda yanında elli kadar

---

[26] Safa, s. 202.
[27] Mustafa Sabri Küçükaşçı, *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn,* İstanbul: İsar Vakfı Yayınları, 2003, s. 183.
[28] Mustafa Asım Köksal, *İslam Tarihi*, İstanbul: Köksal Yayıncılık, 1999, III, s. 23-24.

kişi ile Mekkelilerin yanında savaşmak için gelmiştir. Daha sonra Bizans'a gidip yerleşmiş ve Tebük Seferi sırasında Medine'yi işgal ettireceğini söylemiş; ancak bu amacına ulaşamamış ve Bizans ülkesinde ölmüştür. Medine'de Hıristiyanlarla ilgili bu durumdan başka bir olay anlatılmaz.[29]

Buraya kadar aktardıklarımızdan anlaşılacağı üzere Medine'de kültürel hayat, Hicaz'ın geri kalanından pek de farklı değildi. Hayat tarzları birbirine çok benzediği için Medine'de de çok evliliğin hâkim oldunu söyleyebiliriz.

Okuma yazma oranı çok düşüktü. İslâm geldiğinde Medine'de okuma yazma bilenlerin sayısı ancak on civarındaydı. Bunlardan biri de Üseyd b. Hudayr idi. Aralarında okuma yazma oranının düşük olmasına rağmen okuma yazma bilenlere değer verirlerdi.[30] Okuma yazma konusunda Mekke için de benzer bir durumun olduğu rivâyet edilmektedir. Ancak Uhud Savaşı gibi yakın bir zamanda bin kişilik bir ordu kurabilen, bundan iki yıl sonraki Hendek Savaşı'nda üç bin kişilik bir ordu meydana getirebilen Medine toplumunun bu durumu, bize o zamanki nüfus hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Bu kadar nüfus içerisinde sadece on kişinin okuryazar olduğunu söylemek ne kadar doğrudur bilemiyoruz. Buna bir de Kur'ân'da geçen: *"Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılıp (mürekkep) olsaydı, yine de Allah'ın kelimeleri bitmezdi"* [31] âyeti; Medine döneminde indiğinde ittifak edilen Bakara Suresi'nde geçen borçla ilgili âyette: *"... Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın..."*[32] denilerek kalem ve mürekkep gibi kırtasiye malzemelerinden bahsediliyor olması, yazma

[29] Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, s. 185-186.
[30] Ramazan Altınay, *Emevilerde Günlük Yaşam*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006, s. 513.
[31] Lokman 31/27.
[32] Bakara 2/282.

işinin Medine toplumunda azımsanmayacak derecede bilindiği konusunda bir kanı uyandırmaktadır. [33]

Bütün bunlardan sonra diyebiliriz ki: Medine şehri İslâm'dan önce Hicaz bölgesindeki diğer önemli şehirler olan Mekke ve Taif'le benzer özellikler göstermekteydi. İklimi ve tarıma elverişli alanlarıyla bu iki şehirden ayrılsa da gerek kültürel özellikleri gerek dinî inanışları bakımından cahiliyye Araplarının klasik bir şehri görünümündeydi. Bunun yanında şehirde önemli bir grubu oluşturan ehl-i kitap topluluğun bulunmasından ya da Mekke'deki gibi içi ve çevresi putlarla dolu, tarihi Hz. İbrahim'e uzanan kutsal bir bina olan Kâbe gibi bir yerin olmamasından mıdır bilinmez, Mekke'deki kadar sıkı bir puta tapıcılığı Medine'de görmüyoruz. Bunun da payı olsa gerek ki Medineliler, İslâm'ı kolay kabul etti denilebilir. Diğer taraftan cahiliyye Araplarının klasik kavmiyetçi (asabiyet) tabiatına da sahip olmakla beraber, bunu kırmak için arayış içinde olduklarını görebilmekteyiz. Öyle ki, aralarında yıllar süren bir husumet yaşanmıştı. İnsanlar bu düşmanlık yüzünden yıllarca savaşmış ve kabilelerin önemli isimlerini bu savaşlarda yitirmişlerdi. Bu durum elbette toplumda insanları yeni arayışlara itmiş ve içlerinden bir başkan seçmeye karar vermişlerdi. Ancak buna da Hz. Peygamber'in gelişiyle gerek kalmamıştı. Yine Medine'de o dönemde diğer Arap şehirlerinde olduğu gibi çok eşlilik yaygındı. Bunun yanında toplumda köle ve cariyeler de bulunmaya devam etmekteydi. İnsanlar geçimlerini genel itibariyle tarım ve ticaretle sağlamaktaydı.

Şehir böyle bir durumdayken Hz. Peygamber'in çağrısını kabul eden bazı Medineliler sayesinde İslâm'la ilk temas sağlanmış oldu. Bu kişilerin samimi imanları ve üstün gayretleri sayesinde Medine, bir İslâm şehri; daha da önemlisi ilk İslâm Devleti'nin başşehri olma şerefine ulaşmış ve bu işte öncü olanlar Allah'ın şu müjdesine nâil olmuşlardı:*"İslâm'ı ilk önce kabul eden*

---

[33] Geniş bilgi için bkz. Hanefi Palabıyık, "Cahiliye Dönemi ve İslam'ın İlk Yıllarında Okuma Yazma Faaliyetleri", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S. 27, (2007) Erzurum, s. 32-35.

muhâcirler ve ensâr ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır." [34]

Buraya kadar Medine şehrinin İslâm öncesi genel durumunu özetlemeye çalıştık. Yahudilerle birlikte Medine şehrinin genel yapısını oluşturan iki ana Arap kabilesi olduğunu belirttik. Aslında akraba olan bu iki kabile, başta Yahudilerin kışkırtması ve diğer bazı nedenlerle yıllarca süren çekişme halinde bulunduklarını ve İslâm'la tanıştıktan sonra bu düşmanlığın kardeşliğe dönüştüğünü gördük. Çalışmamıza konu olan Üseyd b. Hudayr, bu kabilelerden Evs'e mensuptu. Babası Hudayr ise hayatta iken kabilesinin liderliğini yapmaktaydı. Üseyd ileriki yıllarda kabilesinin lideri olacaktı. Onun hayatını inceleyeceğimiz bu çalışmamızda, sağlıklı bilgilere ve yorumlara ulaşabilmek için başta mensubu olduğu kabile ve sürekli rekabet halinde oldukları diğer kabilelerdenden de kısaca bahsetmemiz gerekiyordu. Kısacası Üseyd'i tanıyabilmek için Evs'i, Evs'i anlayabilmek için Hazrec'i bilmek gerekliydi. Sosyal bir varlık olan insanı çevresinden ayrı değerlendirebilmek mümkün değildir. Bu nedenle Müslüman olduktan sonra büyük fedakârlıklar ve kahramanlıklar göstermiş olan Üseyd'i daha iyi tanıyıp anlatabilmek için onu İslâm'la müşerref olmaya götüren süreci ve çevreyi bilmek bizim için önemliydi.

B. Üseyd b. Hudayr

Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişen pek çok sahâbeden biridir. Gerek Allah Rasûlü'nün zamanında gerekse daha sonraki zamanlarda her biri ayrı değere sahip olan ashaptan bazıları, farklı özellikleriyle daha çok ön planda olmuştur. Hz. Hamza cesaretiyle, Hz. Ebû Bekir dürüstlüğü ve cömertliğiyle, Hz. Ömer adaleti ve sert mizacıyla, Hz. Osman

---

[34] Tevbe 9/100.

iffetiyle, Halid b. Velid savaşçılığıyla, Hz. Ali kahramanlığıyla, Amr b. el-As ise siyasî zekâsıyla İslâm Tarihi'nde hep adlarından bahsettirmişlerdir. Bunlardan başka bazı sahâbîler, Hz. Peygamber zamanında yaptıkları birtakım işlerle ön plana çıkarak adlarından sıkça bahsettirmişlerdir. Mesela Selmân-ı Farisî dendiği zaman hemen aklımıza Ahzab Savaşı'nda Medine'nin etrafına hendek kazılması fikrini veren kişi; Bilâl-i Habeşî dendiğinde, Mekke döneminde İslâm'ı kabul edip canı pahasına dininden vazgeçmeyen, Hz. Peygamber'in müezzini olarak ilk defa ezanı okuyan kişi; Sümeyye dendiğinde ise, İslâm dinî uğrunda ilk şehit edilen hanım sahâbî olduğunu görürüz. Bunlardan başka Ammar b. Yâsir, Mus'ab b. Umeyr, Sa'd b. Ebi Vakkâs, Zeyd b. Hârise gibi sahâbîler de, sıradan dinî bilgiye sahip olan kişilerin aklına gelen ilk isimlerdir.

İslâm Tarihi'nde yukarıda isimlerinden bahsettiğimiz sahâbîlerden başka herkesin adını sayabileceği pek çok kişi daha vardır. Oysa bütün bunlardan başka ismi pek de duyulmamış, yüzeysel bilgiye sahip kişiler tarafından adları akla gelmeyen; ancak İslâm'ın gelişmesinde önemli rolleri olan, âdeta İslam Tarihi'nin önemli isimleri arasında gösterebileceğimiz sahâbîler de mevcuttur. İşte bu sahâbîlerden biri de Üseyd b. Hudayr'dır.

1. Üseyd b. Hudayr'ın Doğumu, Nesebi ve Ailesi

İslâm Tarihi alanında yapılan ilk döneme ait biyografi tarzı çalışmalarda karşılaşılan en önemli problem, İslâm öncesi döneme ait bilgilerin sınırlı olması meselesidir. Okur yazar oranının çok düşük olduğu ve sözlü geleneğin hâkim olduğu bir döneme ait bilgilerin, günümüze kadar ulaşamamış olması gâyet doğaldır. Nitekim, Hz. Peygamber hakkında bile en az bilgiye sahip olduğumuz dönem vahiy öncesi dönemdir. Biz de çalışmamızın konusu olan Üseyd b. Hudayr hakkında İslâm öncesi döneme ait detaylı bilgilere ulaşamadık.

Çalışmamız boyunca başvurduğumuz kaynakların hiçbirinde Üseyd b. Hudayr'ın ne zaman doğduğuna dair bir bilgiye rastlayamadık. Tam adı,

Üseyd b. Hudayr b. Semmak b. Atik b. İmral Gays b. Zeyd b. Abdil Eşhel olan Üseyd'in künyesi ise, Ebâ Yahya ve Ebâ el-Hudayr'dır.[35] Bunlardan başka künyeleri de zikredilmektedir. Ebû İsa, Ebû Atik ve Ebû el-Husayn[36], Ebû Ömer, el-Ensârî, el-Evsî, el-Eşhelî, en-Nakib[37] bunlardandır. İbn Asâkir, eserinde onun nesebini Abdül Eşhel'den sonra Cü'şüm b. Haris b. Hazrec b. Amr b. Malik b. Evs[38] olarak belitmekte ve devam ederek Kahtan'a kadar götürmektedir.[39]

Üseyd b. Hudayr, kahramanlığı ve savaşçılığı ile tanınan ve ünlü Buâs Savaşları'nda Evs kabilesinin lideri olan Hudayr'ın oğludur. Babasına "Hudayru'l-Ketâib" yani "askerî birliklerin Hudayr'ı"[40] denilirdi. Üseyd'in babası Hudayr; cahiliyye çağında okuma yazmayı bilen, iyi bir atıcı ve aynı zamanda yüzmeyi de bilen biriydi. Bu özelliklere sahip kişiler cahiliyye döneminde "el-Kâmil" diye adlandırılırlardı. Onun kahramanlığını anlatmak için zamanın şairlerinden Hufaf b. Nüdbe es-Sülemî şöyle diyordu:

"Eğer ölümler heybetli birinden kaçacak olsalardı

Kızıp hiddetlendiği gün Hudayr'dan korkarlardı

Ölümü, gece onu gizleyinceye kadar kovalardı

Ondan kurtulmak için ölüm hep kendine rahat bir yer arardı."[41]

---

[35] İbn Sa'd, Muhammed (v. 230/844) *et- Tabakâtü'l-Kübrâ,* Beyrut: Dâru Sadır, 1985, III, s. 603.

[36] İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah b.Muhammed (v. 463/1071) *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb,* Beyrut: Darü'l-Cil, 1992, I, s. 92; Semani, İbn Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur et-Temimi (v. 562/1167*), el-Ensab*, Beyrut: Dârü'l-Cinan, 1988, I, s. 172.

[37] İbn Asâkir, Ebûl Kasım Ali b. Hasan b. Abdullah eş-Şafi'i (v. 571/1175), *Tarihu Medinetü Dimeşk,* Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995, IX, s. 73; Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed (v. 748/1374), *el-Muktena fi serdi'l-küna*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, II, s. 96.

[38] Habib el-Bağdadi, Ebû Cafer Muhammed (v. 245/860), *Kitabü'l-Muhabber*, Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde 1361/1942, s. 268.

[39] İbn Asâkir, *a.g.e.,* IX, s. 73-78.

[40] İbn Kesîr, Ebû'l- Fidâ İmaduddin, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994, VII, 169.

[41] İbn Asâkir, *a.g.e.,* IX, s. 79.

Üseyd b. Hudayr'ın annesi hakkında ise iki farklı rivâyet görüyoruz. Bunlardan birincisinde onun annesinin, Ümmü Üseyd bnt. Numan b. İmrael Gays b. Zeyd b. Abdil Eşhel olduğu; ikinci rivâyette ise Ümmü Üseyd bnt. Seken b. Kürz b. Zeura b. Abdil Eşhel olduğu belirtilmektedir.[42]

Üseyd b. Hudayr'ın Yahya adında bir çocuğu olduğu (bu çocuktan dolayı Künyesi Ebâ Yahya idi), çocuğun annesinin ise ismi belirtilmeden Kinde kabilesinden olduğu rivâyet edilmektedir. Aynı rivâyette Üseyd'in soyunun devam etmediği belirtilmektedir.[43] Buradan da çocuğun küçük yaşta öldüğü sonucunu çıkarabiliriz.

2. Kabilesi ve Medine Şehri İçindeki Konumu

Yukarıda değinildiği üzere Üseyd'in babası Hudayr, Evs kabilesinin lideriydi. Kabile esasına dayalı Arap geleneğinde liderlik babadan oğula geçen bir anlayışa sahip olmamakla beraber, her halde toplum nezdinde liderin oğlu olmanın bir karizması vardı. İslâm Tarihi kaynaklarından anlaşıldığı üzere Hudayr'ın vefatından sonra Evs'in lideri Sa'd b. Muâz olmuştu. Ancak Hz. Sa'd'ın tek lider olmadığını şu rivâyetten anlıyoruz:

Üseyd b. Hudayr, babasının Buâs Savaşı'nda ölmesinden sonra cahiliyyede ve İslâmiyet'te kavminin lideri oldu. Dönemin akıl önderlerinden ve görüşüne başvurulanlarındandı. Araplar arasında okuma yazmanın çok az olduğu cahiliyye döneminde Arapça'yı yazıyordu. Yüzücülükte ve atıcılıkta da iyiydi. Cahiliyye döneminde bu özellikler kimde varsa o kişi "el-Kâmil" diye isimlendirilirdi. Üseyd de babası gibi bu özellikleri kendinde toplamıştı.[44] Buradan hareketle Üseyd b. Hudayr'ın, cahiliyye döneminde de kavmi içerisinde saygın bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Medine toplumu içerisindeki sayıları çok az olan okuma yazma bilenlerden birisi

---

[42] İbn Asâkir, *a.g.e.*, IX, s. 79.
[43] İbn Asâkir, *a.g.e.*, IX, s. 79.
[44] Belazuri, Ahmed b. Yahya (v. 279/892), *Fütuhu'l-Büldan*, çev. Mustafa Fayda, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s. 695; İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, s. 604.

olması ona değer katıyordu. Kâmil lakabı ise onu, kabilesinin kendisiyle övünebileceği biri konumuna taşıyor olmalıdır.

İleride değineceğimiz, Müslüman oluşunu ve diğer zamanlardaki faaliyetlerini anlatan rivâyetlerde de görüleceği üzere Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Muâz'la beraber kavminin lideri olarak ifade edilmektedir. Zaten Arap geleneğinde kabile lideri bir kral gibi olmayıp, diğer mensuplar da liderin yanında söz sahibiydi. Ancak bütün bunlara rağmen kabilenin asıl lideri Sa'd b. Muâz'dı, diyebiliriz. Hz. Sa'd, Hendek Savaşı'ndan sonra, aldığı yaradan dolayı vefat edince Üseyd b. Hudayr kavminin lideri oldu.

Üseyd b. Hudayr, Allah Rasûlü zamanında da toplum içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Kendisi, Evs'in Abdüleşheloğulları koluna mensuptur. Abdüleşheloğulları hakkında da Hz. Peygamber'in hadisleri bulunmaktadır. Bu hadislerin birinde Hz. Peygamber: *"Ensâr yurtlarının hayırlısı Neccâroğullarıdır. Sonra Abdüleşheloğulları, sonra el-Hâris b. Hazrecoğulları, sonra Sâideoğulları'dır. Ve ensâr yurtlarının hepsinde hayır vardır"*[45] diyerek Üseyd'in kabilesini, isim zikrederek hayırla anmıştır. Bu durum kabilesinin liderlerinden olan Üseyd b. Hudayr'a Medine toplumu içinde başka bir değer katmaktadır.

Üseyd b. Hudayr bizzat Hz. Peygamber'in dilinden övülme şerefine ulaşan kişilerden biri olmakla hem kendi kabilesi hem de Medine genelinde yüksek bir dereceye ulaşmıştır. Hâkim, "el-Müstedrek" adlı eserinde Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu belirttiği, Ebû Hureyre'den rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber'in şöyle dediğini nakletmektedir: *"Üseyd ne güzel bir adamdır."* [46] Hz. Aişe'nin ise Üseyd b. Hudayr hakkında şöyle dediği nakledilmektedir: *"Üseyd b. Hudayr insanların en faziletlilerindendi..."* [47]

---

[45] Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 6.
[46] Hâkim, el-*Müstedrek*, III, 327; Tirmîzi, Kitâbu'l Menâkıb 33.
[47] Hâkim, *a.g.e.*, III, s. 326.

İbn Asâkir de eserinde Hz. Aişe'nin şöyle dediğini nakletmektedir: "*Ensâr içinde üç kişi vardır ki kimse faziletçe onlara denk olamaz. Üçü de Abdüleşheloğullarındandır. Bunlar Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Hudayr ve Abbad b. Bişr'dir.*"[48]

Bütün bu rivâyetler Üseyd'in gerek Allah Rasûlü ve onun ailesi içerisindeki değerini göstermesi gerekse Medine toplumundaki değerini göstermesi açısından bizim için önemlidir.

[48] İbn Asâkir, *a.g.e.*, IX, s. 80.

– İKİNCİ BÖLÜM –

İSLÂM'IN MEDİNE'YE GELİŞİ

A. İslam'la İlk Tanışma

Hz. Peygamber boykot yıllarından sonra Mekke'de kalamayacağını anlayınca bu yıllarda özellikle dışarıdan gelen yabancı konuklarla daha çok ilgilenerek onlara İslâm'ı anlatmaya çalışıyordu.

Boykot yıllarının sonlarında Hz. Peygamberin vefakâr eşi Hatice ile kendisini daima koruyan amcası Ebû Tâlib de vefat etmişti. Eş olarak Hz. Hatice Allah Rasûlüne ilk inanan kişi olmakla kalmamış, kendisine daima maddi ve manevi olarak destek olmuştu. Ebû Talib ise Abdülmuttalib'den emanet aldığı yeğenini, bütün Mekke'nin düşmanlığını karşısına almak pahasına korumuştu. İkisinin de vefat etmesi nedeniyle artık Mekke'de Rasûlüllah'ı koruyacak kimse yoktu. Bunun farkında olan Hz. Peygamber Zeyd bin Hârise'yi de yanına alarak Taif'e gidip sığınma talep ettiyse de Taifliler O'nu kabul etmedikleri gibi çoluk çocuğa ve kölelere taşlattılar. Öyle ki, bir bahçeye kendilerini zor attılar da ancak kurtulabildiler.

Hz. Peygamber, isabet eden taşların da verdiği acıyla ağacın gölgesine çekilerek şu şekilde dua etmişti: "Allahım, gücümün zayıflığını, çaresizliğimi, insanların gözündeki değersizliğimi sana şikâyet ediyorum. Allah'ım, ey

merhametlilerin en merhametlisi, sen zayıf ve düşkünlerin Rabb'isin benim de Rabb'imsin. Beni kime bırakacaksın? Bana surat yapacak bir uzak kimseye mi, yoksa işimi eline teslim ettiğin bir düşmana mı? Eğer sen bana karşı gazap etmemişsen hiçbir şeye aldırış etmiyorum. Fakat senin afiyetin, vereceğin sağlık ve esenlik bundan daha geniştir. Ben üzerime gazabını indirmenden ya da bana kızıp cezalandırmandan, karanlıkları aydınlatan, dünya ve âhireti düzene koyan, yüzünün nuruna sığınırım."[49]

Hz. Peygamber, Mekke'den çıkabilmek amacıyla bir eman anlaşması gerçekleştirme çabasındaydı ve bu işi insanlara anlatırken kullandığı ana tema şuydu: "Beni himayenize alın ve benim sözlerimi takip edin; bir de bakarsınız ki komşu İran ve Bizans İmparatorluklarının sahipleri ve efendileri sizler olursunuz."[50]

Rasûlüllah, Mekke'ye gelen herkesi Allah'ın yoluna davet etmekten geri durmadı. Bunun için var gücüyle çalıştı.

Taberî, İbn İshâk ve Âsım b. Ömer b. Katâde'ye dayanarak naklettiği rivâyette Rasûlüllah ile görüşen ilk Medinelinin Suveyd b. Sâmit olduğunu ifade etmektedir. Suveyd, kabiliyetli oluşu, yiğitliği, şiir ve edebiyatı sevmesi ve soylu bir aileye mensup olması nedeniyle "el-Kâmil" lakabı ile tanınıyordu. Rasûlüllah, Suveyd ile görüştü ve kendisini hak dine davet etti. Suveyd dedi ki: "Belki de senin yanındaki şey benim yanımdaki gibidir." Rasûlüllah: "Sizde ne var?" diye sordu. Suveyd: "Mecelle-i Lokman" dedi. Rasûlüllah, ondan Lokman'ın sözlerini okumasını istedi. Suveyd okuyunca Hz. Peygamber: "Şüphesiz bu iyi bir kelâmdır; ama bende olan kelâm bundan çok daha üstündür. O da Kur'ân'dır ki, Allah onu, bana indirmiştir. Kur'ân, bir hidâyet ve nurdur" dedi. Bundan sonra Rasûlüllah, Suveyd'e Kur'ân'dan bazı parçalar okudu ve kendisini İslâm'a davet etti. Suveyd bu davetten kaçmadı ve bunun (Kur'ân'ın) gerçekten iyi bir kelâm olduğunu

---

[49] İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, II, s. 92-95.
[50] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, s. 149.

söyledi. Bundan sonra Suveyd Medine'ye döndü; ama kısa bir süre sonra Hazrec tarafından öldürüldü. Bu, Buâs Savaşı'ndan önceki bir olaydır.[51]

Başka bir rivâyete göre: Buâs Savaşı'ndan önce Evs ile Hazrec arasında husumet ve çatışma başlayacakken Evs'in bir kolu olan Beni Abdu'l-Eşhel'den bir heyet, Hazrec'e karşı Kureyşle itifak yapmak amacıyla Mekke'ye geldi. Hz. Peygamber, bu heyetin geldiğini duyunca onların yanına gitti ve kendilerine, uğruna geldikleri şeyden daha iyi bir şeyi kabul etmek isteyip istemediklerini sordu. Onlar bunun ne olduğunu sordular. Rasûlüllah: "Ben, Allah tarafından kullarına gönderilen elçiyim. Ben, insanları Allah'tan başkasına kulluk etmemek, O'na ortak koşmamaya davet etmek için geldim. Bana ayrıca bir kitap nazil olmuştur" dedikten sonra onlara İslâm'ın ana ilkelerini anlattı ve kendilerine Kur'ân okudu. Heyette yer alan İyas b. Mu'âz adındaki bir genç bunları duyduktan sonra: "Vallahi arkadaşlar bu, uğruna geldiğiniz şeyden mutlaka daha iyidir" dedi. Fakat kafile başkanı Ebu'l-Hayser bu gencin yüzüne toprak atıp Rasûlüllah'a: "Bizi böyle şeyler için bağışla. Biz buraya başka bir iş için geldik" diyerek Mekke'ye geliş amaçlarının farklı olduğunu belirtti. Bundan sonra Hz. Peygamber oradan ayrıldı. Bu kafile Medine'ye döndü ve kısa bir süre sonra Buâs Savaşı meydana geldi. Bu savaşta öldürülen İyas b. Mu'âz'ın yanındakiler, onun öldürülürken Müslüman olduğunu söylerler.[52]

Medinelilerle İslâm'ın ilk temasları bu şekilde olmakla beraber rivâyetlerden anlaşılan en azından görünüşte müspet bir netice elde edilemediğidir. Buna karşın Hz. Peygamber'in yılmadan davetine devam ettiğini söyleyebiliriz.

---

[51] Taberî, Ebû Ca'fer b.Muhammed, *Tarihu'l-Umem ve'l-Mulûk,* çev. Zakir Kadiri Ugan, Ahmet Temir, İstanbul: MEB Yayınları, 1992, IV, s. 170-171.

[52] Taberî, *a.g.e.,* IV, s. 172.

B. Akabe Biatları

Arap Yarımadası'nda Akabe adını taşıyan birçok yer vardır. Akabe Biatlarının yapıldığı yer ise Mekke'de, Mescid-i Harâm'a yaklaşık üç kilometre uzaklıkta ve Mina hudutları içerisinde yer almaktadır. Hac sırasında büyük şeytanın taşlandığı yere yakın, etrafı tepelerle çevrili küçük, kuytu bir vadidir. Bugün burada, Medineli Müslümanların Hz. Peygamber'e biat ettiğini hatırlatmak maksadıyla inşa edilmiş bir mescid bulunmaktadır.[53]

Biat kavramına gelince Hz. Peygamber zamanında İslâma girmenin bir sembolü olarak Allah Rasûlüne ve dinine bağlı kalacağına dair verilmiş bir sözü ifade eden biat, daha sonraki dönemlerde genellikle siyasî bir terim olarak devlet başkanının seçilmesi ve ona itaat anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Sözlük anlamı olarak biat: Karşılıklı anlaşma ve akitte bulunma, itaat, ahid, akit, iki taraf arasındaki anlaşmanın ortaya çıkması ve karşılıklı rıza anlamlarına gelmektedir.[54]

Biatın terim manası olarak ise farklı tarifler verilmiştir. Bunlardan birkaçı şöyledir:

Biat, sultana itaat ve ona boyun eğmektir.

Biat, halifeye itaat edilmesi konusunda karşılıklı anlaşmayla işlerin ona teslim edilmesidir.

Biat, sözlü ve fiili bir anlaşma olup kişinin kendi rızasıyla halifeye: "Senin halifeliğinden razı oldum" demesidir.

Biat, siyasî bir akit olup İslâm ümmeti ve İmam arasında Allah'ın kitabı

---

[53] Ahmet Önkal, "Akabe Biatları", *DİA*, II, s. 211.

[54] Mehmet Ali Kapar, *İslam'ın İlk döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1998, s. 13.

ve Rasûlü'nün sünnetine tabi olmak üzere yapılan anlaşmadır.[55]

Bütün bu tanımlardan sonra konumuz açısından değerlendirdiğimizde, Akabe Biatlarının Üseyd b. Hudayr'ın hayatında ayrı bir değeri olduğunu söyleyebiliriz. Bu biatlar sayesinde Medine'nin İslamlaşması başlamakla beraber; Üseyd b. Hudayr'ın, İslâm'ın önemli bir neferi olması süreci de bu biatlar sayesinde olmuştur. Ayrıca Akabe Biatları, İslâm'ın yeni yurdunun kapısını aralayan dönüm noktasıdır.

Biatın İslâm Tarihi'ndeki ilk örneklerini teşkil eden Akabe'deki bu biatlardan sonra, Hz. Peygamber çeşitli zamanlarda da Müslümanlardan biat almıştır. Bunlardan en meşhur olanı ise "rıdvan biatı" olarak adlandırılan Hudeybiye'deki biattır. Fetih sûresi'nin onuncu âyetinin (*Sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.*) tefsirinde olaya değinen Mevdûdi olayı şöyle anlatmaktadır: Ashâb Hz. Osman'ın Mekke'de şehit edildiği haberi üzerine: "Eğer bu haber doğruysa öldürülecek olsak bile onun intikamını alacağız" diyerek Hz. Peygamber'in eli üzerine ellerini koyarak biat ettiler. Allah Rasûlü, bir elini Hz. Osman'ın yerine diğer elinin üzerine koymuştu. "Aslında burada halkın üzerine biat ettiği el, peygamberin şahsını ifade eden el değil, Allah'ın elçisine ait bir eldi. Bu biat, peygamber aracılığıyla bizzat Allah'a yapılan bir biattı" [56] diyerek özelde burada yapılan biatın, genelde ise Hz. Peygamber'in farklı zamanlarda aldığı biatların önemine işaret etmektedir.

Allah Rasûlü, *"Ey Peygamber! Mü'min kadınlar; Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için*

---

[55] Kapar, *a.g.e.,* s. 13-14

[56] Mevdûdi, Ebû'l-A'lâ, *Tefhîmü'l-Kur'an*, çev. Heyet, İstanbul: İnsan Yayınları, 1996, V, s. 411.

Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir"[57] âyetinde belirtildiği üzere kadınlardan da biat almıştır. Ancak bu âyet gereği erkeklerden de biat aldığına dair çeşitli rivâyetler vardır.[58]

Akabe ve biat kavramlarından kısaca bahsettikten sonra İslam Tarihi'nde Akabe Biatları olarak bilinen olaylara geçebiliriz.

Nübüvvetin on birinci yılına gelindiğinde Hz. Peygamber, Mekke'ye gelen kabilelere kendini korumalarını teklif ediyordu. Allah Rasûlü, Akabe'de iken Hazrec kabilesinden küçük bir gruba rastladı. Onlara kim olduklarını sordu. Hazrec'ten bir kafile olduklarını söylemelerinin ardından, "Yahudilerin komşuları ve müttefikleri misiniz?" diye sordu. "Evet!" cevabını alınca Hz. Peygamber kendilerine:

- "Oturmaz mısınız? Sizinle biraz konuşalım" diye rica etti. Onlar da kabul ederek Hz. Peygamber ile birlikte oturdular. Hz. Peygamber onları, Allah'ın birliğine iman etmeye davet ederek onlara İslâm'ı anlattı ve biraz da Kur'ân okudu. Bu davet üzerine kafiledeki insanlar birbirlerine bakarak:

- "Dikkat edin! Vallahi bu Yahudilerin size geleceğini haber verdiği ve kendisiyle sizi tehdit ettikleri peygamber olsa gerek. Sakın Yahudiler ona inanmak ve tâbi olmakta sizi geçmesinler!" dediler ve Hz. Peygamber'in davetini kabul ettiler. Medine'de kabileler arasındaki düşmanlığı da hatırlatarak "...Belki Allah onları senin sayende bir araya getirir" diyerek gelecek hac mevsiminde tekrar buluşmak üzere ayrıldılar.[59]

Muhammed Hamidullah, "Bu altı kişilik gurubun diğerlerinden farkı neydi ki Allah Rasûlü'nün bu teklifine sempati ile yaklaşarak, teklifini kabul ettiler?" şeklindeki soruya şöyle cevap vermektedir: Onlar, Hz. Peygam-

---

[57] Mümtehine 60/12.

[58] Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Genel Yayın Yönetmeni: Ali Bulaç, Ankara: Akçağ Yayınları, ts. VII, s. 276.

[59] Muhammed Said Ramazan Bûti, *Fıkhus Sire*, çev. Ali Nar - Orhan Aktepe, İstanbul: İslami Edebiyat Yayınları, 2003, s. 172-173.

ber'in büyük annesinin kabilesi olan Hazrec kabilesindendi ve Peygamberimiz küçükken annesiyle beraber onları ziyaret ederek Beni-Neccar kuyusunda yüzmeyi öğrenmişti. Ayrıca Rasûlüllah'ın amcası Abbas da ticaret için Suriye'ye her gidiş dönüşünde onlara uğrardı. Bundan başka Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib ile onun amcası Nevfel arasında Mekke'de çıkan kavga sırasında Hazrecliler Abdülmuttalib'e yardıma gelmişlerdi. Muhtemelen şimdi de Hazrecliler, yeğenleri Evslilere karşı Hz. Peygamber'in kabilesinin yardımını umuyorlardı.[60]

Bunun dışında, aslında Medine halkı rivâyetlerden de anlaşılacağı üzere İslâm'ı kabule hazırdı. Çünkü Medine'deki Yahudilerden peygamberlikle ilgili birçok bilgiyi öğrenmişlerdi. Medineli putperest Araplar her zaman Yahudiler tarafından küçümsenir ve başlayan münakaşalarda, beklenen peygamberin gelmesi üzerine Yahudilerin ona tabi olacaklarını ve putperestlere saldıracaklarını iddia ederlerdi. Bu durumun Medineli grup üzerindeki psikolojik etkisi de onların İslâm'ı kabul etmesinde etkili olmuştur. Ayrıca son savaşta kabilelerin önde gelen müşrik liderlerinin çoğu da ölmüştü. Bundan dolayı İslâmi hareket rahatlamıştı. Onlar hayatta olsalardı belki de bu daveti kabul etmeyeceklerdi.[61]

Yukarıda da değinildiği üzere, Medinelilerle daha önce de bazı temaslar olmuşsa da netice alınamamıştı. Şimdi böyle bir kabul cevabının gelmesi öyle görünüyor ki Medine halkının artık savaşlardan bıktığının ve bir çıkış yolu aradıklarının, onu da İslâm'da bulduklarının göstergesiydi. Nedeni her ne olursa olsun Hz. Peygamber'in çabası sonuç vermiş ve Allah'ın dinî için yeni bir umut ışığı belirmişti.

Akabe'de İslâm'ı kabul eden bu altı kişilik Medineli grup şu kimselerden oluşmaktaydı:

1. Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre

---

[60] Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 22.
[61] Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, s. 151-152.

2. Avf b. Hâris b. Rifâa

3. Râfi b. Mâlik

4. Kutbe b. Âmir b. Hadîde

5. Ukbe b. Âmir b. Nâbi

6. Câbir b. Abdillâh b. Ri'ab.[62]

1. Birinci Akabe Biatı

Yukarıda isimlerini verdiğimiz altı sahâbe, İslâm'ı Medine'de yayacak kişilerin öncüleri oldular. Bu kişiler, ilk buluşmadaki anlaşma gereği bir yıl sonra aynı yerde buluştular. Birinci Akabe Biatı'na katılanlar; beşi geçen yıl gelenlerden, (Câbir b. Ri'ab bu yıl gelmemişti) yedisi ise yeni Müslüman olmuş toplam on iki kişiden oluşuyordu. Bu yedi kişinin isimleri şöyleydi:

1. Mu'âz el-Hâris b. Rifâa

2. Zekvan b. Abd-i Kays

3. Ubâde b. es-Sâmit

4. Yezid b. Sa'lebe

5. Abbâs b. Ubâde b. Nadle

6. Ebû Heysem b. et-Teyyihân

7. Uveym b. Sâide.[63]

Burada dikkat çekici bir durum var ki o da bu saydığımız yedi kişiden Ebû Heysem b. et-Teyyihân ile Uveym b. Sâide, Evs kabilesindendi. Oysa yukarıda belirttiğimiz üzere Akabe'de İslâm'ı ilk kabul edenler, Hazrec kabilesine mensuptu. İlk bakışta normal gibi algılanabilecek bu durum aslında Evs ile Hazrec arasındaki bitmek bilmeyen savaşı düşündüğümüzde hiç de

---

62 Taberî, *a.g.e.,* IV, s. 174-175.
63 Taberî, *a.g.e.,* IV, s. 175-176.

kolay bir iş değildi. Aralarında öyle bir rekabet vardı ki belki de Evs kabilesi, Medine'de ilk Müslümanların Hazrec'den olması nedeniyle bile bu dine girmeyebilirlerdi. Ama Allah'ın lütfu iledir ki Evs kabilesi de bu çağrıya kulaklarını tıkamadı. Elbette onlar da yıllarca süren savaşlardan bıkmış durumdaydılar.

Hz. Peygamber'in burada insanlardan aldığı biata, Kur'ân'ın kadınlardan alınmasını istediği biata benzemesinden dolayı "Bey'atu'n-Nisa" denilmiştir. Biatın böyle adlandırılmasının bir nedeni de, savaşmanın biatta yer almamasıydı.[64]

Burada Hz. Peygamber Müslümanlardan, *"Allah'a ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek, iftira atmamak, yalan söylememek, iyiliği emrettiği sürece de kendisine karşı çıkmamak üzere"* [65] biat aldı. Allah Rasûlü devamla: *"Bu biatınız üzere kalırsanız size cennet vardır. Fakat biatınızdan dönerseniz, dünyada iken cezasını çekersiniz ve çektiğiniz ceza işlediğinizin kefareti olur. Eğer yaptığınızı gizlerseniz, işiniz Allah'a kalmıştır. O dilerse azap eder, dilerse bağışlar"*[66] buyurdu.

Bu biatın ardından Hz. Peygamber İslâm'ın Medine'de yayılıp yerleşmesini sağlamak için Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi.[67] Kendisi İslâm Tarihi'nin ilk öğretmeni olarak kabul edilir. Onun samimi çalışması ve gayretiyle İslâm Medine'de hızla yayıldı. Öyle ki gelecek yıl yapılacak olan buluşmaya arala-

---

[64] Hüseyin Algül, *İslam Tarihi*, İstanbul: Gonca Yayınevi, 1991, I, s. 265.

[65] Bu biat sözleri Mümtehine sûresinin 12. âyetindeki biatin sözlerine çok benzemektedir. "*Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleri ile ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi bir iste sana karsı gelmemeleri hususunda sana biat etmeye geldikleri zaman, biatlerini kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir*".

[66] Muhammed Gazâlî, *Fıkhu's Sîre*, çev. Resul Tosun, İstanbul: Risâle Yayınları, 2000, s. 148.

[67] Hz. Peygamber Mus'ab b. Umeyr'in yanında Amr b. Ümmü Mektum'u da Medine'ye öğretmen olarak göndermişti. Ancak Kaynaklarda genellikle sadece Musab'ın adı geçiyor. bkz. İbn Kayyım el-Cevzî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekir, *Zâdü'l- Meâd fî Hedy-i Hayri'l-İbâd*, çev. Mehmet Yolcu, İstanbul: Pınar yayınları, 1989, III, s. 53.

rında kadınların da bulunduğu yetmişten fazla kişi katılacaktı. Onun sayesinde Müslüman olanlardan biri de Üseyd b. Hudayr oldu.

2. Üseyd b. Hudayr'ın Müslüman Oluşu

Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber'in Birinci Akabe Biatı'ndan sonra Medine'de İslâm'ı öğretmek için görevlendirdiği Mus'ab b. Umeyr'in vasıtasıyla Müslüman olmuştur. İbn Sad'ın rivâyetine göre Sa'd b. Muâz ile aynı gün İslâm'a girmekle birlikte; Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Muâz'dan önce Müslüman olmuştur.[68]

Mus'ab b. Umeyr, Medine'de Es'ad b. Zürâre'nin evinde kalıyordu.[69] Es'ad b. Zürâre, Akabe'de İslâm'ı ilk kabul edenlerdendi. Kaynakların genelinde anlatıldığı şekliyle, Üseyd b. Hudayr'ın İslâm'ı kabul edişi şöyle olmuştur:

Es'ad b. Zürâre, bir gün Mus'ab b. Umeyr'i yanına alarak Abdüleşheloğulları ile Zaferoğulları'nın evlerine doğru götürdü. Es'ad b. Zürâre, Sa'd b. Muâz'ın halasının oğlu idi. Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr, Zafer oğullarının bahçelerinden birine girdiler.

Sa'd b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr, o zaman, Abdüleşheloğulları kabilesinin seyyidleri, ulu kişileri olup müşrik idiler. Bunlar, Es'ad b. Zürâre'nin Mus'ab b. Umeyr'i oraya getirdiğini ve başına bazı kimselerin toplandığını işitince Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Hudayr'a: "Zayıflarımızın inançlarını bozmak için mahallemize gelmiş olan şu adamların yanına git de, kendilerini azarla ve mahallemize gelmekten men et. Bilirsin ki Es'ad b. Zürâre benim akrabam olmasaydı, bu işi kendim yapardım. O halamın oğlu olduğu için, bunu yapmak istemedim" dedi.

---

[68] İbn Sa'd, III, s. 604.
[69] Hüseyin Algül, "Mus'ab b. Umeyr", *DİA*, XXXI, s. 226.

Bunun üzerine, Üseyd b. Hudayr hemen kısa mızrağını alıp onlara doğru ilerledi. Es'ad b. Zürâre, onu görünce Mus'ab b. Umeyr'e: "Şu yanına gelen, kavminin seyyidi, ulu kişisidir" dedi.

Mus'ab b. Umeyr: "Oturursa, kendisiyle konuşurum!" dedi. Üseyd b. Hudayr, sövüp sayarak gelip tepelerine dikildi ve: "Sizi bize getiren nedir? Zayıflarımızın inançlarını mı bozacaksınız? Sen şu yabancı, kovulmuş adamı, zayıflarımızın inançlarını bâtıl ile bozmak ve onları ona davet etmek için mi getirdin? Senin, çevremizde bundan sonra bir daha böyle bir şey yaptığını görmeyeyim! Eğer hayatınızı seviyorsanız, hemen yanımızdan ayrılın!" dedi.

Mus'ab b. Umeyr, ona: "Biraz oturup söyleyeceklerimi dinlesen; beğenirsen kabul etsen; beğenmezsen, hoşuna gitmezse, dinlemekten yüz çevirsen olmaz mı?" dedi. Üseyd b. Hudayr: "Yerinde bir söz söyledin" dedikten sonra mızrağını yere saplayıp onlarla oturdu. Bunun üzerine Mus'ab b. Umeyr, İslâmiyet üzerine bir konuşma yaptı ve ona Kur'ân-ı Kerîm'den âyetler okudu. Üseyd b. Hudayr, Mus'ab b. Umeyr'in sözlerini ve Kur'ân-ı Kerîm'i dinlediği zaman, Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr: "Vallahi, o daha konuşmadan önce, kendisinin yüzünde İslâm'ın nurunun parladığını ve yumuşadığını anladık!" demişlerdir.

Üseyd b. Hudayr, Kur'ân-ı Kerîm hakkında: "Bu, ne kadar güzel, ne kadar yüce söz! Siz, bu dine girmek istediğiniz zaman ne yaparsınız?" dedi. Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr: "Temizlenmek için guslederek elbiselerini temizlersin ve şehâdet getirdikten sonra da iki rakât namaz kılarsın" dediler Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr, kalkıp gusletti, Elbiselerini temizledi ve şehadet getirdikten sonra, iki rekât namaz kılarak İslâm'a girdi.[70]

---

[70] Taberî, *a.g.e.,* IV, s. 178-179; İbn Kesîr, *a.g.e.,* III, s. 235-237; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ed. Kenan Seyithanoğlu, İstanbul: Çağ Yayınları, 1989, I, s. 297-298; Hüseyin Algül, *a.g.e.,* I, s. 254-255.

3. İkinci Akabe Biatı ve Üseyd b. Hudayr'ın Nakib Seçilmesi

Mus'ab b. Umeyr'in gayretiyle İslâm Medine'de hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştı. Özellikle de Evs kabilesinin iki önemli reisi olan Üseyd b. Hudayr ve ardından da Sa'd b. Muâz'ın Müslüman olmalarıyla kabilenin tamamı İslâm'ı seçti. Artık Medine'de önemli sayıda bir Müslüman kitle oluştu.

Nübüvvetin on üçüncü senesi (622) hac mevsiminde Hz. Peygamber'i Medine'ye davet etmeye karar veren, ikisi hanım yetmiş beş Medineli, asıl niyetlerini gizli tutarak hac için Mekke'ye giden müşrik Medinelilerle birlikte yola çıktılar. Mekke'ye varınca Hz. Peygamber ile gizlice haberleşerek hac vazifesinin ifasından sonra bir gece Akabe'de buluşmayı kararlaştırdılar. O gece Akabe'ye herkesten önce gelen Hz. Peygamber'in yanında sadece amcası Abbas b. Abdülmuttalib vardı. Abbas bir konuşma yaparak yeğeni Muhammed'in kendi kabilesi arasında şerefli bir yeri bulunduğunu, ona inananların bağlılıklarından dolayı, inanmayanların da aynı soydan oldukları için onu korumayı bir vazife bildiklerini, buna rağmen kendisinin Medinelilerin davetini kabul ederek oraya hicret etme arzusunda olduğunu söyledi. Muhammed'i memleketlerine götürdükleri zaman başlarına çeşitli sıkıntılar gelebileceğine, bütün Arap kabilelerinin kendilerine düşman olacağına dikkatlerini çekti. Böyle bir durumda onu düşmanlarına teslim edeceklerse bu işten şimdi vazgeçmelerinin daha iyi olacağını ifade etti. Medineliler söylenenleri kabul ettiler ve Hz. Peygamber'e istediği şartlarda biata hazır olduklarını belirttiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber bir konuşma yaptı. Kur'ân okudu, onları İslâm'a daha kuvvetle bağlanmaya teşvik etti. Hicret ettiği takdirde kendisini, canlarını, mallarını, çocuklarını ve hanımlarını korudukları gibi koruyacaklarına, rahat günlerinde olduğu gibi sıkıntılı günlerinde de ona itaat edeceklerine, bollukta da darlıkta da gerekli malî yardımları yapacaklarına, iyiliği emredip kötülüğe engel olacaklarına, hiç kimseden çekinmeden hak üzere bulunacaklarına ant içip biat etmeye davet etti. Orada bulunan Medineliler'in hepsi bu şartlarla ona biat ettiler. Bundan sonra

Hz. Peygamber'in emri üzerine, Hz. Peygamber'le aralarındaki irtibatı sağlayacak on iki temsilci (nakib) seçtiler. Bu anlaşmaya da İkinci Akabe Biatı denildi. İkinci Akabe Biatı, savaşla ilgili hususları ihtiva ettiği için Bey'atü'l-harb adıyla da anılmıştır. Bu anlaşmadan sonra Hz. Peygamber, ashâbına Medine'ye hicret etmeleri için izin verdi. Aynı yıl içinde kendisi de Hz. Ebû Bekir'le hicret etti. Böylece İslâm Tarihi'nde yeni bir dönem, Medine dönemi, başlamış oldu.[71]

O geceyi daha teferruatıyla anlatan pek çok rivâyet verdır. Bunların birinde Allah Rasûlü ile Medineliler arasında şöyle bir konuşma olmuştur: Cabir b. Abdullah rivâyetinde şöyle diyor: "Biz Akabe'de toplandıktan sonra "Ya Rasûlallah, biz ne hakkında size biat edeceğiz?" dedik. Rasûlüllah dedi ki: "İyi ya da kötü her vaziyette emirlerimi dinleyeceğinize, emirlerime itaat edeceğinize, ister varlıklı ister sıkıntılı halinizde olsun mallarınızı harcayacağınıza, iyilik için çalışacağınıza, herkesi kötülükten men edeceğinize, Allah ile ilgili olarak her zaman doğruyu söyleyeceğinize, sizi kınayan veya size karşı gelenlerden korkmayacağınıza ve ben size geldiğim zaman beni kendi aileniz gibi koruyacağınıza dair biat edeceksiniz. Bunun mükâfatı olarak da siz cennete gideceksiniz." Bundan sonra biz kalkıp Rasûlüllah'a yaklaştık ve elini grubumuzun en genci olan Esa'd b. Zürare kendi eline alarak: "Durun ey Yesribliler, biz kendisinin Allah'ın Rasûlü olduğunu bilerek develerimizi koşturduk ve kendisine geldik. Bugün kendisini yanımıza almak bütün Arapların düşmanlığını kazanmaktır. Bunun neticesinde bebekleriniz ölecek ve kılıçlar kanlarınızı emecektir. Onun için bütün bunlara dayanabileceğinizi düşünüyorsanız Rasûlüllah'ın elini tutun. Allah size bunun mükâfatını verecektir. Fakat eğer siz canınızdan korkuyorsanız, şimdiden bu işten vazgeçin ve açıkça menfî cevabınızı verin. Zira (eğer verecekseniz) şu anda menfî cevap vermeniz, Allah katında daha makbul sayılacaktır." Bunun üzerine orada bulunanlar: "*Ey Es'ad, önümüzden çekil. Allah'a yemin ede-*

---

71 Önkal, "Akabe Biatları", s. 211.

riz ki biz ne bu biatten vazgeçeceğiz ne de elimizi onun (Rasûlüllah'ın) elinden çekeceğiz" dediler. Bundan sonra bütün Medineliler Allah Rasûlü'ne biat ettiler.[72]

Hz. Peygamber, o gece biat edenlerin arasından on iki nakib (temsilci) seçti. Bunlardan biri de "el-Kâmil" lakabıyla bilinen ve kavminin ileri gelenlerinden Üseyd b. Hudayr idi.[73]

Bu nakiblerle ilgili Hz. Peygamber'in şöyle dediği rivâyet edilir: *"Siz, aranızdan on iki kişi seçiniz ki, benim yanımda her hususta kabilelerinin temsilcileri olsunlar. Hz. Musa da İsrailoğulları için on iki reis seçmişti. Nasıl ki, Havariler kabilelerinden sorumlu oldularsa, siz de kabilelerinizden bana karşı sorumlu olacaksınız. Ben de Müslümanlar üzerine kefilim"* [74] buyurdu.

Bu temsilcilerin nasıl seçildiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Bununla birlikte İbn Asâkir eserinde, Malik'ten şöyle bir rivâyet nakletmektedir:

"Üseyd b. Hudayr nakiblerden biriydi. Nakibler, yetmiş kişilik ensâr arasından seçilmiş on iki kişiydi." Mâlik b. Enes devamla şöyle diyor: "Ensâr'dan yaşlı bir adam bana şöyle anlattı: Cebrail ve bütün melekler nakib seçilmesi için, ona (Üseyd'e) işaret ediyordu. Mâlik b. Enes: Nasıl da her kabileden iki adam bazı kabilelerden de bir adam geldi derken, bu yaşlı adam bana: Cebrail'in Akabedeki biat gününü onlara işaret ettiğini" söyledi.[75]

Bu rivâyet ikinci Akabe Biatı'nda seçilen on iki kişinin önemini ve değerini anlatmak için yapılan bir benzetmedir. Yani bu ifadeden, rivâyetin ilk bölümü de dikkate alındığında şöyle bir anlam çıkarabiliriz: Başta Üseyd b. Hudayr olmak üzere on iki kişilik temsilciler grubu, kabileleri arasında bu

---

[72] Mevdûdi, Ebû'l-A'la, *Tarih Boyunca Tevhid Mucadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Ahmed Asrar, İstanbul: Pınar yayınları, 1992, III, s. 371.

[73] İbn Hişâm, *a.g.e.*, II, s. 104-105.

[74] İbn Hişam, *a.g.e.*, II, s. 103; Hüseyin Algül, *a.g.e.*, I, s. 263.

[75] İbn Asâkir, *a.g.e.*, IX, s. 76.

işi yapabilecek en liyakatli, en ehil kimselerdir ki, sanki melekler bile onlara meyletmişlerdi. Zaten böyle olmasaydı, Hz. Peygamber'in onların temsilciliklerini kabul etmesi de düşünülemezdi.

Bu kişiler sayesinde Medine'de Hz. Peygamber gelmeden önce oluşturulacak sistemin alt yapısı hazırlanmış olacaktı. Ayrıca İkinci Akabe Biatı'ndan sonra Müslümanlara hicret izni verilmişti. Muhtemelen muhacirlerin Medine'de yerleştirilmeleriyle de bu nakibler meşgul olacaklardı. Bu anlamda Hz. Peygamber'in daha göç etmeden, temelleri atılacak olan ilk İslâm Devleti

için şehri hazırlamaya çalıştığını, daha da önemlisi Müslüman halkı bir teşkilat altında toplama girişiminde bulunduğunu ve bunu da başardığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

— ÜÇÜNCÜ BÖLÜM —

ÜSEYD B. HUDAYR'IN FALİYETLERİ

A. Hicretten Önce Üseyd b. Hudayr

Üseyd b. Hudayr Birinci Akabe Biatı'ndan sonra Mus'ab b. Umeyr'in vasıtasıyla Müslümanlığı kabul ederek İslâm'ın bir davetçisi oldu. Bundan sonra Allah'ın adını yüceltme gibi büyük bir dava uğrunda gayret sarf edecekti. Allah Rasûlü'nün "İnsanlar, aynen altın ve gümüş madenlerine benzerler. Cahiliyyede hayırlı olanlar, İslâm'a girip onda derinleştiklerinde, yine en hayırlılarıdırlar"[76] hadisindeki ifadeler Üseyd'de en güzel şekilde görünmekteydi.

Üseyd b. Hudayr İkinci Akabe Biatı'nda kabilesinin temsilcisi oldu. Böylece o, artık kabilesinin işlerinden Hz. Peygamber'e karşı sorumlu olmuştu. Hamidullah'ın ifadesiyle bu temsilciler (nakib), henüz Medine'de siyasî bir insan topluluğu olmadığı sırada Müslüman halkın işlerini görmek üzere görevlendirilmişlerdi. Hz. Peygamber Mekke'den hicret etmeden önce yapılan bu nakib görevlendirmeleri, bir anlamda her bir nakibin vali gibi olduğunu düşündürmektedir. Bu uygulama ilerleyen yıllarda da devam etti. Yeni kabileler İslâm'ı kabul ettikçe Allah Rasûlü, kendi nakibi olarak arala-

[76] Buhârî, Menâkıb 1.

rından bir başkan tayin ediyordu. Bu nakiblerin kabile mescidinin imamlığını yapmak, kabile mensupları arasında çıkan ihtilaflarda hakemlik yapmak, askeri bir sefer esnasında kendi kabilesinin teşkil ettiği birliklere kumandanlık etmek gibi yetkileri vardı. Ayrıca bu temsilciler ileride ortaya çıkan vergi toplanması ya da bir diyet ödenmesi gibi durumlarda tahsildarın irtibata geçeceği kimselerdi. Yani bu temsilciler, kendi kabilesinin idarî amiri ve gerek kendi adına gerekse bütün kabile mensupları adına "biat" ettiği devlet başkanının nakibi olmuş oluyordu.[77]

İşte Üseyd b. Hudayr, henüz kısa denilebilecek bir süre önce İslâm'ı kabul etmesine rağmen böyle önemli bir göreve getirilmişti. Nakiblik görevi Üseyd'in İslâm'daki ilk önemli göreviydi. Yukarıda saydığımız görevleri yerine getirmesi konusuna ileriki sayfalarda yeri geldiğinde değineceğiz.

1. Kabilesinin Müslüman Olmasındaki Rolü

Üseyd b. Hudayr'ın, Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla Müslüman olduğu olay aktarılmıştı. Aynı tarihi kaynaklar, Üseyd'in Müslüman olmasını anlattıkları olayın devamında Sa'd b. Muâz'ın da Müslüman olduğunu anlatarak bu iki şahsın İslâm'a girmesiyle bütün kabilenin İslâm'ı kabul ettiğini aktarmaktadırlar:

Üseyd, İslâm'ı kabul ettikten sonra Mus'ab'a şöyle dedi: "Arkamda bir adam var ki o size tâbi olursa; kavminden hiçbir kimse ona muhalefet etmez, ondan geri kalmaz. O, Sa'd b. Muâz'dır. Ben şimdi onu size gönderirim!" dedi. Mızrağını alıp Sa'd b. Muâz'ın ve kavminin yanına döndü. Onlar, bir araya toplanmış oturuyorlardı.

Üseyd b. Hudayr gelirken Sa'd b. Muâz ona bakınca: "Allah'a yemin ederim ki, Üseyd yanınızdan gidişinden başka bir yüzle geldi size!" dedi. Üseyd b. Hudayr toplantı yerinde durunca Sa'd b. Muâz ona: "Ne yaptın?" diye sordu. Üseyd b. Hudayr: "O iki adamla konuştum. Vallahi, ben onlarda

[77] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, s. 912.

bir sakınca görmedim. Bununla birlikte kendilerini böyle yapmaktan men ettim. Onlar da, "Biz senin istediğini yaparız" dediler. Bana haber verildiğine göre Hâriseoğulları, Es'ad b. Zürâre'yi, senin halanın oğlu olduğunu bildikleri halde, sana verdikleri sözü bozup hakaret için öldüreceklermiş!" dedi.

Sa'd b. Muâz, Hâriseoğullarının adı anılınca kızgın bir halde hemen kalkıp eline mızrağını aldı ve: "Vallahi sende beni tatmin edecek bir şey göremedim!" dedikten sonra, Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr'in yanına doğru ilerledi. Es'ad b. Zürâre, Mus'ab b. Umeyr'e: "Ey Mus'ab! Vallahi, sana gerisindeki kavminin seyyidi, ulu kişisi geliyor ki; kendisi sana tâbi olursa, onlardan iki kişi bile sana muhalefet etmez!" dedi. Sa'd b. Muâz, Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr'i sakin ve telaşsız görünce Üseyd b. Hudayr'ın onların söyleyeceklerini kendisine dinletmek istediğini anladı. Ağır ifadelerle, üzerlerine doğru gelerek Es'ad b. Zürâre'ye: "Ey Ebû Ümâme! Vallahi seninle aramızda akrabalık olmasaydı, bu adamı benden kurtaramazdın! Siz bizim hoşlanmadığımız şeyi evlerimizin içine mi sokacaksınız? Sen şu yabancı, kovulmuş adamı evlerimize, zayıflarımızın inançlarını bâtıl şeylerle bozmak ve onları ona davet etmek için mi getirdin? Sizin, çevremizde bundan sonra bir daha böyle şeyler yaptığınızı görmeyeyim!" diyerek çıkıştı. Bunun üzerine Mus'ab b. Umeyr, "Önce dinlemeyi kabul etsen, beğenmezsen, hoşuna gitmezse, dinlemekten yüz çevirsen olmaz mı?" dedi. Sa'd b. Muâz: "Yerinde bir söz söyledin!" dedi ve mızrağını yere saplayıp oturunca, Mus'ab b. Umeyr ona İslâmiyeti anlattı ve Kur'ân-ı Kerîm'den ayetler[78] okudu. Sa'd b. Muâz, Mus'ab b. Umeyr'in İslâmiyet hakkındaki sözlerini ve okuduğu Kur'ân'ı dinlediği zaman, Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr: "Vallahi, o daha konuşmadan önce, yüzünde İslâm'ın nurunun parladığını gördük" dediler. Sa'd b. Muâz, Kur'ân'ı dinleyince: "Ben şimdiye kadar hiç bilmediğim bir şeyi dinledim" dedi ve: "Siz bu dine

---

[78] Zuhruf 43/1-8

girdiğiniz, Müslüman olduğunuz zaman ne yaparsınız?" diye sordu. Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr: "Temizlenmek için guslederek elbiselerini temizlersin ve şehadet getirdikten sonra da iki rakât namaz kılarsın" dediler.

Sa'd b. Muâz, kalkıp gusletti, elbiselerini temizledi ve şehadet getirdikten sonra iki rekât namaz kılarak İslâm'a girdi. Mızrağını alıp yanında Üseyd b. Hudayr da bulunduğu halde kavminin toplantı yerine doğru gitti. Kavmi, onu gelirken görünce birbirlerine: "Vallahi, Sa'd yanınızdan gidişinden başka bir yüzle döndü size!" dediler. Sa'd b. Muâz onların yanına gelince: "Ey Abdüleşheloğulları! Beni nasıl bilirsiniz?" diye sordu. Abdüleşheloğulları: "Sen bizim seyyidimiz, ulu kişimiz ve görüşçe en üstünümüz, yönetici olarak da en uğurlumuzsun" dediler. Bunun üzerine Sa'd b. Muâz: "Siz Allah'a ve Rasûlüne iman edinceye kadar, sizin erkek ve kadınlarınızla konuşmak bana haram olsun!" dedi. Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr: "Vallahi! Akşama kadar Abdüleşheloğulları mahallesinde erkek, kadın Müslüman olmayan kimse kalmadı!" demişlerdir.[79]

Rivâyetten de anlaşılacağı üzere Üseyd, Sa'd b. Muâz'ın İslâm'a girmesinde birinci derece etkilidir. Sa'd'ın, kavmi nezdindeki değerini çok iyi bilen Üseyd b. Hudayr bir plan yaparak Sa'd'ı, Mus'ab b. Umeyr'in yanına gönderdi. Sa'd'ın Müslüman olmasıyla da bütün Abdüleşheloğulları İslâm'ı kabul etti. Bu durumda Sa'd b. Muâz'ın, Abdüleşheloğulları'nın İslâm'a girmesinde birinci derecede etkili olduğu düşünülse de Üseyd b. Hudayr, kabilenin Müslüman olmasında başrolü oynamıştır. Buradan şunu söyleyebiliriz: Üseyd b. Hudayr, kavminden İslâm'a ilk girenlerden biri olmakla kalmamış, aynı zamanda kavminin hidâyete ermesinde en büyük etkiye sahip olmuştur. Bu durumu, Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'ye söylediği şu söz ile beraber düşündüğümüzde konunun önemini daha iyi anlamış olacağız:

[79] İbn Kesîr, *a.g.e.,* III, s. 235-239; Taberî, *a.g.e.,* IV, s. 178-181; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, I, s. 297-299; Hüseyin Algül, *a.g.e.,* I, s. 254-258.

"Yâ Alî! Bir kimsenin senin vâsıtanla hidâyete ermesi, senin için en kıymetli dünyâ nîmeti olan kızıl develere sâhip olmandan daha hayırlıdır."[80]

Mus'ab b. Umeyr'in yumuşak ve kibar tutumu, Üseyd b. Hudayr'ın İslâm'a girmesinde önemli bir rol oynamıştı. Bu nedenle Sa'd b. Muâz'ı da onun yanına gönderen Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Muâz'ın da İslâm'a girmesine vesile olmuştu.

Bu iki önemli kişinin tesiriyle Evs ve Hazrec kabilelerinde hemen hemen Müslüman olmayan kimse kalmamıştı. Mus'ab b. Umeyr Medine'deki bu gelişmeleri Hz. Peygamber'e bildirdi. Allah Rasûlü ve Mekke'deki Müslümanlar bu habere çok sevindikleri için bu seneye "senetü'l ibtihâc" (sevinç yılı) denildi.[81] Hiç şüphesiz bu yılın bu şekilde adlandırılmasında Üseyd b. Hudayr'ın rolü büyük olmuştur.

B. Hz. Peygamber Döneminde Üseyd b. Hudayr

Hz. Peygamber'in 622 yılında Mekke'den Medine'ye göçüyle tamamlanan hicretten sonra İslâm'ın Medine dönemi başlamış oldu. İslâm Devleti'nin temellerinin atıldığı bu dönemde birçok önemli sosyal ve siyasî olaylar olmuştur. Arap kabilecilik anlayışını göz önünde bulundurduğumuzda kabilesinin temsilcisi ve liderlerinden biri olan Üseyd b. Hudayr'ın, bu sosyal ve siyasî olaylarda başrol oynayanlardan biri olduğu muhakkaktır.

Hz. Peygamber Mekke'deki İslâm'a karşı sert tutumu kırıp insanları yeni dinin etrafında toplayamayacağını anladığında başka bir yer arama gayretinde olmuştu. Onun bu çağrısına cevap Medine'den gelmişti. Hz. Peygamber Medine'ye gelmeden önce buraya kabile temsilcileri (nakibleri) atamış ve Mekke'nin aksine burada bir İslâm toplumu meydana getirmişti. Ancak bu toplumun hem kendi aralarındaki hem de diğer gruplarla ilişkilerini dü-

---

[80] Buhârî, Cihâd 142.

[81] İrfan Yücel, *Peygamberimizin Hayatı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 81.

zenleyecek birtakım uygulamalara ihtiyaç vardı. Bu amaçla Hz. Peygamber mescit inşa edilmesi, kardeşliğin tesis edilmesi (muahât) ve Medine Sözleşmesi (İlk İslâm Anayasası [82]) gibi toplumsal hayatı düzenleyen bir takım icraatlarda bulunmuştu. Bu icraatlar müstakil birer inceleme konusu olduğu için burada detaylı bilgi vermemize gerek yoktur. Ancak bunlardan çalışmamızı ilgilendiren "muahât" konusuna değinmemiz gerekmektedir.

Hz. Peygamber; evlerini, mallarını, doğup büyüdükleri vatanlarını terk edip Medine'ye gelmek zorunda kalan Mekkeli Müslümanlar ile ev sahibi konumundaki Medineli Müslümanları kardeş ilan etti. Bir tarafta sahip oldukları her şeyi Allah'ın dini için Mekke'de bırakan muhacirler, diğer tarafta ise bunlara kucak açan Medineli ensâr vardı.[83] Kaldı ki ensârın çoğu da bizzat kendileri ihtiyaç içerisindeydi. Kur'ân-ı Kerim'de onların bu durumlarına şöyle işaret edilmektedir: "*Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.*" [84]

Böyle bir ortamda Hz. Peygamber, hicretin beşinci ayında Mescid-i Nebevi'nin inşasından sonra Mekkeli muhacirler ile Medineli Müslümanlar arasında kardeşliği tesis etti.[85] Yukarıdaki âyetten de anlaşılacağı üzerine bazı Medineli Müslümanlar fakir olmalarına rağmen kardeşlerine ellerinden geldiği kadar yardım ettiler. Öyle ki ensârdan bazıları kardeş ilan edildiği muhacirler öz kardeşi gibi görüp, onları evlerine ve hurmalıklarına ortak etme fedakârlığında bulundu. Ancak Hz. Peygamber buna razı olmayınca

[82] Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, s. 188.
[83] Mehmet Akbaş, "Muhacirun-Ensar Kardeşliğinin Serüveni", *İSTEM*, S. 15, (Eylül 2010), s. 62.
[84] Haşr 59/9.
[85] İbn Sa'd, *a.g.e.,* I, s. 204.

onlar da muhacir kardeşlerini kendi bahçelerinde çalıştırarak mahsulden pay verme yoluna gitti.[86]

Çalışma konumuz olan Üseyd b. Hudayr da bu kardeşlik tesisinde Hz. Peygamber tarafından, ilk Müslümanlardan kabul edilen Zeyd b. Hârise ile kardeş ilan edildi.[87]

Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Peygamber dönemindeki faaliyetlerini, eğitim-öğretim etkinliklerindeki görevini, kâtiplik yapmasını ve katıldığı savaşları üç başlık altında incelemeye çalışacağız.

1. Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinde Görev Alması

Üseyd b. Hudayr'ın İslâm'daki ilk görevi daha önce değinildiği üzere kabilesinin temsilcisi olarak İkinci Akabe Biatı'nda üstlenmiş olduğu nakib-lik görevidir. Bu nakibliklerin ne gibi görevler yaptığına da kısaca değinmiş-tik. Üseyd, cahiliyyede okuma yazma bilmesiyle "el-Kâmil" sıfatını almış biriydi. O dönemdeki sayıları az olan okuma yazma bilen kişilerden biri olması sebebiyle, Hz. Peygamber tarafından kendisine öğretmenlik görevi verilmişti. Öğretmenlerin ilki Mus'ab b. Umeyr olmakla birlikte Hz. Pey-gamber, değişik vesilelerle farklı zamanlarda başka öğretmenler de görev-lendirmişti. Bu öğretmenlerden bir grubu eserinde aktaran Kettani, öğret-menlerle ilgili şu bilgileri vermektedir:

Ebû Ubeyde b. Cerrah öğretmenlerdendi. Yemen elçileri Allah Rasûlü'ne geldiklerinde, Hz. Peygamber'den kendilerine İslâmı ve sünneti öğretecek birisini göndermesini istediler. Rasûlüllah da Ebû Ubeyde b. Cer-rah'ın elinden tutarak "Şu, bu ümmetin eminidir." dedi. Râfi b. Mâlik el-Ensâri de öğretmenlerdendi. Yusuf sûresini Medine'ye ilk getiren kimse ol-duğu İbn İshak'tan rivâyet edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Akabe'de

---

[86] Akbaş, "Muhacirun-Ensar Kardeşliğinin Serüveni", s. 63.
[87] İbn Sa'd, *a.g.e.,* III, s. 605; İbn Abdilber, *a.g.e.,* I, s. 93; İbnü'l Esîr, İzzüddin b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed (v. 630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe,* Beyrut: Darü'l-Fikr, 1989, I, s. 112.

Râfi'ye, geçmiş on yıl boyunca vahyedilen âyetleri verdiği, Râfi'nin de Medine'ye geldiğinde kavmini toplayarak vahiyleri onlara okuduğu da rivâyet edilmiştir. Bu öğretmenlerden biri de Üseyd b. Hudayr'dır. Hz. Peygamber, Taif'i muhasara ettiği gün kendisine gelen kölelerden biri olan İbrahim b. Cabir'i azat etmiş ve onu Üseyd b. Hudayr'a göndererek onun geçimini sağlamasını ve ona dini bilgiler öğretmesini emretmişti.[88]

Bu bilgilerden Üseyd b. Hudayr'ın, Hz. Peygamber'in görevlendirmesiyle öğretmenlik yaptığını öğrenmekteyiz. Allah Rasûlü'nün çeşitli vesilelerle kendinin de muallim olarak gönderildiğini ifade ettiği dikkate alınırsa, Üseyd b. Hudayr'ın eğitim-öğretim faaliyetlerindeki görevinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu hadislerden en meşhuru İbn Mâce'deki şu rivâyettir: "*Rasûlüllah bir gün odalarından birisinden çıkıp mescide girdi. Bu esnada iki halka (şeklinde oturmuş iki cemaat) ile karşılaştı. Bunlardan birinde insanlar Kur'ân okuyor ve Allah'a dua ediyordu. Diğer halka da ilim öğreniyor ve öğretiyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber: (Bunların) hepsi hayır üzerindedirler. Şunlar Kur'ân okuyorlar ve Allah'a dua ediyorlar. Eğer Allah dilerse onlara (isteklerini) verir ve dilerse vermez. (Diğer cemaata işaretle) bunlar da (ilim) öğreniyorlar ve öğretiyorlar. Ben de ancak öğretici olarak gönderildim buyurdu ve hemen yanlarına oturdu.*"[89]

Hz. Peygamber, Üseyd'i İbrahim b. Cabir'e dini bilgiler öğretmekle de görevlendirmişti. Bu dini bilgilerin içinde, en azından namaz kılacak kadar da olsa, Kur'ân öğretmek de olmalıdır. Burada Allah Rasûlü'nün "*Sizin en hayırlınız, en faziletliniz Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir*"[90] hadisi aklımıza gelmekte ve Üseyd b. Hudayr'ın hadiste anlatılan en hayırlı kimselerden olduğu anlaşılmaktadır.

---

[88] Kettânî, Muhammed bin Ali b. Câfer, *et-Terâtîbu'l-İdâriyye*, çev. Ahmet Özel, İstanbul: İz Yayıncılık, 1990, I, s. 124.

[89] İbn Mâce, Mukaddime 17, Hadis no: 229. Benzer bir hadis Müslim'in Sahih'inde şu şekilde geçmektedir: "*...Çünkü Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı değil, lâkin öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi.*" Müslim, Kitabu't-Talak 29.

[90] Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 21.

Rivâyetten İbrahim b. Cabir'in geçimini sağlama görevinin de Üseyd b. Hudayr'a verildiğini görmekteyiz. Bu geçimini sağlama işinin mahiyeti hakkında bilgimiz olmamakla beraber muhtemelen Üseyd, bu şahsa yardımcı olarak onun bir yerde çalışmasını sağlamış ve bir miktar infakta bulunmuş olmalıdır. Belki de kardeşlik anlaşmasına benzer bir şekilde bu şahsı evine almış olabilir.

2. Kâtiplik Yapması

İslâm geldiğinde Mekke ve Medine'de okuryazar olanların sayısının az olduğu hakkında genel bir kanaat olduğundan bahsetmiştik. Böyle olmasına karşın, vahyin ilk geldiği günden itibaren yazıya geçirildiği gerçeğinden yola çıktığımızda bunları yazacak kişilere ihtiyaç olduğu muhakkaktır.

Mekke döneminde müşriklerin İslâm'a şiddetli düşmanlığından dolayı, hicretle beraber Medine dönemi başlayınca burada Hz. Peygamber, hem Müslümanların kendi aralarında hem de diğer gruplarla aralarındaki münasebetleri düzenleyen anlaşmalar yaptı. Böylece Müslümanların Medine'de bir devleti oldu. Devletin bir düzeni ve de idari organları olması gerekirdi. Böylece bir sekreterya kurumu ortaya çıktı.[91]

Hz. Peygamber döneminde çeşitli alanlarda yazıya ihtiyaç duyulmuştur. Bunların başında da vahiylerin yazılması konusu gelmektedir. Yazıya ihtiyaç duyulan diğer bazı alanlar ise şunlardı: Siyasî yazışmalar, nüfus sayımı, hükümdarlara gönderilen mektuplar, sulh ve ittifak anlaşmaları, askere katılanların kayıtları, vali ve komutanlara verilen emir ve talimatlar, zekatla ilgili açıklamalar, istihbarat mektupları ve istek üzerine verilen vesikalar. [92]

Allah Rasûlü, Kur'ân'dan herhangi bir âyet nazil olduğunda, bunu önce erkeklerden oluşan bir topluluğa, sonra da kadınlara tebliğ ediyordu. Bun-

---

[91] Mustafa el-Azami, "Asrı Saadette Yazı ve Vahiy Kâtipleri", çev. Durak Pusmaz, *Bütün yönleriyle Asrı Saadette İslam,* ed. Vecdi Akyüz, İstanbul: Beyan Yayınları, 2006, I, s. 368-369.

[92] Palabıyık, s. 45-46.

dan sonra vahiy kâtiplerinden birini çağırıp inen âyetleri yazıyla tespit ettiriyordu. Kâtip yazma işini bitirince Rasûlüllah ona, yazdığı metni yüksek sesle okutuyor ve böylece yanlış ya da eksik yazmışsa düzelttiriyordu. Ayrıca önceden nâzil olmuş âyetler topluluğu içinde nereye yerleştirileceğini de belirtiyordu. Bütün bunlardan sonra bu nüshaların insanlar için çoğaltılarak ezberlenmesini istiyordu. Yine Hz. Peygamber, Kur'ân'ın yetişmiş ve yetki verilmiş bir muallim vasıtasıyla öğrenilmesi için özen gösteriyordu.[93]

Kâtiplik işi düşünüldüğünde akla ilk gelen vahiy kâtipliği olsa da yukarıda da bahsettiğimiz üzere bundan başka birçok alanda da yazıcılara ihtiyaç duyulmaktaydı. Genellikle vahiy kâtiplerinin sayıları kırk[94] civarında kabul edilse de Hz. Peygamber'in kurmuş olduğu devlet kadrosunda onun muhtelif yazı işlerine bakan çok sayıda kâtip bulunmaktaydı. Bu kâtiplerin sayılarını altmışa kadar çıkaran değerlendirmelerde ismi zikredilenlerden biri de Üseyd b. Hudayr'dır.[95] Ancak Üseyd b. Hudayr'ın, vahiylerin yazılması işinde mi yoksa yukarıda değindiğimiz üzere yazının gerekli olduğu diğer alanlarda mı kâtiplik yaptığı konusunda herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

Hz. Peygamber'in, kendisinden duyulanların yazılmasına müsaade etmesinden sonra bazı sahâbîler hadisleri yazmaya başlamışlardır. Allah Rasûlü'nden duydukları hadisleri yazanlardan biri de Üseyd b. Hudayr'dır.[96]

3. Katıldığı Savaşlar ve Bu Savaşların Önemi

Günümüze kadar ulaşabilmiş en eski İslâm Tarihi eserleri ve yakın dönemlerde yapılan araştırmalar, genellikle siyasî tarih üzerinde yoğunlaşmıştır. Gündelik yaşantıya, yani sosyal alana ise fazla değinilmemiştir. Bu nedenle İlk Dönem İslâm Tarihi'ni konu edinen çalışmamızda, Üseyd b. Hu-

---

93 Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, II, s. 698.
94 *Dinî Kavramlar Sözlüğü,* ed. İsmail Karagöz, Ankara: DİB Yayınları, 2007, s. 679.
95 Palabıyık, s. 58-60, Ahmet Tahir Dayhan; "Üseyd b. Hudayr", *DİA*, XLII, s. 364.
96 Palabıyık, s. 53-54.

dayr'la ilgili olarak katıldığı savaşlar ve o savaşlardaki görevleri hakkında daha detaylı bilgilere rastlamaktayız.

Mekke döneminde müşrikler Hz. Peygamber ve diğer Müslümanlara şiddetli bir şekilde işkence ve baskı yaptılar. Son olarak üç yıl sürecek boykot uygulayarak Müslümanları yıldırabileceklerini düşündülerse de bunda da muvaffak olamadılar. Hicret ise Müslümanların, bütün bu baskılardan kurtulup rahat bir nefes almasını sağladı.

Hicretten sonra ise Müslümanların Medine'de güç kazanmaları, Mekke müşriklerini rahatsız etmeye başlamıştı. Bu nedenle dönemin Kureyş önderlerinden Ebû Süfyan ve Übey b. Halef, Medineli Müslümanlara bir mektup yazarak Muhammed'le aralarından çekilmelerini, ona yardım etmekten vazgeçmelerini istemişler; aksi takdirde kendilerine karşı o güne kadar benzeri görülmemiş şiddetli bir savaş açacaklarını söyleyerek onları tehdit etmişlerdi. Ancak ensâr, bu tehdidi dikkate almayınca Mekke müşrikleri bu defa Medine'deki Yahudi ve münafıklara benzer mahiyette bir mektup yazarak: "Lat ve Uzza'ya yemin ederiz ki, ya Muhammed'e karşı koyacak ya memleketinizden atacak ya da onu öldüreceksiniz. Aksi takdirde savaşçılarınızı öldürmek ve kadınlarınızı kendimize almak üzere kalkıp üzerinize yürüyeceğiz" diye tehdit ettiler. [97]

Mekke müşrikleri İslâm'a karşı tavrını iyice sertleştirmiş, boykottaki tavrı ile Müslümanları ölüm pahasına dinlerinden vazgeçirme yolunu seçmişlerdi. Hicret esnasında Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunmuşlar, Hicret'ten sonra ise Medinelilere Müslümanları korumamaları konusunda tehdit mektupları yazmışlardı. Buna ek olarak muhacirlerin Mekke'de bıraktıkları mallara ganimet olarak el koymuşlar ve malları satmışlardı. Bütün bunlar Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında bir savaş durumunun varlığına işaret ediyordu. Sabri Hizmetli bu durumu şöyle izah etmek-

[97] Elşad Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul: İSAM yayınları, 2010, s. 48-49.

tedir: "Müslümanların, Mekke site devletinin yöneticileri ve şehrin egemen kabilesi Kureyş'le mücadeleye dayanan ilişkileri, şehrin Müslümanlarca fethedilmesi ve Kureyş'in kendi iradeleriyle topluca Müslüman olmasıyla sona erer. Artık başlangıcından itibaren Müslümanların gözünü açtırmayan ve İslâm'ın yayılışını durduran veya yavaşlatan Kureyş engeli ortadan kalkmış oluyordu."[98]

Hz. Peygamber ve Müslümanlar, bunca eziyet görmelerine rağmen henüz savaş için izin çıkmamıştı. Allah Rasûlü'nün Mekke'yi çok iyi bilen biri olarak Kureyş'e karşı giriştiği ilk iş, onlara iktisadî ve siyasî ambargo uygulamak oldu. Bu amaçla Kureyş'in gücünü zayıflatmak, ekonominin ana unsuru olan ticaret kervanlarını durdurmak için tedbirler aldı. Savaş yapılmasına izin veren âyetin[99] gelişiyle iki taraf arasındaki mevcut savaş halinin gerektirdiği durumlar da dikkate alınarak düşmanın ticaret kervanları tehdit edilip, kervan yollarının kontrol altına alınması için ilk askeri operasyonlar düzenlenmeye başlandı.[100]

Medine şehrinin, Kureyş'in ticaret faaliyetleri için ne kadar önemli olduğunu anlatan şu örnek Allah Rasûlü'nün uyguladığı siyasetin ne kadar isabetli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir: " Sa'd b. Muâz ile Mekkeli Ümeyye b. Halef arasında sıkı dostluk vardı. Öyle ki; Ümeyye Medine'ye uğradığında Sa'd'a misafir olur, Sa'd Mekke'ye geldiğinde ise Ümeyye b. Halef'e misafir olurdu. Sa'd b. Muâz hicretten kısa bir süre sonra Mekke'ye gidip Ümeyye'nin misafiri olur ve Kâbe'yi tavaf etmek ister. Tavaf esnasında çıkagelen Ebû Cehil Sa'd'ı tanıyıp ona: "Sen Mekke'de güven

---

98 Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi(Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, Ankara: Ankara Ün. İlahiyat Fakültesi Yaynları, 1991, s. 153.

99 Hac 22/39-40. Kendileriyle savaşılanlara (müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadirdir. Onlar haksız yere ve "Rabbimiz Allah'tır" dediler diye yurtlarından çıkarılmışlardır. Allah insanların bir kısmını diğeriyle savmasaydı, manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan camiler yıkılıp giderdi. And olsun ki, Allah'a yardım edenlere O da yardım eder. Doğrusu Allah kuvvetlidir, güçlüdür.

100 Mahmudov, *a.g.e.*, s. 48-56.

içinde Kâbe'yi tavaf ediyorsun. Hâlbuki siz Muhammed'i ve yanındakileri barındırıyorsunuz. Eğer Ebû Safvan yanında olmasaydı ailene dönemezdin" diye tehdit edince Sa'd b. Muâz ona: "Eğer sen beni bu tavaftan men edersen ben de sana bundan daha kötüsünü yapar, senin Medine üzerinden geçen ticaret yolunu keserek, seni ondan menederim" [101] dedi.

Değindiğimiz bu ve benzeri olaylar Mekke müşriklerinin, hicretten sonra dahi Müslümanları rahat bırakmadıklarını gösteriyordu. Allah Rasûlü, hiçbir zaman savaş yanlısı olmamakla beraber savaşılması gereken bir durumda da bundan geri kalamazdı. Bu nedenledir ki İslâm Tarihi'nin Medine döneminde irili ufaklı birçok gazve ve seriyye tertiplemek durumunda kalmıştı. Ancak bu gazve ve seriyyelerde savaş asla amaç olmamış, bunlar Allah'ın dinini yüceltmek için sadece birer araç olmuştur. Bu sayededir ki Hz. Peygamber döneminde sayıları binlerle ifade edilen orduların karşılaşması durumunda bile öldürülenlerin sayısı çok az olmuştur. Bu kısa değerlendirmeden sonra Üseyd b. Hudayr'ın katıldığı savaşlar ve bu savaşlarda aldığı görevler konusuna geçebiliriz.

3.1. Bedir Savaşı ve Üseyd b. Hudayr

Hz. Peygamber ile Mekkeli müşrikler arasında yukarıda değindiğimiz savaş durumunun ilk defa büyük bir silahlı çatışmaya dönüşmüş hali, Bedir'de meydana gelmiştir. Hicret'in ikinci yılında gerçekleşen bu savaş, Hz. Peygamber ve Müslümanların, müşrik Kureyş'in kervanını ele geçirme girişimi üzerine meydana gelmiştir. Görünürdeki neden bu olsa da Kureyş, kervan sağ salim Mekke'ye ulaştığı halde hazırladıkları orduyu geri döndürmeyerek asıl niyetlerini ortaya koymuşlardır. Ancak hiç beklemedikleri bir mağlubiyetle karşılaşarak hezimete uğramışlardır.

Hz. Peygamber kervanı haber alınca ashâbıyla görüşerek kervanı ele geçirme konusunda onlarla istişarede bulundu ve bunun için savaş hazırlıkları

---

[101] Buhârî, Kitâbu'l Megâzi 2.

başlatıldı. Sancaktarlık görevine Hz. Ali, Mus'ab b. Umeyr ve Sa'd b. Muâz getirildi. Ebû Süfyan bu arada Hz. Peygamber'in kervanı kolladığını öğrenince Mekke'den yardım isteyerek yolunu değiştirdi ve sahili takip ederek Mekke'ye doğru ilerledi. Ancak Ebû Süfyan Mekke'ye varmadan Ebû Cehil komutasındaki müşrik ordusu yola çıkmıştı. Ebû Süfyan kervanın kurtulduğunu söyleyerek geri dönmelerini istediyse de müşrikler, ordularının gücüne güvenerek geri dönmedi. Böylece üç yüz kişi civarındaki İslâm ordusuyla, bin kişilik müşrik ordusu hicretin 2. yılı Ramazan ayında Bedir kuyularının yanında karşılaştılar. Savaşın sonunda ise Allahı'n izni ve yardımıyla İslâm ordusu kesin bir zafer kazanrak müşrik ordusundan ganimet ve esirler elde etti.[102]

Özet olarak verdiğimiz Bedir Savaşı'nda Üseyd b. Hudayr'ın olup olmadığı konusu ihtilaflıdır. Genel kanaat onun bu savaşa katılmadığı yönündedir. İbn Sa'd'ın rivâyetine göre Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber Bedir'den dönünce onun yanına gidip: "Seni zafere ulaştıran Allah'a hamdolsun, gözün aydın olsun!" diyerek sevincini dile getirdikten sonra yemin ederek: "Düşmanla karşılaşılacağını zannetmediğini, bundan dolayı çıkmadığını belirtti ve eğer böyle olacağını bilseydim geri kalmazdım" deyince, Hz. Peygamber de "doğru söyledin" dedi.[103]

Bu rivâyete rağmen İbnü'l-Esîr *Üsdü'l-Ğâbe* adlı eserinde Üseyd b. Hudayr'ı anlattığı bölümde ise şöyle söylemektedir: Bedir'e katılması konusunda ihtilaf edilmiştir. İbn İshak ve İbn Kelbî, onun Bedir'e katılmadığını söylerken ikisinin dışındakiler ise Bedir'e katıldığını[104] belirtmektedir. Yine İbn

---

[102] İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011, s. 154-167; Geniş bilgi için bkz: İbn Hişam, II, s. 338-370; Taberî, IV, s. 256-341; İbn Kesîr, III, s. 367-456.

[103] İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, s. 605.

[104] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, I, s. 112.

Abdilber *el-İstî'âb* eserinde, İbn İshak dışındakilerin onun Bedir'e katıldığını rivayet ettiklerini [105] belirtmektedir.

Bu konuda en farklı anlatımları ise İbnü'l-Esîri'in *el-Kâmil* adlı eserinde görmekteyiz. Yazar, Evs ve Hazrec kabileleri arasında cahiliyyede meydana gelen Bâkî' Vakası'nı anlattığı bölümde: *"...Evs kabilesi mensupları, Eşheloğullarından Üseyd'in babası Hudayr b. Simâk'ı kendilerine başkan seçtiler. Hudayr'ın oğlu Üseyd ise Hz. Peygamber ile sohbette bulunmak suretiyle sahâbe arasına girmiş ve Bedir Savaşı'na katılmıştı"*[106] derken; Bedir Savaşı'nı anlattığı bölümde ise şöyle bir tespit yapmaktadır: *"Rasûlüllah bir kısım savaşmak isteyenleri de küçük bulduğu için geri çevirmişti. Bunlar arasında Abdullah b. Ömer, Râfi b. Hudeyc, el-Berâ b. Azib, Zeyd b. Sâbit ve Üseyd b. Hudayr vardı"*[107] demektedir.

Aynı eserde yer alan bu iki zıt bilginin çelişkili olduğu ortadadır. Ancak Üseyd b. Hudayr'ın yaşı küçük diye Bedir Savaşı'na Hz. Peygamber tarafından alınmadığı bilgisinin yanlış olduğu da açıktır. Çünkü Üseyd b. Hudayr Birinci Akabe'den sonra Müslüman olmuş ve İkinci Akabe'de kabilesinin temsilcisi seçilmiştir. Üstelik Bedir Savaşı hicretin ikinci yılında olduğuna göre Üseyd b. Hudayr Müslüman olurken -ki kabilesinin İslâma girmesindeki en önemli adımdır- ve nakib seçilirken daha çocuk yaştaydı demek olur ki bunun doğru olması düşünülemez.

Üseyd b. Hudayr'ın Bedir Savaşı'na katılmadığı kanaati yukarıda belirttiğimiz İbn Sa'd'ın rivâyetine dayanmaktadır. Ancak İbn Asâkir, eserinde Muhammed b. İshak'tan yaptığı rivâyette, Üseyd'in nesebini verdikten sonra, nakib olduğunu ve Rasûlüllah'la beraber Bedir'e katıldığını ifade ediyor. Rivâyetin devamında ise bu durumun bir zan olduğunu söyleyerek ibn Sa'd'ın rivâyetini zikrediyor. Aynı eserde Halife b. Hayyat'tan nakledilen diğer bir riyavette de yine Üseyd b. Hudayr'ın nesebi uzunca zikredilip,

---

[105] İbn Abdilber, *a.g.e.*, I, s. 93.
[106] İbnü'l-Esîr, *El Kâmil Fi't-Tarih*, I, s. 640.
[107] İbnü'l-Esîr, *El Kâmil Fi't-Tarih*, II, s. 133.

ardından künyelerine değinildikten sonra Bedir Savaşı'na katıldığı belirtiliyor.[108]

Onun Bedir'e katıldığını kabul edenlerden biri de İbn Hacer'dir. Eseri *el-İsabe*'de, ibn es-Seken'den naklettiği rivâyetinde: "Hem Bedir Savaşı'nda hem de Akabe'de bulunmuştur ve nakiblerden biridir" demektedir. İsim zikretmeden bazı kimselerin, Üseyd b. Hudayr'ın Bedir'e katıldığını kabul etmediklerini de belirtir.[109] İbn Hacer diğer bir eserinde ise, onun Bedir'e katılması konusunun ihtilaflı olduğunu söylemektedir.[110]

Bazı rivâyetlerde Üseyd b. Hudayr tanıtılırken, "ensâriyyun (أنصاري)", "akabiyyun (عقبي)", "bedriyyun (بدري)" şeklinde ifadelere rastlamaktayız.[111] Bunlardan ilkini "Ensârdan'dır", ikincisini de "Akabe ehlindendir" diye anladığımızda üçüncüsünü de "Bedir ehlindendir" diye anlamlandırmış oluruz ki buradan da onun Bedir'e katılmış olduğu sonucuna varabiliriz.

Bütün bu rivâyetlerden sonra Üseyd b. Hudayr'ın Bedir Savaşı'na katılmış olma ihtimali yüksek gibi görünse de yine de bu durumun ihtilaflı bir konu olduğu anlaşılmaktadır. İbn Sa'd'ın rivâyetinde Üseyd, Allah Rasûlü'ne mazeretini bildirerek Bedir'e niçin katılmadığını söyleyince Hz. Peygamber ona "Doğru söyledin" diyerek katılmamasını mazur görmüştür. Ayrıca ileride de göreceğimiz üzere Üseyd b. Hudayr, Bedir'den sonraki bütün savaşlarda yer almış ve büyük yararlılıklar göstermiştir. Bütün bu değerlendirmelerden sonra şunu söyleyebiliriz: Üseyd b. Hudayr, Bedir'e katılmamış olsa bile, mazeretindeki beyanından da anlaşılacağı üzere, durumu bilseydi kesinlikle bu savaştan geri kalmazdı.

---

108 İbn Asâkir, *a.g.e.*, IX, s. 77.

109 İbn Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalani (v. 852/1448), *el-İsabe fi Temyizi's-Sahâbe,* çev. Naim Erdoğan, İstanbul: İz yayıncılık, 2010, I, s. 70-71.

110 İbn Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalani (v. 852/1448), *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut: Dâru Sâdir, 1968, I, s. 347.

111 Taberâni, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (v. 360/970), *el-Mu'cemü'l-Kebir*, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1984, I, 203; el-Esbehâni, Ebû'l Kasım İsmail b. Muhammed b. Fadl (v. 535/1141), *Siyeru Selefis-Salihîn*, Cidde: Dâru'r Râye, 1999, II, s. 280.

Müslümanların kesin zaferiyle sonuçlanan Bedir Savaşı'ndan sonra müşriklerin tavırlarında bir takım değişiklikler görüldü. Müslümanların hâkimiyeti Medine ve çevresinde tanınmış oldu. Ticaret ve başka nedenlerle gelip geçen kafileler vasıtasıyla İslâm'ın başarısı ile nüfuzu Arap Yarımadası'nın kuzeyine kadar ulaştı ve Müslümanların izni olmadan bu bölgeye kimse uğrayamaz oldu.[112]

Bedir Savaşı'nda elde edilen başarı henüz siyasî, ictimaî, dinî temellerini yeni atmış olan Müslüman toplumunun ve ilk İslâm Devleti'nin daha sağlam temellere dayandırılmasını, İslâm'ın ve Müslümanların Arabistan'da en büyük güçlerden biri olduğunun bilinmesini ve İslâm'ın bekâsını sağladı.[113]

Bedir zaferinde ele geçirilen esirlerden alınan fidyeler, tüm varlıklarını Mekke'de bırakarak hicret eden ve ekonomik olarak zor günler geçiren muhacirler için az da olsa bir rahatlama sağladı. Bu moral, henüz yeni oluşturulmaya çalışılan İslâm toplumunun birbirine bağlılığını daha da artırdı. İslâm savaşlarının en büyüğü olarak kabul edilen bu zafer, Müslüman cemaatinin başta Medine olmak üzere bütün Arabistan'da büyük bir itibar kazanmasını sağladı. Bu sayede Hz. Peygamber İslâm'ı tebliğ için daha geniş imkânlar elde etti. Bedir ashâbı ise İslâm Tarihi'nde hep hayırla yâd edilmiş ve günahları Allah tarafından bağışlanmıştır.[114]

3.2. Uhud Savaşı ve Üseyd b. Hudayr

Bedir'de yenilen ve ölülerini bile gömmeden Mekke'ye kaçan Kureyş derhal yeni bir savaş hazırlıklarına başladı. Ebû Süfyan başkanlığında Suriye'ye gönderilen ticaret kervanından elde edilen kârı, aralarında paylaşarak, bu paraların Müslümanlara karşı yapılacak intikam savaşının hazırlıkları için kullanılmasına karar verdiler. Ancak iki yüz elli bin dirhem tutarındaki bu kârın önemli bir kısmı veya tamamına yakını Müslümanların cebine gir-

---

112 Gazâlî, s. 234.
113 Hizmetli, s. 159.
114 Mahmudov, s. 98-99.

di. Bedir'de esir düşen yakınlarını kurtarmak isteyen Mekkeliler, kervanın kazancını dolaylı yoldan Müslüman topluma aktarmış oldular. Müslümanlar da esirlerin bedellerinden sağladıkları parayı kendi durumlarını iyileştirmek için kullandılar.[115]

Bedir Savaşı'nda büyük bir yenilgi alan Mekke müşrikleri, üzüntülerini bastırmak için intikam almaktan başka bir yol bulamıyorlardı. Bedir'de kaybettikleri önemli liderlerini düşündükçe İslâm'a ve Müslümanlara karşı olan intikam hırsları daha da artıyor olmalıydı.

Uhud Savaşı'nın birinci nedeninin, Mekkelilerin Bedir'in intikamını almak düşüncesi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bundan başka nedenleri de vardır. Bunlar arasında Müslümanları tamamen ortadan kaldırmak ve Hz. Peygamber'in Medine'deki etkinliğini yok etmek de vardı. Diğer bir nedense Mekke-Suriye ticaret yolunun neredeyse kullanılamayacak durumda olması ve bu tehdidi ortadan kaldırmak istemeleriydi. Yani bu savaşla sadece Bedir'in intikamı alınmakla kalınmayacak; elde edilecek kesin bir zafer ile Mekkelilerin ekonomik sıkıntılarının giderilmesinin yanında, Bedir yenilgisi sonucunda Arabistan'da kaybedilen itibar ve saygınlıkları da iade edilmiş olunacaktı.[116] Bu amaçlarla Kureyş, sadece gönüllü savaşçılar ve de müttefikleriyle yetinmedi. Başta Amr b. el-As olmak üzere önemli isimlerini diğer kabilelere göndererek İslâm tehlikesini anlatıp onların da Medine'ye karşı oluşturacakları güce katılmalarını sağlamaya çalıştılar. Bunda da büyük ölçüde başarılı oldular.[117] Müslümanlar açısından Uhud Savaşı'nın tek nedeni ise düşman saldırısına karşı şehri savunmak ve İslâm daveti ve devletine engel olmalarına mani olmaktır.

Bedir Savaşı'ndan bir yıl sonra Kureyş, Bedir'in intikamını almak üzere Ebû Süfyan komutasında üç bin kişilik bir ordu hazırlayarak Medine üzeri-

---

[115] Hizmetli, s. 159.
[116] Mahmudov, s. 114.
[117] Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 55.

ne sefere çıktı. Geçimlerini büyük ölçüde ticaretle sağlayan Mekke için Suriye ticaret yolunun güvenliği de önemliydi. Bu durum, savaşın önemini daha da artırıyordu. Hz. Peygamber'in Mekke'de oturan amcası Abbas, Mekke'nin savaş hazırlıklarını bir mektupla Hz. Peygamber'e bildirdi. Her konuda olduğu gibi savaş gibi önemli konuda da tedbiri asla elden bırakmayan Hz. Peygamber düşman hakkında bilgi toplamak için Hubab b. Münzir'i görevlendirdi. Medine'de durumun çok kritik olduğu zamanlar yaşandı. Öyle ki ashâbdan Sa'd b. Ubade, Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr düşmanın şehre yaklaştığı geceyi mescitte Hz. Peygamber'in kapısında nöbet tutarak geçirdiler.[118] Hz. Peygamber, ashâbıyla istişare ettikten sonra kendisi şehirde kalarak savunma yapmayı istese de çoğunluğun görüşüne uyarak düşmanla şehir dışında savaşmaya karar verdi. Yolda Abdullah b. Übey komutasındaki üç yüz kişilik grup bu durumu bahane ederek İslâm ordusunu yarı yolda bıraktılar. Böylece üç bin kişilik müşrik ordusuna karşı yedi yüz kişilik mücahit ordusu Uhud'a doğru yola çıktı.[119] Hz. Peygamber'in savaş planında en önemli görev Abdullah b. Cübeyr komutasındaki okçu birliğindeydi. Onlara hiç bir durumda bulundukları yeri terk etmemelerini söylemişti. Ancak Hicret'in üçüncü yılı, Şevval ayında gerçekleşen savaşta başta her şey yolunda giderken durum bir anda tersine dönmüş, okçuların yerlerini terk etmesiyle de İslâm ordusu iki ateş arasında kalarak ağır bir yenilgi almıştı. Hz. Peygamber yaralanmış, dişi kırılmış ve hatta bir ara öldürüldüğü bile söylenmişti. Bu savaşta aralarında Hz. Hamza ve İlk Müslümanlardan Mus'ab b. Umeyr'in de bulunduğu yetmiş Müslüman şehit olmuştu.[120]

Kısaca anlattığımız Uhud Savaşı'nda, Bedir Savaşı'nın aksine Üseyd b.

---

118 Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (v. 207/822), *Kitâbü'l-Meğâzî*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüp, 1984, I, s. 208-210.

119 Sarıçam, *a.g.e.*, s. 168-178.

120 Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi 1*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2012, s. 271-277. Geniş bilgi için bkz: İbn Hişam, III, s. 83-180; Taberî, IV, s. 370-424; İbn Kesîr, IV, s. 22-83.

Hudayr ile ilgili daha net bilgilere ulaşabiliyoruz. Yukarıda belirttiğimiz gibi Üseyd, iki kişiyle beraber Hz. Peygamber'in kapısında nöbet tutanlardandı.

Hz. Peygamber aslında bu savaşta Medine'de kalmak istemişti ancak çoğunluğun görüşüne uyarak şehir dışına çıkmayı kabul etmişti. Durumun farkına varan Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz gelerek Müslümanlara: "Siz Allah'ın elçisini istemeyerek çıkmaya zorladınız. İşi ona bırakmalıydınız. O, işin gereğini sizden daha iyi bilir" diyerek şehrin dışında savaş yapılma taraftarı olan Müslümanları azarladılar. Bundan sonra onlar pişman olup Hz. Peygamber'e gelerek özür beyan edip ısrarlarından vazgeçtiklerini söyledilerse de Hz. Peygamber verilen karardan dönmedi.[121]

Üseyd b. Hudayr Uhud Savaşı'nda kabilesinin sancağını taşıyordu.[122] İbn Sa'd, bu çetin savaşta Üsyd b. Hudayr'ın yedi yerinden yaralandığını, insanların dağıldığı sırada onun Hz. Peygamber'in yanında sebat edenlerden olduğunu aktarmaktadır.[123] Hz. Aişe'den gelen başka bir rivâyet ise: *"Uhud'dan haber alabilmek için Rasûlüllah'ın çıktığı yere doğru gittik. Fecir doğunca güçlü kuvvetli bir adamın geldiğini gördük, bir de baktık ki o Üseyd b. Hudayr'mış" dedi,*[124] şeklindedir.

Uhud Savaşı, İslâm ordusunun yenilgisiyle sonuçlandı. Bu durum Medine'de büyük bir üzüntü ve hüzünle karşılandı. Müslüman kadınlar şehit olanlar için ağlıyorlardı. Hz. Peygamber de Uhud'da şehit düşenlere çok üzülmüş ve özellikle amcası Hz. Hamza için ağlamıştır. Uhud şehitlerini ve orada yaşananları hayatı boyunca unutmamış, Uhud şehitliğini her fırsatta ziyaret etmiş ve onlar için istiğfarda bulunmuştur. Öyle ki Allah Rasûlü,

---

[121] İbn Sa'd, *a.g.e.* II, 38; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısası Enbiya ve Tevarihi Hulefa*, Sad. Metin Muhsin Bozkurt, İstanbul: Akit Gazetesi, 1997, I, s. 150.

[122] Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, çev. Komisyon, İstanbul: İnkılab Yayınları 3. Baskı, 2003, I, 540; Hüseyin Algül, *a.g.e.*, I, s. 380.

[123] İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, s. 605.

[124] İbn Kesîr, *a.g.e.*, IV, s. 75.

ömrünün sonlarına doğru Uhud'a gitmiş ve şehitlerle vedalaşmıştır.[125]

Uhud Savaşı'ndan sonra Medine tam bir matem yeriydi. Hz. Peygamber Üseyd b. Hudayr'ın kabilesi olan Abdüleşheloğulları'nın yakınından geçerken ağlayanları görünce gözleri doldu ve ağlamaklı bir şekilde: *"Fakat Hamza'ya kimse ağlamıyor"* dedi. Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz dönüp geldiklerinde bunu duyunca, hemen kadınlardan bir grup kurarak Rasûlüllah'ın yanına gönderdiler ve orada Hz. Peygamber'in amcası için ağlamalarını emrettiler. Allah Rasûlü durumu görünce kadınları geri gönderdi.[126] Üseyd ve Sa'd, bu davranışlarıyla Allah Rasûlü'nün üzüntüsünü paylaşmak istiyorlardı.

Hz. Peygamber ve Müslümanlar Uhud'dan dönüp geceyi Medine'de geçirdiler. Bu arada savaşta yaralanmış olan Müslümanlar da yaralarını tedavi etmekle meşgul oldular. Sabah olunca Allah Rasûlü, Bilal'i göndererek düşmanın takip edileceğini ve dün savaşta bulunanlardan başka kimsenin gelmemesini emretti. Müslümanlar aralarında yaralılar olduğu halde yola çıktılar ve Hamrau'l-Esed'e kadar gelip karargâh kurarak sayılarının çok olduğu sanılsın diye büyük bir ateş yaktılar. Bu arada müşrik ordusu da kazandıkları zaferi kutluyorlar ve bir yandan da Medine'ye dönüp Müslümanların işini bitirmeyi konuşuyorlardı. Bu durumu gören Ma'bed-i Huzâî adındaki müşrik, Mekke ordusunun yanına gelerek: "Müslümanlar büyük bir ordu kurarak peşinize düştü" dedi ve onları korkuttu. Böylece Mekke ordusu tekrar saldırmaya cesaret edemeden geri döndü.[127]

Âl-i İmran sûresinde bu olaya işaretle Allah şöyle buyurmaktadır: *Onlar yaralandıktan sonra Allah'ın ve Peygamberinin davetine uyan kimselerdir. Onlardan güzel davranıp iyilik edenlere ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir mükâfat vardır. Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, "İnsanlar size karşı ordu*

[125] Mahmudov, s. 124-127.
[126] İbn Kesîr, *a.g.e.*, IV, s. 85-86.
[127] Bûti, *Fıkhu's-Sire*, s. 264.

toplamışlar, onlardan korkun" dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!" dediler.[128] Bu âyetler, Uhud Savaşı'ndan sonra üzerlerindeki yorgunluk, yaralanma, üzüntü ve kendilerine dokunan acılara rağmen, sebat edip sabır gösteren Müslümanların samimiyetini ifade etmektedir.[129] Yukarıda belirttiğimiz üzere Üseyd b. Hudayr, Uhud Savaşı'nda Allah Rasûlü'nü koruyanlardan biriydi ve yedi yerinden yaralanmıştı. Ancak âyetten anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber'in emri geldiğinde yaralarına aldırmadan Peygamberimizin davetine hemen icabet etmiştir.

Müslümanların Bedir Savaşı'yla Arabistan'da elde ettikleri konum, Uhud Gazvesi'ndeki yenilgi nedeniyle sarsıldı. Daha önce Müslümanlar ile anlaşan ya da görünürde öyle görünen bazı topluluklar Uhud'dan sonra yaptıkları anlaşmaları bozmuşlardır. Bunun yanında şehirdeki Yahudiler yenilgi dolayısıyla Müslümanlarla alay etmeye ve her an bir hile içine girecekleri şüphesi uyandırmaya başladılar.[130] Bu savaş toplumda sayıları oldukça fazla olan münafıkların da ortaya çıkmasına sebep oldu. Nitekim münafıkların başı Adullah b. Übey b. Selül, Uhud'a doğru ilerlerken üç yüz kişi olan adamlarıyla birlikte geri dönmüş ve İslâm ordusunu yarı yolda bırakmıştı. Buna neden olarak da Hz. Peyhamber'in kendi görüşünü değil gençlerin görüşünü kabul etmesini gösteriyordu. Görünürdeki neden bu olsa da aslında onlar tipik özelliklerini ortaya koymuşlardı: Kolay ve kazançlı bir iş gördüklerinde katılmak, zor ve zararı dokunabilecek bir iş karşısında ise bahane arayarak kaçmak.[131] Uhud Savaşı münafıkların bu özelliklerinin Müslümanlar tarafından anlaşılmasına vesile oldu. Münafıklar bu davranışlarını ileride devam ettirecek ve Müslümanların arasında fitne çıkarmak için hep fırsat kollayacaklardı. Müslüman olduklarını söyledikleri ve sinsi davranıp kendilerini ön plana çıkarmayıp arkada durdukları için de hak ettikleri

---

[128] Âl-i İmran 3/172-173.

[129] İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed,* çev. Mehmet Yolcu, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012, II, s. 249.

[130] Mahmudov, s. 127.

[131] Bûti, *Fıkhu's-Sire*, s. 266.

şekilde cezalandırılamıyorlardı.

Uhud Savaşı'ndan dört ay sonra sonra elim bir facia yaşandı. Benû Âmir kabilesinin başkanı Ebû Berâ Âmir b. Mâlik gelerek Hz. Peygamber'e birtakım hediyeler takdim etti. Hz. Peygamber, kendisini İslâm'a davet ettiyse de bunu kabul etmedi; ancak kendilerine İslâm'ı anlatacak kimseler göndermesini istedi. Hz. Peygamber bunu kabul ederek onlara bir grup sahâbe gönderdi. Ancak bu öğretmen sahâbe topluluğu, Bi'ri Maûne denen kuyunun yanında saldırıya uğrayarak katledildi.[132] Bu olaydan sağ kurtulan Amr b. Umeyye, Medine'ye dönerken aynı kabileden iki kişiye rastladı ve arkadaşlarının intikamını almak için onları öldürdü. Oysa bu iki kişiye Hz. Peygamber eman vermişti; ancak Amr'ın bundan haberi yoktu. Yanlışlıkla öldürülen bu kişilerin diyetini ödemek üzere Yahudilerden üzerlerine düşen payı almak üzere Hz. Peygamber, ashâbdan bazı kimselerle birlikte Benû Nadîr Yahudilerinin mahallesine gitti. İşte Üseyd b. Hudayr da Hz. Peygamber'le oraya gidenlerdendi. Hz. Peygamber'le beraber giden diğer kişiler ise Ebû Bekir, Ömer, Ali, Zübeyr, Talha, Sa'd b. Muâz, ve Sa'd b. Ubâde idi. Yahudiler burada Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulundukları gerekçesiyle Medine'den sürülmüşlerdir.[133]

3.3. Hendek Savaşı ve Üseyd b. Hudayr

Hendek Savaşı, maddi giderlerinin bir kısmı Yahudiler tarafından karşılanan, Müslümanları toptan yok etme girişimdir. Yahudiler böyle bir savaşı kendileri yapabilecek güçte değillerdi. Bundan dolayı Arapları harekete geçirecek bir girişimde bulunmaya karar verdiler. Bu işin planlamasını kendi aralarında yaptıktan sonra bir heyeti Mekke'ye gönderdiler. Mekke müşriklerini savaşa teşvik eden Yahudiler, savaş konusunda ellerinden gelen her şeyi yapacaklarını söylediler. Mekke müşrikleri, Yahudilerin teklifini beğenmekle beraber Müslümanların engellemesi nedeniyle ticari faaliyetlerini

---

[132] Sarıçam, *a.g.e.,* s. 180.
[133] Taberi, *a.g.e.,* V, s. 446; Algül, *a.g.e.,* I, s. 409.

yapamadıklarını, dolayısıyla böyle bir savaşın masrafını karşılayamayacaklarını söylediler. Zaten buna hazırlıklı gelen Yahudiler, gereken desteği vermeyi vaat edince Mekkeliler bu işi kabul etti. Ancak sadece Mekke'nin desteğini almak, Müslümanları toptan yok etmek için yeterli değildi. Bu nedenle diğer Arap kabilelerinin de desteğinin alınması gerekiyordu. Yahudi heyeti bunun için de ellerinden gelen gayreti göstereceklerini söylediler. Bundan sonra heyet diğer Arap kabilelere gitti. Onları da bu savaşa katılmaya ikna ettiler. Bazıları ekonomik nedenlerle buna yanaşmadılarsa da cömert teklifler karşısında savaşmaya razı oldular. Savaşma konusunda en isteksiz görünen Gatafanlıları da, Hayber'in bir yıllık hurma gelirini verme teklifiyle ikna ettiler. Bu şekilde planlanan savaşta Yahudilerin kendileri bizzat savaşa katılmış olmayacak ancak savaşın masraflarını karşılayacaklardı. Ordunun kumandası Mekke'de olacaktı. Etraftaki kabilelerin de katılımıyla savaşçı sayısı on bine ulaştı.[134]

Bu şekilde hicretin 5. yılına gelindiğinde Medine'den sürülen ve Hayber'e yerleşen Yahudilerin de kışkırtmalarıyla Kureyş, çevre kabilelerin de desteğini alarak Ebû Süfyan komutasındaki on binden fazla kişinin katıldığı büyük bir orduyla Medine üzerine doğru yola çıktı. Durumu öğrenen Hz. Peygamber, ashâbıyla yaptığı görüşme sonucunda Medine'de kalıp savunma yapmaya karar verdi. Medine şehrine ordunun gelebileceği yön olan kuzey tarafına hendek kazmaya karar verildi. Hz. Peygamber de bizzat kendisi hendek kazma işine iştirak ederek, hendeğin bir an önce bitirilmesine gayret etti. Hendek tamamlandı ve İslâm ordusu hendeğin gerisinde üç bin kişilik bir ordu kurdu. Hendek düşman süvarilerinin saldırmasını engelleyecek kadar genişti ve de Müslüman birlikler tarafından gece gündüz kontrol altında tutuluyordu.[135]

---

134 Celaleddin Vatandaş, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslam Daveti*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2012, II, s. 281-284. Geniş bilgi için bkz. İbn Hişam, III, s. 299-321; Taberî, V, s. 466-491; İbn Kesîr, IV, s. 162-200.

135 Mahmudov, s. 131-132.

Medine'yi savunmak için kazılan bu hendekten dolayı bu savaşa Hendek Savaşı denildiği gibi birçok müşrik ve Yahudi kabilesi Müslümanlara karşı birleştiği için hizb (aynı düşünceyi paylaşan topluluk, grup) kelimesinin çoğulu olan Ahzâb Savaşı da denmiştir.[136] Bu savaşta Medine'de kalan tek Yahudi kabilesi olan Beni Kureyza, Müslümanlara ihanet edince İslâm ordusu iki ateş arasında kalmış; ancak Kureyş ordusunun bir şey elde edemeden dönmesi üzerine yalnız kalan Yahudileri Hz. Peygamber cezalandırmıştı. Savaşın iyice uzamasına, Müslümanların zor durumda olmasına bir de yiyecek sıkıntısı eklenince Hz. Peygamber, çeşitli önlemler alarak düşmanı dağıtmaya çalışmıştır.

Müşriklerin ittifakını bozmak için Hz. Peygamber, Gatafan komutanlarından kuşatmayı terk etmeleri halinde Medine mahsulünün üçte birini vermeyi teklif etmiş ancak Gatafanlılar bu teklife razı olmayıp mahsulün yarısını istemişlerdi. Tarihi kaynaklarımızın geneli Hz. Peygamber'in bu konuyu ensâr liderlerinden Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde ile istişare ettiği ve de ensâr temsilcileri böyle bir şeye gerek olmadığını söyleyince anlaşmanın yapılmadığını belirtirler. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî* adlı eserinde ise olayı şöyle aktarmaktadır:

Uyeyne b. Hısn, Ahzâb (Hendek) günü Kureyşlilerle birleşerek Hz. Peygamber'le savaşa gelen Gatafan oğullarının liderlerinden biriydi. Rasûlüllah ve ashâbı mahsur kaldıklarında Hz. Peygamber ona, Hâris b. Avf ile: "Size Medine hurmalarının üçte birini versem adamlarınızla beraber dönüp gider misiniz?" diye haber gönderdi. Onlar buna razı oldular ve Peygamber efendimizle bir araya gelip sulh anlaşması metnini yazmak için kalem ve kâğıt getirildi. Üseyd b. Hudayr geldiğinde Uyeyne, Peygamber Efendimiz'in huzurunda ayaklarını uzatmış duruyordu. Üseyd ona: "Bana bak tilki gözlü! Topla ayaklarını. Vallahi şurada Peygamber olmasa seni mızrakla oyardım!" deyip sonra Allah Rasûlüne gelerek: "Ya Rasûlallah! Eğer bu sana Allah'ın

---

[136] Yücel, s. 150.

gökten verdiği bir emir ise haydi imzala! Ama öyle değilse vallahi bunlara kılıçtan başka bir şey vermeyelim!" dedi. Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde de aynı şekilde konuşunca Rasûlüllah "Anlaşma metni yırtılmıştır" buyurup kâğıdı yırttı.

Uyeyne: "Vallahi sizin terk ettiğiniz anlaşma, şu hareketle aldığınız rezaletten daha hayırlı idi. Zira sizin bu topluluğa karşı koyacak gücünüz yok" dedi. Abbâd b. Bişr de: "Ya Uyeyne, sen bizi kılıçla mı tehdit ediyorsun? Yakında hangimizin daha dayanıksız olduğunu göreceksin. Vallahi Rasûlüllah'ın huzurunda olmasaydınız siz arkadaşlarınızın yanına varamazdınız!" dedi. Onlar da: "Vallahi onlardan hiçbir şey almayı beceremedik" diyerek geri döndüler. Gatafanlılar gelip: "Ne oldu?" diye sorunca: "Vallahi, biz çok şuurlu bir toplum gördük. Canlarını Peygamberlerinin önüne sermişler" dediler.[137]

Bu rivâyette Gatafanlıların teklifine ilk karşı çıkanın, Üseyd b. Hudayr olduğunu görmekteyiz. Genel kanaate ters gibi görünse de aslında bunu genel kabul gören rivâyetlerle birleştirmek de mümkün olabilir. Şöyle ki: Hz. Peygamber Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde ile durumu istişare edip hayır cevabı aldığı sırada Üseyd b. Hudayr da orada olmuş olabilir; belki de görüşmenin başında veya sonlarına doğru yanlarına gelmiş olabilir. Celaleddin Vatandaş ise olayı şöyle aktarmaktadır: Üseyd b. Hudayr, yukarıda anlatılan şekilde Gatafanlılara hiçbir şey vermemeleri gerektiğini söyleyince Hz. Peygamber, durumu görüşmek üzere Sa'd b. Muâz ile Sa'd b. Ubade'ye haber gönderdi. Onlara da Gatafan liderleriyle anlaşma yapma niyetinde olduğunu söyleyince ensârın bu iki lideri eğer Allah'ın emri ise buna uyacaklarını belirttiler. Ancak Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Hudayr'ın itirazına benzer şekilde itirazda bulununca Rasûlüllah sevindi ve müşriklere dönerek: "İşiteceklerinizi işittiniz, artık varın gidin!" dedi.[138]

---

137 Vâkıdî, *a.g.e.,* 1984, II, s. 477-478.
138 Vatandaş, II, s. 299-300.

Hendek Savaşı'ndaki bu olayda, Üseyd'in düşman karşısında nasıl kararlı tutumuna sahip olduğunu gördüğümüz gibi; onun Hz. Peygamber'e karşı ne kadar saygılı olduğunu ve ona karşı teslimiyetinin de derecesini görmüş oluyoruz.

Hendek Savaşı'nda savunma amaçlı yapılan hendek nedeniyle taraflar, Bedir ve Uhud'daki gibi sıcak bir çatışmaya giremiyordu. Savaş genellikle karşılıklı ok atışları şeklinde geçiyordu. Bazı zamanlarda da hendeğin dar olan yerlerinden düşman atlılarının geçme girişimi oluyordu. Muhtemelen düşman hendeğin bazı yerlerini doldurarak ya da başka bir şekilde karşıya geçebilmek için girişimlerde bulunuyordu. Böyle zamanlarda da Hz. Peygamber'in, hendeği korumakla görevlendirdiği birlikler devreye giriyordu. İşte Üseyd b. Hudayr, bu savaşta en önemli görevlerden biri olan, düşmanın Halid b. Velid komutasındaki atlı birliklerin saldırılarına karşı hendeği korumakla görevli iki yüz kişilik grubun komutanlığını yapıyordu.[139] Cahiliyye döneminde iyi bir ok atıcısı olduğu için "el-Kamil" diye adlandırılan Üseyd ve komutasındakilerin, kuşatmanın en sıkıntılı gecelerinden birindeki mücadelesi şöyle anlatılmaktadır:

Üseyd b. Hudayr, arkadaşlarıyla birlikte hendeği beklemekte idi. Amr b. Âs'ın kumandasında keşifle görevli yüz kadar müşrik süvarisi, hendeğin sıçrayarak geçilebilecek yerine kadar gelip dayanmışlardı. Bunlar, Müslümanlara ansızın baskın yapmak istiyorlardı. Üseyd b. Hudayr, arkasında arkadaşları olduğu halde, onlara doğru ilerledi. Onları taşa ve oka tutarak geri püskürttüler. O gece savaşan Müslümanlar arasında bulunan Selmân-ı Fârisî, Useyd b. Hudayr'a: "Bu yer hendeğin en dar tutulmuş olan yeridir. Biz zaten müşriklerin süvarilerinin buradan sıçrayıp geçmelerinden korkuyorduk" dedi. Gerçekten de, halk orayı kazmakta işi aceleye getirmiş, gerektiği gibi geniş ve derin kazamamışlardı. Müslümanlar nöbet tutup orayı bekliyorlar, şiddetli bir soğuk ve açlık içinde kıvranıyorlardı. Cabir b. Abdullah

[139] Dayhan, "Üseyd b. Hudayr", s. 364.

der ki: "Hendeği beklemekte olduğumuz sırada, müşrik süvarilerinin ansızın baskın yapmak için hendeğin dar bir yerini araştırıp oradan hücuma kalkmak istediklerini gördüm. Bu süvarileri, Amr b. Âs ile Halid b. Velid idare ediyorlar, Müslümanların tedbirsiz zamanlarını kolluyorlardı. Biz Halid b. Velid'e yüz kişilik süvari birliğinin başında atını şaha kaldırıp süvarilerini geçirmek için hendeğin en dar bir yerini araştırdığı sırada rastlamıştık. Onları hemen oka tuttuk ve geri püskürttük." Muhammed b. Mesleme de olayı şöyle anlatmaktadır: "Halid b. Velid o gece yüz süvarinin başında geldi. Onlar Akik Vadisi'nden çıkıp geldiler, Mezad'da durakladılar. Hz. Peygamber'in çadırına yaklaştılar. Allah Rasûlü'nün çadırını bekleyen ve o sırada ayakta durarak namaz kılmakta bulunan Abbâd b. Bişr'e hemen haber verdim. Halid b. Velid yanında üç kişi olduğu halde geldi, dördüncüsü kendisi idi. "İşte Muhammed'in çadırı, oka tutunuz" dediklerini işittim. Çadıra ok atmaya başladılar. Biz hendeğin bu kıyısında, onlar öbür kıyısında durup birbirimize oklar yağdırdık. Biz arkadaşlarımızın yanına döndük, onlar da arkadaşlarının yanına döndüler. Bizim aramızda da onların arasında da pek çok yaralananlar oldu. Sonra onlar, hendek kıyılarını takip ederek gittiler; biz de onları takip ederek gittik. Müslümanlar onların nöbet tutup gittikleri yere, ileri karakollarına kadar vardılar. Hangi karakola uğradıksa orada bizimle çarpışan bir birlikle, direnen bir birlikle karşılaştık."[140] Aynı eserde Üseyd'in, komutasındaki askerlerle yaşadığı diğer bir baskın İbn Sa'd'dan rivâyetle şöyle anlatılmaktadır:

Üseyd b. Hudayr, Müslümanlardan iki yüz kişilik bir kuvvetle hendek üzerinde nöbetçi idi. Nöbetçiler, hendeğin kıyısında bulundukları sırada, ani bir şekilde Halid b. Velid'in kumandasındaki süvari birliğinin hücumuna uğradılar. Nöbetçiler bir müddet onlara karşı koydular. Bu çarpışmada müş-

---

[140] Köksal, *a.g.e.,* V, s. 66-67.

rikler arasında bulunan Vahşî, Selimeoğullarından Tufeyl b. Numan'ı mızraklayıp şehit etti.[141]

Hendek Savaşı, Müslümanları toptan imha etmek için müşriklerin giriştiği en büyük savaştı. Yukarıda anlattığımız üzere Üseyd b. Hudayr bu savaşta çok yararlılık göstermiş, savaşın kazanılmasında en önemli etken olan hendeğin korunmasında emrindeki müfrezeyle görevlendirilmiş ve bu görevi başarıyla yürütmüştür. Müşrik ordusunun dört bir koldan saldırısı hendek tedbiriyle durdurulmuş; ancak Medine'deki Yahudi grubunun ihanetiyle Müslümanlar iki ateş arasında kalmıştı. Bu sıkıntılı durum Kur'ân'da şöyle anlatılmaktadır: *"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın. Hani size ordular gelmişti de üzerlerine bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular salıvermiştik. Allah ne yaptığınızı görüyordu. O zaman onlar, hem üstünüzden gelmişlerdi, hem aşağı tarafınızdan ve o vakit gözler kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı. Siz Allah'a türlü türlü zanlarda bulunuyordunuz. İşte burada müminler imtihan edilmiş ve şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı."*[142]

Hendek Savaşı'nda kuşatmanın üzerinden üç hafta geçmiş, müşrik ordusu istediğini elde edememiş, Kurayza Yahudileri de Hz. Peygamber'in aldığı tedbir nedeniyle yardım sözünü tutamamışlardı. Muhasaranın bu denli uzaması düşman saflarını ümitsizliğe ve birbirlerini itham etmeye yöneltmişti. Kış gecelerinin soğuğu da eklenince düşman safları artık bu başarısız girişime son vermeye niyetlendi. Aniden esen rüzgâr, müşrik ordusunun karargâhını yıkıp çadırlarını sökünce Ebû Süfyan bir konuşma yaparak kuşatmanın devam edemeyeceğini söyledi. Böylece muhasara başarısızlıkla sonuçlanmış ve ahzâb ordusu hiçbir şey elde edemeden dönmüştü.[143]

Hendek Savaşı'nın siyasî açıdan en önemli neticesi, Hicret'ten itibaren başlayan Kureyş saldırılarının Hendek Savaşı'yla son bulmasıdır. Kureyş bir

141 İbn Sa'd, II, s. 68; Köksal, V, s. 83.
142 Ahzab 33/ 9-11.
143 Gazâlî, s. 303-304.

fiyaskoyla sonuçlanan bu girişimden sonra Müslümanlar üzerine bir daha savaş açamayacaktır. Hendek Savaşı'nın bir diğer önemli sonucu da, İslâm'ın Medine'de iyice kökleşmiş olmasıdır. Öyle ki münafıkların sesi çıkmaz olmuştu. Hz. Peygamber'in konumu ve caydırıcı önlemleri her tarafa yayılmış, Müslümanlar Arap Yarımadası'nda büyük bir itibar kazanmıştı. Bunun neticesi olarak bazı kabileler İslâm'ı öğrenmek için Allah Rasûlü'ne gelmeye başlamışlardı. Ayrıca Hz. Peygamber bu kuşatmada düşman saflarında yer alan, onlara yardım ve yataklık yapan kabileler üzerine çeşitli seriyyeler düzenlemiştir.[144]

Hz. Peygamber ve Müslümanlar, Hendek'te Allah'ın yardımıyla zafere ulaştıktan sonra Medine'ye döndüler. Bir aylık bir kuşatmanın ardından bir hayli sıkıntılı günler geçiren İslam ordusu temizlenmek ve dinlenmek için evlerine çekilmişlerdi. Ancak herkesin aklında Benû Kurayza'nın ihaneti vardı. Herkes evlerine dağılalı kısa bir süre olmuştu ki Bilal'in sesi duyuldu: "Hiç kimse ikindi namazını Kurayza topraklarından başka yerde kılmayacak!" Bu bir çağrıydı ve bunu işiten herkes dinlenmeye fırsat bulamadan hemen fırlayıp doğruca mescide gittiler. Rasûlüllah'ı zırhını giyinmiş ve kılıcını kuşanmış halde buldular. Hendek Savaşı'nın tozlarını dahi üzerlerinden temizleme fırsatı bulamamış olan mücahitler, Kurayza bölgesine doğru yola koyuldular.[145]

Hendek Savaşı'nda hendeğin korunmasında önemli rol oynayan Üseyd b. Hudayr da Kurayza'ya giden orduda idi. Üseyd b. Hudayr'ın Benû Kurayza Yahudilerine karşı takındığı tavır şöyle anlatılmaktadır:

Üseyd, yanında Hz. Peygamber de olduğu bir sırada Benû Kurayza kalelerinin yakınlarına geldi. Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber'den önce davranıp: "Ey Allah düşmanları! Sizler açlıktan ölünceye kadar, kalenizi kuşatmaktan ayrılmayacağız! Sizler ancak yuvalarına tıkılmış tilki hükmündesi-

[144] Mahmudov, *a.g.e.,* s. 138-139.
[145] Vatandaş, II, s. 307-308.

niz!" dedi. Benû Kurayza Yahudileri: "Ey Hudayr'ın oğlu! Biz Hazreclilerin değil, sizin müttefikiniz bulunuyoruz!" dediler ve korktular. Üseyd b. Hudayr: "Artık sizinle aramızda ne ahit, ne de antlaşma vardır!" dedi.[146]

Kurayza kuşatması yirmi beş gün sürdü ve sonunda Yahudiler, önceden müttefikleri olan Sa'd b. Muâz'ın kendi haklarında karar vermesi karşılığında teslim oldular. Hendek Savaşı'nda yaralanmış olan Sa'd b. Muâz mesciddeki çadırından getirildi. Sa'd, Benû Kurayza Yahudileri hakkında; erkeklerin öldürülmesi, kadın ve çocukların esir edilmesine hükmetti.[147]

Sa'd b. Muâz, Kureyza Yahûdileri hakkında hükmünü verdikten sonra Medine'ye döndü. Mesciddeki çadırında yattığı sırada Hendek Savaşı'nda aldığı yara deşilip kan yeniden akmaya başladı ve bunun neticesinde vefat etti.[148]

Üseyd b. Hudayr, kendisiyle birlikte Evs'in lideri ve aynı zamanda amcasının oğlu olan Sa'd b. Muâz'ın cenaze ve defin işlerinde yer aldı. Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın rivâyetlerine göre Sa'd b. Muâz yıkanırken Hz. Peygamber onun yanında bulunuyor, Hâris b. Evs b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr ve Seleme b. Selâme su döküyordu. Önce su ile sonra su ve sidr ile, üçüncüsünde ise su ve kâfurla yıkandı. Yıkandıktan sonra kızıl-boz, üzeri yollu üç parça beze sarıldı. Daha sonra, üzerinde cenaze taşınan sedir getirilerek Sa'd b. Muâz onun üzerine konulup evden dışarı çıkartıldı. Cenaze bâki kabristanlığına getirildi. Kabrin içine Haris b. Evs b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr, Ebû Naile,[149] Silkân b. Selâme ve Seleme b. Selâme indi. Allah Rasûlü ise ayakta dikilmekte idi.[150] Böylece Üseyd, akrabası ve kendisiyle aynı gün Mus'ab b.

---

146 Vâkıdî, II, s. 499.

147 Gazâlî, s. 309-310.

148 Nurullah Danış, *Sa'd b. Muâz'ın Hayatı Ve Şahsiyeti*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Konya 2010, s. 43-44.

149 İbnül Cevzî, Ebûl Ferec Abdirrahman b. Ali b. Muhammed (v. 597/1200), *el-Muntazam Fî Tarîhil Muluk vel Umem*, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1995, III, s. 246.

150 Vâkıdî, II, s. 527-529; İbn Sa'd, III, s. 431-432.

Umeyr'in vasıtasıyla Müslüman olan bu büyük sahâbeye son görevini yaptı. Sa'd'ın vefatıyla Evs kabilesinin liderliğini Üseyd b. Hudayr üstlenmiş oldu.

Benû Kurayza'nın cezalandırılmasından kısa bir süre sonra, çevre kabilelerden birinin küçük çaplı bir baskın girişimi meydana geldi. Bu baskın sonunda Hz. Peygamber, Gâbe Gazvesi ya da Zükared Gazvesi adı verilen askeri bir operasyan düzenledi. Olay özetle şöyledir: Hz. Peygamber, bazı gazve ve seriyyelerden ganimet olarak ele geçirilen yirmi deveyi, Medine'deki kuraklık nedeniyle, Medine-Suriye yolu üzerinde Gâbe mevkiindeki Ebû Zer Gıfârî ve ailesinin korumasına vermişti. Gatafan kabilesi'nden Uyeyne b. Hısn, adamlarıyla bir gece buraya baskın düzenleyerek Ebû Zer Gıfârî'nin oğlunu şehid edip eşini ve develeri de kaçırdılar. Durumun Medine'ye ulaştırılmasını sağlayan Seleme b. Amr b. Ekvâ, düşmanı takip ederek tek başına büyük cesaret örneği gösterdi.[151]

Haber Medine'ye ulaşınca hemen öncü bir süvari birliği oluşturuldu. Çağrıyı işitip hemen Hz. Peygamber'in yanına gelen bu öncü birliğindeki kişiler muhacirlerden, Mikdad b. Amr (Esved), Muhriz b. Nadle, Ükkâşe b. Mıhsan; ensârdan: Sa'd b.Zeyd, Ebû Ayyaş Ubeyd b. Zeydü'z-Zürâkî, Abbâd b. Bişr, Ebû Katâde Hâris b. Rib'î ve Üseyd b. Hudayr idi.[152]

Bu olay sonucunda bir kez daha görüyoruz ki Üseyd b. Hudayr, her zaman Hz. Peygamber'in yakınında bulunuyor ve hiçbir tereddüde kapılmadan Allah'ın dini uğruna korkusuzca düşman üzerine gidebiliyordu.

3.4. Benû Mustalik (Mureysî) Gazvesi ve Üseyd b. Hudayr

Hz. Peygamber, Medine'nin çevresindeki kabilelere karşı çeşitli nedenlerden birçok sefer düzenlemiştir. Benû Mustalik Gazvesi de bunlardan biridir. Bu gazvede Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Aişe de bulunuyordu. Çok sayıda münafık da bu gazveye İslâm ordusu ile birlikte katılmış ve en iyi

---

151 Mahmudov, *a.g.e.,* s. 350.
152 Vâkıdî, II, s. 541-542.

yaptıkları iş olan toplumda bozgunculuk çıkarma, Müslümanlar arasına tefrika sokma işlerinin en alçakçasını bu sefer sırasında gerçekleştirmişlerdir. İslâm Tarihi'nde "İfk" hadisesi diye bilinen ve Allah Rasûlü'nün eşlerinden Hz. Aişe'nin töhmet altında bırakıldığı olay bu gazve sırasında meydana gelmiştir. Malesef bazı Müslümanlar da bu iftiraya destek vermişlerdir. Yine bu sefer sırasında konaklama yerinde çıkan bir olayın büyümesini fırsat bilen münafıklar, Hz. Peygamber ve Müslümanlar hakkında ileri geri laflar söylemişler ve bu durum Allah Rasûlü'ne ulaşmıştır.

Bu seferin nedeni konusunda, İslâm Tarihi kaynaklarındaki genel kanı şöyledir: Hz. Peygamber'e: "Benû Mustalik, Haris b. Ebi Dırar komutasında Medine'ye saldırmak için toplanıyor" diye bir haber geldi. Bu haber üzerine Allah Rasûlü onlara doğru yola çıkarak Müreysî denilen suyun yanında onlarla karşılaştı. Benû Mustalik Gazvesi fazla uzun sürmeden ani bir baskınla tamamlandı ve Hz. Peygamber'in, Haris b. Ebi Dırar'ın kızı Cüveyriye ile evlenmesiyle de kısa bir süre önce savaşan iki grup arasında barış hâkim oldu.[153]

Seferin nedeni konusundaki fikir birliğine rağmen tarihi konusunda aynı durumdan söz etmek mümkün görünmemektedir. Bu gazvenin Hicret'in dördüncü, beşinci ve altıncı yılında gerçekleştiğine dair rivâyetler vardır.[154]

Bu sefere münafıklardan da çok sayıda kişi katılmıştı. Onların tavrını Allah, Tevbe sûresinde şu cümlelerle anlatmaktadır: "*Eğer yakın bir dünya menfaati ve kolay bir yolculuk olsaydı, (sefere katılmayan münafıklar da) mutlaka sana uyarlardı. Fakat meşakkatli yol, onlara uzak geldi…*"[155] Her ne kadar âyet bu konu ile ilgili gelmemişse de münafıklar bu gazvede dünya menfaati için bulunmuşlardır.

---

[153] İbn Hişâm, *a.g.e.,* III, s. 399; İbn Kesîr, *a.g.e.,* IV, s. 266.
[154] İbn Kesîr, *a.g.e.,* IV, s. 266.
[155] Tevbe 9/42.

Münafıklar, bu sefer sırasında iki önemli bozgunculuk yapmışlar. Bunlardan ilki özetle şöyledir: Konaklama yerindeki kuyunun başında Hz. Ömer'in ücretle tuttuğu Cahcah b. Mesud ile Sinan b. Vebre su yüzünden kavga etmeye başladılar. Sinan b. Vebre'nin: Ey ensâr topluluğu diye seslenmesi üzerine; Cahcah b. Mesud da: Ey muhacir topluluğu diye seslendi. Bunun üzerine Abdullah b. Übey b. Selül yanında bazı kişiler ve o zaman genç bir delikanlı olan Zeyd b. Erkam'ın da bulunduğu sırada öfkeli bir şekilde:

- Bu muhacirler böyle mi yapıyorlar? Bize hükmettikleri yetmezmiş gibi soy ve sopta bize karşı övündüler. Onlarla bizim durumumuz evvelkilerin şu sözü gibidir: "Köpeği besle ki seni yesin!" (bizdeki besle kargayı oysun gözünü) *Andolsun ki eğer Medine'ye dönersek elbette güçlü olanımız, zelil olanları oradan kovacaktır!* dedi. Sonra da devamla yanındakilere: *Bu, kendi kendinize yaptığınız bir şeydir. Onları beldenize yerleştirdiniz, mallarınızı onlarla paylaştınız. Eğer ellerinizdekilerden onlara vermezseniz başka bir yere gideceklerdir.*

Zeyd b. Erkam bu durumu Hz. Peygamber'e iletti. Hz. Ömer de oradaydı ve Peygamber Efendimiz'e Abdullah b. Übey'in öldürülmesini teklif ettiyse de Hz. Peygamber: "Halk, kendi arasında: Muhammed ashâbını öldürüyor derler" diyerek bu teklifi reddetti ve orduya yola çıkma emri verdi.

Abdullah b. Übey durumu öğrenince Hz. Peygamber'e gelip öyle bir şey söylemediğini ifade etti. Ensârdan bazı kişiler de çocuğun (Zeyd) yanılmış olabileceğini söyleyerek Abdullah b. Übey'i savundular. [156]

Daha sonra Allah, münafıklarla ilgili: "*Onlar, Allah Resûlü'nün yanında bulunanlara (muhacirlere) bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler" diyenlerdir. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar (bunu) anlamazlar. Onlar, "Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır!" diyorlardı. Hâlbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve*

[156] İbn Kesîr, *a.g.e.*, IV, s. 268.

mü'minlerindir. Fakat münafıklar (bunu) bilmezler.[157] meâlindeki âyetleri indirip Zeyd'in söylediklerini doğrulayınca Hz. Peygamber, Zeyd b. Erkam'ın yanına gelerek: *"İşte bu, kulağıyla Allah için vazifesini yapan kişidir"*[158] dedi.

Hz. Peygamber, muhacir ve ensâr arasında cahiliyyedeki gibi asabiyet duygularının bir anda harekete geçmesi nedeniyle çıkacak kavgayı engellemek adına, orduya hazırlanma emri vererek hiç de uygun olmayan bir zamanda yola çıkılmasını emreti. Bunu gören Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber'e gelip selam verdikten sonra: "Ya Rasûlallah! Âdetin olmayan bir saatte yola çıktın, sen böyle yapmazdın" deyince Hz. Peygamber: "Arkadaşının dediği şeyi işitmedin mi?" Üseyd: " Hangi arkadaş" diye sordu? Hz. Peygamber: "Abdullah b. Übey!" dedi.

Bunun üzerine Üseyd: "Ne dedi ki?" diye sorunca Hz. Peygamber, durumu ona anlattı. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr: "Ya Rasûlallah, eğer dilersen sen onu Medine'den çıkartırsın. Vallahi o zelildir, sen ise azizsin. Ancak sen gene de ona lütufta bulun. Vallahi, Allah seni bize getirdiğinde kavmi ona taç giydirmek için elmas ve yakuttan değerli taşlar diziyorlardı. O senin ondan yönetimi aldığını biliyor."[159] dedi. Üseyd b. Hudayr böyle söyleyerek Abdullah b. Übey'i korumayı düşünmüyordu elbette. Muhtemelen o bu sözüyle, münafıkların elebaşı olan bu adamın ruh halini çok iyi tahlil ederek olayın fazla büyütülmeden kapanmasını istemiştir. Ancak Üseyd b. Hudayr'ın, birazdan değineceğimiz "İfk" olayındaki tavrıyla daha net bir şekilde anlayacağız ki, yeri geldiğinde bu adamı öldürmek için Allah Rasûlü'nden izin isteyecek kadar kararlı bir yapısı vardır.

Bir lider olarak Üseyd b. Hudayr'ın buradaki davranışında bu gün bizlerin örnek alabileceği önemli durumlar vardır. Öncelikle Üseyd, Abdullah b. Übey'in durumunu çok iyi bildiği için Hz. Peygamber'den ona biraz müsa-

---

[157] Münafıkun 63/7-8.
[158] İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, s. 402.
[159] İbn Hişam, *a.g.e.*, III, s. 401.

mahakar davranmasını istemiştir. Bunu yaparken de Allah Rasûlü'nün gönlünü almayı ihmal etmemiştir. Bunun yanında bu adam Hazreç kabilesinde önemli bir konuma sahipti ve kabile dengelerinin de gözetilmesi gerekliydi. İşte Üseyd b. Hudayr bütün bunları düşünmüş ve ağırbaşlı davranarak olayın geçiştirilmesine yardımcı olmuştur. Bu olaydan Hz. Peygamber'in, Üseyd'in görüşlerine değer verdiği sonucunu da çıkartmamız mümkündür.

Münafıkların bu gazvede çıkardıkları ikinci fitne ise "İfk" olayıdır. Yukarıda değindiğimiz olaydan sonra Hz. Peygamber, orduya hareket emri verdiğinde Hz. Aişe, hevdecinde (kadınların binmesi için deve üzerine yerleştirilen üstü örtülü küçük mahfel) zannedilip deveye bindirilmişti. Ancak bir süre sonra onun hevdecinde olmadığı fark edildi. Ordunun arkasını kontrol etmekle görevli olan Safvan b. Muattal Hz. Aişe'yi fark etti ve devesini yaklaştırarak binmesini istedi. Hızla orduya yetişmeye çalıştıysa da orduya yetişemeyip, geceyi yolda geçirdiler ve sabahleyin konaklama yerine varabildiler. Safvan ve Hz. Aişe'nin sonradan orduya katılmasını fırsat bilen münafık elebaşı Abdullah b. Übey onlara iftira edip aleyhlerinde konuşmaya başladı. Olayın üzerinden bir aya yakın zaman geçmesine rağmen olayı aydınlatacak bir vahiy de gelmemişti. Hz. Peygamber, olayı ashaptan bazılarıyla istişare ettikten sonra minbere çıkıp insanlara bir konuşma yaptı: "*Ey insanlar! Benim ehlim hakkında bana eziyet veren adamların hali nedir. Ailem hakkında gerçek olmayan şeyleri söylüyorlar. Vallahi ben ailemden ancak iyilik gördüm ve tanıdığım bir adama da iftira ediyorlar. Vallahi ondan da ancak hayır gördüm. Evime ancak benimle birlikte girer*" deyince Üseyd b. Hudayr şöyle karşılık verdi: "*Ya Rasûlallah eğer onlar Evs kabilesi'nden iseler onları hallederiz; eğer onlar, kardeşlerimiz Hazrec kabilesinden iseler sen bize emret, onlar boyunları vurulmayı hak ediyorlar*" dedi. Bu sefer Sa'd b. Ubâde söze girerek: "*Allah'a yemin olsun ki yalan söyledin. Vallahi onlar senin kavminden olsaydı böyle söylemezdin. Bilirsin ki onlar Hazrec kabilesindendir*" dedi. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr şöyle karşılık verdi: "*Allah'a yemin olsun ki sen yalan söyledin ve sen bir münafıksın ve de münafıklardan yana mücadele ediyorsun*" dedi. Bunun üzerine ortam

iyice gerginleşti ve neredeyse Evs ve Hazrec arasında savaş olacaktı. Hz. Peygamber araya girdi ve insanlar yatıştırıldı.[160]

Daha sonra Allah, Hz. Aişe'nin suçsuz olduğunu bildiren: *O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir güruhtur. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır. Onlardan her biri için, işledikleri günahın cezası vardır. İçlerinden (elebaşılık ederek) o günahın büyüğünü üstlenen için ise ağır bir azap vardır. Bu iftirayı işittiğiniz zaman, iman eden erkek ve kadınlar, kendi (din kardeş)leri hakkında iyi zan besleyip de, "Bu, apaçık bir iftiradır" deselerdi ya!*[161] meâlindeki âyetleri indirdi.

Hz. Peygamber bu iftira sebebiyle, dünya hayatında insanın başına gelebilecek en önemli olaylardan biriyle karşı karşıya kalmıştır. Medine toplumunun bir ay süresince bu hadiseyle meşgul olması, doğal olarak Allah Rasûlü'nü derinden yaralamıştır. Onun en yakınlarıyla istişarede bulunması, olayın tesiri altında kaldığının bir göstergesidir. Her ne kadar o, bu olaydan etkilenmişse de mescidde insanlara yaptığı konuşmasında eşi Hz. Aişe'ye olan güvenini ortaya koyması anlamlıdır. Yine de onun "Eğer yasak olan şeyi yaptıysan Allah'tan bağışlanma dile ve ona tevbe et. Kul, hatasını itiraf edip tevbe ederse Allah ona merhamet eder" ifadesiyle olayın ne kadar etkisi altında kaldığı da anlaşılmaktadır.[162]

Mureysî Gazvesi sırasında değindiğimiz bu iki olay, Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Peygamber'e, İslâm davasına bağlılığını ve onun eşlerine olan saygısını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca "İfk" hadisesinde sahâbeden bazılarının hâlâ cahiliyye adetlerinden dolayı, sırf kendi kabilesinden olduğu için suçluları koruma eğiliminde olmalarına karşı Üseyd'in, kendi kabilesin-

---

[160] İbn Hişam, *a.g.e.*, III, s. 412-413.
[161] Nur 24/11-12.
[162] İhsan Arslan, Kur'ân'da Eleştiri Kültürü: Peygamber Örneği, *Ekev Akademi Dergisi*, S. 48 (2011), s. 91-106.

den de olsa suçlunun cezalandırılacağı kararlılığını göstermesi önemlidir. Âyetin, inananları bu durumun bir iftira olduğunu söylemedikleri gerekçesiyle eleştirdiği dikkate alınırsa, Üseyd b. Hudayr'ın daha durumu ortaya koyan âyetler inmeden önceki tavrının ne kadar isabetli olduğu ortadadır.

Genel kabule göre teyemmümle ilgili âyetler de bu sefer sırasında indirilmiştir. Farklı kaynaklarda küçük değişikliklerle Hz. Aişe'den rivâyet edilen hadiste olay, Buhârî'de şöyle aktarılmaktadır:

"Rasûlüllah ile bir seferde beraber idik. Beydâ veya Zâtu'l-Ceyş denen yere gelmiştik ki benim bir kolyem koptu. Rasûlüllah onu aramak için kaldı, onunla birlikte herkes orada kaldı. Bir subaşında da değillerdi. Üstelik beraberlerinde su da yoktu. İnsanlar Hz. Ebû Bekir'e gelip: "Aişe'nin yaptığını gördün mü? Hem Rasûlüllah'ı hem de herkesi burada oyaladı. Bir subaşında değiller, beraberlerinde su da yok!" demişler. Rasûlüllah başını dizlerimin üzerine koymuş uyurken Ebû Bekir çıkageldi.

"Sen Rasûlüllah'ı da halkı da burada hapsettin. Bir subaşında değiller, beraberlerinde su da yok!" diyerek babam beni azarladı ve Allah'ın söylemesini istediği şeyleri söyledi. Eliyle böğrüme dürtmeye başladı. Rasûlüllah'ın başı dizimin üzerinde olduğu için kımıldamamaya çalıştım.

Rasûlüllah sabaha kadar susuz olarak uyudu. Sabah olunca Allah teyemmüm âyeti'ni indirdi. *("...Su bulamazsanız temiz toprağa teyemmüm edin, yüzlerinizi ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size zorluk yapmak istemez, bilakis sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister, ola ki şükredersiniz."[163])* Herkes teyemmüm etti. Bundan sonra Üseyd b. Hudayr dedi ki: "Ey Ebû Bekir ailesi! Bu sizin ilk bereketiniz değildir."

(Hz. Aişe) sözüne devam ederek) dedi ki: "(Gideceğimiz sırada) Bindiğim deveyi dürtüp kaldırdık ve kaybolan gerdanlığı altında bulduk."[164]

---

[163] Mâide 5/6.
[164] Buhârî, Teyemmüm 1.

Hadisin farklı kaynaklarda bazı değişikliklerle rivâyet edildiğini söylemiştik. Bunlardan birinde Üseyd b. Hudayr'ın, Hz. Peygamber tarafından kaybolan kolyeyi aramak üzere gönderilenlerden biri olduğu belirtilmektedir. Bu hadisin devamında teyemmüm âyeti gelip de insanlar toprakla teyemmüm ettiklerinde Üseyd b. Hudayr Hz. Aişe'ye: "Allah senin hayrını versin, senin başına hoş olmayan bir iş geliyor da, o iş Müslümanlar hakkında hayırlara vesile oluyor" dedi. [165]

3.5 Hudeybiye Antlaşması ve Üseyd b. Hudayr

Müslümanlar Medine'ye hicret edeli altı yıl olmuş; ilk zamanlar yurtlarından uzak olmanın verdiği yoksulluk ve ihtiyaç içinde geçirdikleri zor günlere bir de müşriklerin ve Yahudilerin açtıkları savaşlar eklenmiş, bu yüzden kendilerini ve şehirlerini korumak durumunda kalmışlardı. Bunca sıkıntıya rağmen Müslümanlar Mekke'yi hatırlarından çıkarmamışlardı. Namazlarını kılarken orada bulunan Kâbe'ye yönelmeye başlayalı bir hayli zaman da olmuştu.[166]

Hendek Savaşı'nın üzerinden bir yıl geçmişti ki Hz. Peygamber, bir gece rüyasında başı tıraşlı olarak Kâbe'yi tavaf ettiğini gördü. Bu rüyayı umre amacıyla Mekke'ye gitmek şeklinde yorumlayıp, bunu da Müslümanlara anlattı. Bu durum özellikle muhacirleri büyük bir sevince boğdu. Yıllardır ayrı kaldıkları şehirlerini, evlerini ve de yakınlarını kısa bir süreliğine de olsa görebileceklerdi. Ensâr da kardeşlerinin mutluluklarını paylaşıyordu. Bu şekilde büyük bir sevinçle yol hazırlıklarına başlandı.[167]

Müslümanların umre için Medine'den yola çıktıkları haberini alan Kureyş, ne olursa olsun onları Mekke'ye sokmamaya karar verdi. Bu amaçla Halid b. Velid komutasındaki süvari birliğini Müslümanları engellemek için

[165] Nesai, Temizlik 205.

[166] Ali Himmet Berki - Osman Keskioğlu, *Hâtemül-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, s. 323.

[167] Vatandaş, II, s. 329-330.

gönderdiler. Hz. Peygamber, Kureyş birliğine yakalanmadan Hudeybiye mevkiine kadar gelip konakladı. Burada konaklayan Müslümanlarla Kureyş arasında karşılıklı elçiler gelip gitmeye başladı. Allah Rasûlü niyetlerinin sadece umre yapmak olduğunu göstermek için kurbanlık develer de getirmişti. Buna rağmen Hz. Peygamber'in Mekke'ye gönderdiği ilk elçi hayatını zor kurtarırken Mekke'de kendisini koruyacak bir aileye sahip olan Hz. Osman, ikinci elçi olarak gönderilmiş ancak o da hapsedilmişti. Bu durum Müslümanlara Hz. Osman'ın öldüğü haberi şeklinde ulaşınca Hz. Peygamber, Hz. Osman'ın intikamını almak veya bu uğurda ölmek için Müslümanlardan beyat aldı. Kur'ân'da Allah'ın *"beyat edenlerden razı olduğunu"*[168] belirttiği bu biat'a Rıdvan Biat'ı denilmiştir. Müslümanların aldığı bu karar Mekke'ye ulaşınca, savaşı göze almak istemeyen Kureyş, anlaşmaya mecbur kalmıştı.[169]

Antlaşmanın maddeleri Müslümanların aleyhine gibi göründüğü için Hz. Ömer başta olmak üzere ashâbtan bazıları tepki göstererek Hz. Peygamber'i ve İslâm'ı küçük düşürücü bu maddeleri kabul etmek istememişler. İslâm'a olan bağlılıkları ile Hz. Peygamber'e olan sevgileri, ayrıca Mekke yakınlarına kadar gelmişken şehre giremeden üstelik de aleyhlerine görünen bir antlaşma ile geri dönmeleri, Müslümanlarda büyük üzüntüye sebep olmuştu. Bu şekildeki hoşnutsuzluklarına rağmen Hz. Peygamber antlaşmayı kabul ettiği için Müslümanlar da ona uymak zorunda kalmışlardı.[170]

Tarihi kaynaklarımızda bu antlaşmanın maddelerinin yazılışı esnasındaki tartışmalara dair teferruatlı bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan birinde "*Allah'ın Rasûlü*" ifadesi, Kureyş'li temsilci tarafından kabul edilmeyip onun yerine "*Abdullah oğlu Muhammed*" yazılmasını istemişti. Vâkıdî'nin rivâyetine göre bu sırada Müslümanlar kendilerini tutamadılar, seslerini yükselte-

---

[168] Fetih, 48/18.

[169] Şaban Öz, İslâm Tarihi, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2013, s. 60-61. Geniş bilgi için bkz: İbn Hişam, III, s. 424-440; Taberî, V, s. 540-601; İbn Kesîr, IV, s. 282-296.

[170] Mahmudov, *a.g.e.*, s. 221.

rek bağrıştılar. Ashâbdan bazıları ayağa kalktı ve: “Biz, Muhammed Rasûlullah’tan başkasını yazdırmayız” dediler. Üseyd b. Hudayr ile Sa’d b. Ubâde, Hz. Ali’nin elini tutarak: “Sen, Muhammed Rasûlullah’tan başkasını yazma. Aksi takdirde, aramızı ancak kılıç halleder. Biz ne diye dinimiz uğrunda, bu eksikliği, bu hakareti kabul ediyoruz?” dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü, onlara seslerini kısmalarını ve susmalarını eliyle işaret etti, onlar da sustular.[171]

Üseyd b. Hudayr’ın Hudeybiye’deki bu tavrını, ashâbdan diğerlerinin yaptığı gibi halisane duygularla müşrikler karşısında kaybetmiş olmayı kabul etmek istememesi olarak görmek gerekir. Çünkü doğru tarafta olduklarına kalpten inanıyor ve bu uğurda çarpışmak gerekiyorsa onu da yapmaktan çekinmiyordu. Ancak Hz. Peygamber karşısında saygısını korumak gerektiğini de biliyordu. Nitekim Hz. Peygamber, ona susmasını emredince hareketinde ısrarcı olmamış ve yaptığından vazgeçmişti. Oradaki Müslümanların çoğunun yaptığı gibi şartları aleyhlerine gibi görünen bu antlaşmayı, sırf Hz. Peygamber istediği için kabullenmişti. Ayrıca Üseyd b. Hudayr ile Sa’d b. Ubâde’nin bu davranışları, Medine’nin iki lideri olarak birlikte hareket etmek suretiyle daima Hz. Peygamber’in yanında olduklarını göstererek Mekke’ye gözdağı verme amacı da taşıyor olmalıdır. Böyle yaparak Hz. Peygamber’e bağlılıklarını ortaya koymuş oluyorlardı.

Hudeybiye Antlaşması’nın en önemli sonucu Kureyş’in Hz. Peygamber’i ve Müslümanları resmen tanımış olmasıdır. Öyle ki İslâm’ın başlangıcından bu zamana kadar acımasızca muhalefet edip Medine’ye karşı girişilen bütün hareketlerin öncüsü olan Kureyş, bu antlaşma ile tarafsız kalmayı kabul etmiş oluyordu. Bundan sonra Hz. Peygamber’le herhangi bir anlaşmazlığı olmayan diğer Arap kabileleri, rahatça Müslümanlarla görüşüp İslâm’a girmeye başlamışlardır. Böylece İslâm, Arap Yarımadası’nda hızla

[171] Vâkıdî, Megâzî, II, 610-611; Münir Muhammed Gadban, *Nebevi Hareket Metodu Teori ve Pratik*, çev. Tarık Akarsu, İstanbul: Nehir Yayınları, 1992, II, s. 41.

yayılmıştır. Hz. Peygamber'in en büyük siyasi başarısı olarak kabul edilen Hudeybiye Antlaşması, vahiyle de desteklenmiş ve Hudeybiye'den dönüş yolunda nazil olan Fetih sûresinde "*apaçık bir fetih*"[172] olarak adlandırılmıştır.[173] Hudeybiye Antlaşması, Müslümanların propaganda aracı olmuştur. Araplar artık Hz. Peygamber ve Müslümanlara ön yargılarından uzak bir şekilde bakabiliyor, böylece İslâm'ı kabul etme konusunda daha rahat davranabiliyorlardı. Mekke'nin fethine de zemin hazırlayan bu antlaşmanın gerçek bir fetih olduğu zamanla anlaşılmıştır.[174]

3.6. Mekke'nin Fethi ve Üseyd b. Hudayr

Hz. Peygamber, Hudeybiye'de Kureyş'i on yıllık bir barış antlaşması yapmaya ikna etmişti. Öyle ki kendilerine istedikleri her şey verilmiş, buna karşılık Müslümanların üçüncü bir tarafla savaşmaları durumunda tarafsız kalmaları sağlanmıştı. Mekkeliler böyle yapmakla Hayber Yahudilerini tek başlarına bırakmış olduklarını idrak edememişlerdi. Sonuçta Hayber, bu antlaşmanın sağladığı bir kolaylıktan da istifade edilerek Hudeybiye'den iki ay sonra teslim alınmıştı. Hudeybiye Antlaşması'nın üzerinden henüz bir yıl geçmişti ki Mekkeliler antlaşmayı bozdular. Pişman olup Medine'ye bir heyet göndererek antlaşmayı yenilemek istedilerse de Hz. Peygamber'den istediklerini alamadılar.[175]

Hudeybiye Antlaşması'nın bozulmasına neden olan olay; Kureyş'in müttefiki olan Benî Bekr'in, Hz. Peygamber'in müttefiki olan Huzâa'ya saldırması ve bu saldırıda Kureyş'in kendi müttefiklerine silah ve adam vererek destek olmasıdır. Huzâa kabilesinin Hz. Peygamber'e gelip durumu anlatması ve yardım istemesi üzerine, Kureyş'in antlaşmayı bozmuş olduğunu gören Allah Rasûlü, Mekke'nin fethi için sefer hazırlıklarına girişti. Seferin hedefini gizli tutmak için Medine'nin çıkışlarının tutulmasını emreden Hz.

---

[172] Fetih 48/1.
[173] Mahmudov, *a.g.e.*, s. 225-226.
[174] Öz, *a.g.e.*, s. 61.
[175] Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 97-98.

Peygamber, bir taraftan da çevre kabilelere haber göndererek onlardan sefere katılmalarını istedi. Katılanlarla beraber İslam ordusunun sayısı on bin kişiye ulaşmıştı. Allah Rasûlünün amacı, ani bir baskın yaparak Kureyş'in direnmesine mani olup kan dökülmeden Mekke'nin fethini sağlamaktı. Bu amaçla Mekke'nin yakınlarına ulaşan İslâm ordusundaki herkes, Hz. Peygamber'in emriyle ayrı ayrı ateş yaktı. Bu kadar çok ateşi gören Mekke'nin bu denli büyük bir orduya karşı koyamayıp direncinin kırılacağı düşünülüyordu. Bu arada Rasûlullah'ın amcası Hz. Abbas, yakınlarda bulunan Ebû Sûfyân'ı yakalayıp Hz. Peygambere getirdi. Ebû Sûfyân İslam'ı kabul edince kendisiyle Mekkelilere; evlerinden çıkmayanlara, Kâbe'nin avlusunda toplananlara ve de Ebû Sûfyân'ın evine sığınanlara dokunulmayacağı mesajı gönderildi. Ebû Sûfyân'ın bu mesajı iletmesine rağmen yine de Kureyş'ten bir grup, İslâm ordusuna direnme girişiminde bulunduysa da Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra müslüman olan Hâlid b. Velid kumandasındaki birliğin karşısında tutunamayarak bozguna uğradı.[176]

Üseyd b. Hudayr, 630 yılında gerçekleşen Mekke'nin fethine katıldı ve kabilesinin sancağını taşıdı.[177] Hz. Peygamber'in Mekke'ye girişini eserinde uzunca aktaran Kandehlevî, Hz. Abbas'ın Ebû Süfyan'a İslâm ordusunun geçişini izlettiği bölümü şöyle aktarmaktadır: Ebû Süfyan:*"Muhammed daha geçmedi mi?" diye sordu. Hz. Abbas "daha geçmediğini" söyledi. Ta ki Hz. Peygamber, Kasva isimli devesine binmiş olduğu halde, Ebû Bekir ile Üseyd b. Hudayr'ın arasında, onlarla konuşarak, geçmeye başladı. Hz. Abbas: "İşte bu, Allah'ın Rasûlü'dür. Onun kafilesi muhacir ve ensârdan oluşuyor. Gördüğün gibi hepsi zırhlara bürünmüş, gözlerinden başka bir yerleri görünmüyor ve her askerde bir bayrak bulunuyor"*[178] dedi. Burada Allah Rasûlü'nün bir yanında Hz. Ebû Bekir, diğer yanında ise Üseyd b. Hudayr'ın bulunması anlamlıdır. Hz. Ebû

[176] Öz, s. 63-64.
[177] Algül, s. II, 25.
[178] Muhammed Yusuf Kandehlevi, *Hayatu's-Sahâbe*, çev. Ahmet Meylani, İstanbul: Divan Yayınları, 1980, I, s. 200.

Bekir'i muhacirlerin lideri olarak düşünürsek; Üseyd b. Hudayr da ensârın lideri oluyordu. Bu şekilde Üseyd b. Hudayr, İslâm'ın en büyük fethinde Hz. Peygamber'in en en yakınında olanlardan biri olma şerefine nail olarak; bu esnada Allah Rasûlü'nün en kritik meseleleri kendisiyle görüştüğü kimselerden biri oluyordu.

Hz. Peygamber Mekke'ye yukarı tarafından girdi. Komutanlarına, kendileriyle savaşılmadıkça savaşmamalarını emretti. Allah Rasûlü, doğruca Kâbe'ye gitti ve Kâbe'yi tavaf etti. Bu sırada Kâbe'nin etrafındaki putları yıkıp kırıyordu. Bunu yaparken de *"Hak geldi bâtıl zail oldu. Bâtıl zail olmaya gerçekten mahkûmdur!"*[179] âyetini okuyordu. Daha sonra Kâbe'nin kapısının açılmasını emretti. Burayı da temizlettikten sonra kendileri hakkında hükmünü bekleyen Kureyşlilere dönerek: "Ey Kureyşliler! Size ne yapacağımı zannediyorsunuz?" diye sordu. Kureyşliler: "Senden ancak iyilik bekleriz. Sen cömert bir kardeşsin ve cömert bir kardeşin oğlusun" deyince Hz. Peygamber: "Ben size Yusuf'un kardeşlerine söylediğini söyleyeceğim[180]: Bu gün sizi kınama yok, gidiniz, hepiniz özgürsünüz" dedi.[181]

Mekke'nin fethi, İslâm'ın yayılış tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Kuran'da bu duruma şöyle işaret edilmektedir: *"Size ne oluyor da, Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? Hâlbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. İçinizden, fetihten (Mekke fethinden) önce harcayanlar ve savaşanlar, (diğerleri ile) bir değildir. Onların derecesi, sonradan harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah, hepsine de en güzel olanı (cenneti) vadetmiştir. Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."*[182]

Fetihten önce Müslümanlar zayıf, mağdur, mazlum ve ezilendi. Bu dönemde İslâm'ı kabul etmek, ateşten gömlek giyinmek gibiydi. Müslümanlar, bu ortamda gerek bireysel gerekse de toplu olarak sözlü hakaretlere uğru-

---

179 İsrâ 17/81.
180 Yusuf 12/92.
181 Gazâli, s. 377-378.
182 Hadîd 57/10.

yor, dövülüyor, boykota maruz kalıyor, işkence görüyor hatta öldürülebiliyorlardı. Bunca baskı ve zulme rağmen Müslümanların sayısı teker teker artıyordu. Böyle bir zamanda Habeşistan'a hicret izni verilmişti. Hz. Peygamber de Mekke'de devam edemeyeceğini anladığında Taif'e yerleşip tebliğine orada devam etmek istemişse de Taifliler, Mekkelileri karşılarına almamak için Hz. Peygamber'i şehirlerine kabul etmeyip ona hakaret etmişlerdi. Allah Rasûlü, 622 yılında tamamlanan Hicret hareketiyle Medine'ye yerleşmiş ve burayı davetinin merkezi haline getirmişti. Ancak Mekkeliler burada da rahat vermemiş ve Bedir, Uhud, Hendek, gibi savaşlarla Müslümanları ortadan kaldırmaya çalışmışlardı. En sonunda Hudeybiye Antlaşması ile Müslümanları resmen tanımak zorunda kalmışlardı. Bu antlaşma ile Mekke'nin fethi ve İslâmlaşma süreci başlamış ve Hicret'ten sekiz yıl sonra Mekke fethi gerçekleşmişti.[183]

Üseyd b. Hudayr, İkinci Akabe Biatı'nda Hz. Peygamber'le gizlice buluşmasının üzerinden geçen sekiz yılın ardından bu kez Mekke'ye fetih için gelen ordunun komutanlarından biriydi. Bu sayede Üseyd, İslâm Tarihi'ndeki en önemli fetih diyebileceğimiz, içerisinde dünya üzerindeki tüm Müslümanların kıblegâhı olan kutsal Kâbe'nin bulunduğu Mekke şehrinin fethedilmesinde, Hz. Peygamber'in en yakınında bulunanlardan biri olma şerefine nail olmuştur.

Mekke'nin fethiyle siyasî olarak Müslümanların karşısında, putperestliği koruyup onun için savaşan bir devlet ve bu devletin kışkırtmasıyla Müslümanlara karşı koyacak bir güç kalmadı. Daha da önemlisi Kâbe'yi elinde bulundurup putperestliğin ve şirkin en sağlam kalesi olarak İslâm tebliğinin önündeki en büyük engel ortadan kalkmakla kalmamış, aynı zamanda bu güç (Mekke halkı) İslâmiyeti kabul ederek Müslümanların gücüne güç katmıştır. Böylece putperestliğin ve şirkin Arabistan Yarımadası'ndan kaldırıl-

---

[183] Hasan Kurt, "Mekke'nin Fethi Üzerine", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu (20-22 Nisan 2007)*, Çorum: İslâmi İlimler Dergisi Yayınları, 2007, s. 252-253.

masının en önemli adımı bu fetihle gerçekleşmiştir. Kureyş kabilesinin İslâmiyet'i kabulü, diğer kabilelelerin İslâm'a yönelmelerinde ve elçiler göndererek İslâm dinine girmelerinde büyük rol oynamıştır. Bu konuda ibn İshak: "Araplar Müslüman olmak için Kureyş ile Hz. Peygamber arasındaki sürtüşmenin sonucunu bekliyordu. Çünkü Kureyş, insanların önderiydi ve de Kâbe onların elindeydi. Mekke fethedilip Kureyş yenilince, Araplar da Allah Rasûlü ile savaşmaya güçlerinin yetmeyeceğini anladılar" diyerek fethin önemine değinmiştir.[184]

3.7. Huneyn Savaşı ve Üseyd b. Hudayr

Mekke'nin fethedilip Kureyş'in İslâm'ı kabul etmesi, Hevâzin ve Sakîf ileri gelenlerinin tepkisine neden oldu. Bu iki kabile, zaferi hazmedemeyip birbiri aralarında gidip gelmeye başladılar. Böylece Hevâzin lideri Mâlik b. Avf'ın kumandasında büyük bir kalabalık topladılar. Mâlik, hiç kimsenin kaçmaması için onlara tüm mal, evlat ve aileleriyle birlikte gelmelerini emretmişti. Bu şekilde Mekke üzerine yürümeye karar verdiler. Durumu haber alan Hz. Peygamber, Mekke'de yeni Müslüman olan iki bin kişinin de katılmasıyla on iki bin kişilik ordusuyla onların üzerine doğru yola çıktı. Mâlik b. Avf, İslâm ordusunun yola çıktığını öğrenince ordusuna Huneyn Vadisi'nde pusu kurmalarını emretti. Müslümanlar, Huneyn Vadisi'ne sabahın alacakaranlığında vardılar. Pusudaki düşman aniden hücum ederek Müslümanlara toptan baskın yaptılar. Hazırlıksız yakalanan İslâm ordusunda hayvanların da ürkmesiyle herkes panik içinde gerisin geriye kaçışmaya başladılar.[185] Üseyd b. Hudayr, Fetih'ten sonra gerçekleşen bu Huneyn Savaşı'nda da kabilesinin sancağını taşıyordu.[186]

Âsım Köksal, eserinde İslâm ordusunun dağılışını ve tekrar birleşip düşmana karşı hücuma geçişini şöyle aktarmaktadır:

---

[184] Mahmudov, s. 205-206.
[185] Bûti, s. 423-424.
[186] İbn Sa'd, II, s. 150; Algül, I, s. 503.

Hz. Peygamber, Müslümanların bozulup kaçıştıklarını görünce boz katırının üzerinde, sağına soluna döne döne: "Ey Allah'ın yardımcıları! Ben Allah'ın kulu ve Rasûlüyüm! Sabır ve sebat gösteriniz!" diyordu. Hz. Abbas bu olayı şöyle anlatmaktadır: "Allah Rasûlü ile Huneyn harbinde bulundum. Ebû Süfyan b. Hâris b. Abdulmuttalib ile ben, Rasûlüllah'ın yanından hiç ayrılmadık. Rasûlullah, beyaz katırının üzerinde idi. Müslümanlarla kâfirler karşılaşınca, Müslümanlar dönüp gerilediler. Allah Rasûlü ise, katırını kâfirlere doğru sürmeye başladı. Ben Hz. Peygamber'in katırının geminden tutuyor; onu, koşmasın diye engelliyordum. Allah Rasûlü bana: "Ey Abbas! Ashâbus-Semûre'ye seslen." dedi. Bunun üzerine, ben sesim çıkabildiğince: "Yâ Eshâbes-semûre! Ey semûre ağacının altında Rasûlüllah'a biat etmiş olan sahabîler! Nerdesiniz?" diyerek haykırdım. Vallahi, sesimi işittikleri zaman yerlerine dönüşleri, ineğin yavrularına dönüşü gibiydi!

Ensâr'a, önce genellikle: "Ey Ensâr cemaati! Ey Ensâr cemaati!" Sonra, özellikle de: "Ey Benî Haris b. Hazrec cemaati! Ey Benî Hazrec cemaati!" diye seslenilince, onlar: "Buyur! Buyur! Buyur!" diyorlar, bindikleri develerini geri çevirmek istiyorlar; fakat geri çevirmeye güç yetiremiyorlar, hatta sırtlarındaki zırh gömleklerini çıkarıp develerinin boyunlarına attıkları halde onları durduramıyorlardı. En sonunda kılıçlarını, kalkanlarını alıp kendilerini develerinden aşağı atarak Hz. Peygamber'in yanına koşuyorlardı."

Sa'd b. Ubâde, Hazreclilere: "Yetişiniz ey Hazrecliler! Yetişiniz ey Hazrecliler!" Üseyd b. Hudayr da: "Yetişiniz ey Evsliler! Yetişiniz ey Evsliler!" diyerek seslendikleri zaman, arıların beylerinin başına toplandıkları gibi her taraftan gelen Müslümanlar, Hevâzinlilerin üzerine öfkeyle atılmaya başladılar!" Hz. Peygamber, boz katırının üzerinde üzengilere basarak dikilip Müslümanların Hevâzinlilere kılıçla giriştiklerini görünce: "İşte bu, tandırın tutuştuğu (savaşın kızıştığı) zamandır!" buyurdu.[187]

Görüldüğü üzere Üseyd b. Hudayr, Uhud Savaşı'nda olduğu gibi Hu-

[187] Köksal, *a.g.e.*, VII, s. 43-46.

neyn'de de dağılan İslâm ordusunda sebat eden az sayıdaki mücahitlerden biri olmuştur. Üseyd, böyle bir ortamda İslâm ordusunun yeniden düzene girip düşman karşısında zafer kazanmasında önemli rol oynamıştır.

Başta Hz. Peygamber ve aralarında Üseyd b. Hudayr'ın da bulunduğu bir kısım sahâbenin kararlı tutumu ve orduyu tekrar düzene sokmasından sonra düşman neye uğradığını şaşırıp kaçışmaya başlamıştı. Hz. Peygamber de kaçan orduyu takip etme emri vermişti. Öncü birliklerin komutanı Hâlid b. Velid'in kadın ve çocukları öldürdüğü haberi Allah Rasûlü'ne ulaşınca ona: "Rasûlullah seni çocuk, kadın ve hizmetçi öldürmekten men ediyor" diye haber gönderdi. Bunu işiten Üseyd b. Hudayr: "Yâ Rasûlallah! Onlar, müşriklerin çocukları değiller mi?" diye sordu. Allah Rasûlü: "Sizin en hayırlılarınız da, müşriklerin çocukları değiller midir? Her çocuk, İslâm yaratılışı üzere doğar, dili dönünceye kadar öyle gider. Ana ve babaları onu ya Yahudileştirir ya da Hıristiyanlaştırır!" dedi.[188]

Üseyd b. Hudayr böyle bir soru sormakla çocukların öldürülmelerini istemiyordu elbette. Hz. Peygambere ve Allah'ın dinine olan bağlılığından olsa gerek, kısa bir süre önce İslâm ordusunu darmadağın eden düşmanı imha etmek adına bu sözleri sarf etmiş olmalıdır. Belki de Üseyd bu şekilde soru sorarak; toplum adına konuşup onlara sözcülük ederek Hz. Peygamber'e bir konuda açıklama yapma imkanı sağlamıştır. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah Rasûlü de her fırsatta ashâbına ve onlar vasıtasıyla da tüm insanlığa örnek olma görevini bu olayda bir kez daha en iyi şekilde yerine getirmiştir. Bu olayda bir kez daha görüyoruz ki Üseyd b. Hudayr, daima Hz. Peygamber'in yanında bulunarak onun terbiyesi altında yetişmiş nadide sahâbîlerden biridir.

Huneyn'den kaçan Hevâzinlilerin büyük bir kısmı, kumandanları Mâlik b. Avf'la beraber Sakîfliler'in de çoğunlukta bulunduğu Tâif'e kaçıp oradaki kalelere sığındılar. Kadınlarını, çocuklarını ve beraberinde getirdikleri tüm

---

[188] Köksal, *a.g.e.*, VII, s. 57-58.

malları savaş meydanında bıraktılar. Hz. Peygamber düşmanın takip edilmesini emredip esirlerle ganîmetlerin Mekke ile Tâif arasındaki Cirâne'ye götürülüp orada tutulmasını emretti.[189]

3.8. Tebük Seferi ve Üseyd b. Hudayr

İslâm tüm Arabistan'da hızla yayılırken Bizans'ın, İran'a karşı kazandığı zaferin heyecanıyla yeni fetihler gerçekleştirme hevesiyle Müslümanlara karşı bir savaş hazırlığında olduğu haberi Medine'de duyuldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, şimdiye kadar tüm seferlerde gizli tuttuğu maksadını bu kez herkes duruma göre tedbir alsın diye açıkça söyledi. Her taraftan gönüllüler toplanmaya başladı. Fakat o yıl meydana gelen kuraklıktan dolayı hurmalar harap olmuş develer ve hayvanlar ölmüştü. Öyle ki sefere çıkmak isteyenler, binecek hayvan bulamıyordu. Sıcakların da henüz geçmediği böyle bir durumda bunca güçlükler karşısında sefere çıkmak bazı kimselere ağır geliyordu. Özellikle de münafıklar kendileri gitmedikleri gibi; İran'ı yenmiş bir düşmana nasıl karşı çıkılır, Muhammed Bizans'ı ne zannediyor? diyerek başkalarını da seferden soğutuyorlardı. Münafıkların bu çabalarına rağmen sahâbenin önde gelenlerinin maddi olarak büyük fedakârlık gösterdiği bu sefer için otuz bin kişilik bir ordu toplandı.[190]

Üseyd b. Hudayr, hicri dokuzuncu yıldaki Tebük seferine katıldı. Üseyd b. Hudayr, sayısı otuz bini bulan İslâm ordusundaki komutanlardan biriydi.[191] Sıcak, kuraklık, kıtlık, uzaklık ve güçlü düşman gibi unsurlar seferi bir hayli zorlaştırmıştı. Bir savaş olmadan tamamlanan sefer dönüşünde münafıkların, Hz. Peygamber'in devesini uçurumdan yuvarlayarak öldürme girişimi engellendi. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr, bu işe bulaşanların öldü-

---

[189] Mahmudov, *a.g.e.*, s. 295-296.
[190] Berki, s. 411-412.
[191] *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, s. 533.

rülmesini istediyse de Hz. Peygamber dilleriyle şehâdet getirenlerin öldürülmesinin mümkün olmayacağını söyleyerek buna karşı çıktı.[192] Olay şu şekilde olmuştu:

Hz. Peygamber, ordusuyla birlikte Tebük'ten dönerken münafıklardan bazıları yoldaki dar bir boğazda tuzak kurarak Allah Rasûlü'nü devesinden düşürmeyi planladılar. Hz. Peygamber ve devesinin yularını tutan sahâbe münafıkları fark ederek suikast engellendiyse de yüzlerini maskeledikleri için karanlıktan da faydalanarak kaçan münafıkların kim oldukları tespit edilemedi. Buna rağmen Hz. Peygamber onların kimler olduklarının kendisine bildirildiğini söyledi. Sabah olunca Üseyd b. Hudayr: "Ey Allah'ın Rasûlü, sen dün gece vadi yolundan neden gitmedin? Oysa o yol boğaz yolundan daha rahat ve daha kolaydı" dedi. Hz. Peygamber: "Ey Ebû Yahya! Dün gece münafıkların yapmak istediklerini biliyor musun? Dar boğazda yokuştayken karanlık oluncaya kadar onu izleyelim dediler. Gece olunca da devenin üzerinden beni düşüreceklerdi" dedi. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr: "Ey Allah'ın Rasûlü! Konakladıkları zaman halkı topla da bu cinâyete teşebbüs edenlerin öldürülmelerini her kabileye emret. İstersen onların kim olduğunu bana bildir. Seni hak dinle gönderen Allah'a yemin ederim ki çok geçmeden onların başlarını size getiririm. Hazreclilerin liderine de emret, o da kendi kavmindekilerin hakkından gelir. Ey Allah'ın Rasûlü! Bunların yaptıkları yanlarına mı kalacak? Biz daha ne zamana kadar onların yüzüne güleceğiz?" dedi. Hz. Peygamber: "Eğer onları öldürürsem, halkın: "Müşriklerle arasındaki savaş bitince Muhammed ashâbını öldürmeye başladı, diye yaygara çıkaracaklarından çekiniyorum" deyince Üseyd b. Hudayr: "Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar senin ashâbın değil ki!" dedi. Hz. Peygamber: "Onlar, Lâ ilâhe İllâllah diyerek şehâdetlerini açıklıyorlar" dedi. Üseyd: "Evet, ama bu şehâdet geçerli değil ki!" dedi. Bu defa Hz. Peygamber: "Onlar benim Allah'ın Rasûlü olduğumu kabul etmiş değiller mi?" diye sordu. Bunun

---

[192] Algül, *a.g.e.,* II, s. 31.

üzerine Üseyd b. Hudayr: "Evet, ama bu kabul geçerli değil ki!" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü: "Ben onları öldürmekten men edildim" dedi.[193]

Bu olayda da Huneyn'de olduğu gibi Üseyd'in tavrı yine kesindir. Ancak Allah Rasûlü bu olayda da Üseyd b. Hudayr vasıtasıyla tüm Müslümanlara bir ders daha vermiştir: Dilleriyle şehadet getirenler münafık oldukları bilinse de öldürülemezler. Üseyd b. Hudayr'ın "İfk" olayındaki tutumu, Huneyn'de çocukların öldürüldüğü haberi üzerine Hz. Peygambere söylediği sözler ve bu sefer esnasında münafıklara karşı takındığı tavır, onun Allah Rasûlü'ne karşı duyduğu derin sevgi ve bağlılıktan kaynaklanıyordu. Bundan dolayıdır ki Üseyd, Allah Rasûlü'ne gelebilecek maddi ve manevi tüm zararlar karşısında en şiddetli tedbirin alınmasını istiyordu. Üseyd b. Hudayr'ın saydığımız bu olaylardaki tavırları, karakter olarak biraz da Hz. Ömer'e benzediği kanısı uyandırmaktadır.

3.9. Üseyd b. Hudayr'ın bulunduğu Diğer Görevler

Yukarıda değindiğimiz üzere Üseyd b. Hudayr, Müslüman oluktan sonra İslâm Tarihi'ndeki tüm olaylarda görev almıştır. Başlıklar halinde vermeye çalıştığımız bu görevlerden başka, bazen günlük hayatın normal seyri içinde cereyan eden olaylarda da Üseyd'in rol aldığına şahit olmaktayız. Bunlardan biri Ebû Sûfyan'ın Hz. Peygamber'e suikast girişimidir. Olay şu şekilde olmuştur:

Ebû Sûfyan Uhud Savaşı'nda istediğini tam anlamıyla elde edememişti. Bundan dolayı Medine üzerine tekrar saldırıya karar verdiyse de mağlup olma ihtimali nedeniyle bu düşüncesinden vazgeçmek zorunda kalmıştı. Bundan bir süre sonra da Hz. Peygamber'e suikast yapmak için Medine'ye birini göndermeye karar verdi. Bu amaçla bir gün Ebû Sûfyan, Kureyş'ten

[193] Abdurrahman el-Muhacir, *el-Minhacu'l Harekiyye lis-Siretun Nebeviyye*, çev. Eyüp Aslan, İstanbul: Hak Yayınları, ts. IV, s. 119-123.

bir topluluğa; Muhammed'i öldürmek için birini aradığını, onun çarşı ve pazarlarda dolaştığı için bunun kolay bir iş olduğunu söyledi. Bunu duyan topluluktan biri gelerek kendisinin bu işi yapabilecek cesaret ve güce sahip olduğunu, aynı zamanda iyi hançer kullandığını, eğer kendisini desteklerse bu işi yapabileceğini Ebû Sûfyan'a söyledi. Bunun üzerine Ebû Sûfyan, şahısa bu işi gizli tutmasını tembihleyerek ona binek ve yol azığı temin etti. Adam gizlice yola çıkıp Medine'ye varınca Hz. Peygamber'in nerede bulunduğunu sormaya başladı. Hz. Peygamber'in Abdüleşheloğulları'nın mescidinde olduğunu öğrendi. Allah Rasûlü, Üseyd b. Hudayr'ın da aralarında bulunduğu bir grup ashâbıyla oturuyordu. Hz. Peygamber uzaktan gelen bu adamı görünce onun içinde kötü bir niyet olduğunu anladı. Adam gelip, Abdûlmuttalib'in oğlu hanginiz diye sorunca Allah Rasûlü kendini tanıttı. Bedevi Hz. Peygambere doğru ilerlemeye başladığında Üseyd b. Hudayr adamın elbisesini hızlıca aşağı doğru çekince hançeri gördü. Üseyd kalkıp adamın boğazına sarılarak onu etkisiz hale getirince suikastçı Hz. Peygamber'e, kendisine eman verilirse her şeyi anlatacağını söyledi. Serbest bırakılınca da Medine'ye geliş sebebini, kendisini suikast için Ebû Sûfyan'ın görevlendirdiğini, Ebû Sûfyan ve etrafındakilerin şeytan tabiatlı kimseler olduğunu söyleyip İslâm'ı kabul etti. Medine'de bir süre kaldıktan sonra da ayrıldı.[194]

Özetle verdiğimiz bu suikast girişimini İbn Kesîr aktarırken Üseyd'le ilgili bize başka detaylar da vermektedir. Adam, Abdûlmuttalib'in oğlu hanginizdir, diye sorup Hz. Peygamber kendini tanıttıktan sonra, Allah Rasûlü'nun kulağına eğilip bir şey fısıldayacak gibi yaptığı sırada Üseyd b. Hudayr onu tutup çekti ve:

"Allah Rasûlü'nden uzak dur!" dedi ve elini adamın eteğinin altına sokunca hançeri gördü. Üseyd: "Ya Rasûlallah! Bu bir suikastçıdır, haindir"

[194] İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri İslâm Öncesinden Abbâsîlere Kadar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s. 177-179.

dedi. Adam telaşlanıp Hz. Peygamber'den eman diledi. Bu sırada Üseyd b. Hudayr onu tutmuş çenesine vurmaya başlamıştı. Adam durumu anlattıktan sonra Hz. Peygamber onu, Üseyd b. Hudayr'a teslim etti ve geceyi Üseyd'in yanında tutsak olarak geçirdi.[195] Anlattığımız bu suikast girişimi Üseyd b. Hudayr'ın cesareti ve ferasetini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Allah Rasûlü'nün suikastçıyı Üseyd'e teslim etmesi, onun güvenilirliğini göstermesi açısından kayda değerdir. Bunun yanında belki de Hz. Peygamber Üseyd'i, adamdan yeni bilgiler elde etmekle ve adamın asıl maksadının öğrenmekle de görevlendirmiş olabilir.

Üseyd b. Hudayr'la ilgili başka bir malumata yine Hz. Peygamber'e yapılmak istenen diğer bir suikast girişiminde rastlıyoruz. Bu suikast girişimini İbn Kesîr, eserinde İbn Abbas'tan rivâyetle şöyle aktarmaktadır:

Erbed b. Kays ile Âmir b. Tufeyl b. Mâlik, Medine'ye Rasûlüllah'ı görmek üzere geldiler. Yanına girdikleri zaman Rasûlüllah oturmaktaydı. Onlar da geçip karşısına oturdular. Âmir b. Tufeyl: "Ya Muhammed! Müslüman olursam bana ne verirsin?" diye sordu. Rasûlüllah: "Müslüman olursan, sen de diğer Müslümanların kâr ve zararına ortak olursun. Onlarla aynı haklara sahip olur, aynı yükümlülüklere tabi olursun" dedi. Âmir b. Tufeyl: "Müslüman olursam, senden sonra yerine geçmem için bana söz verir misin?" diye sordu. Rasûlüllah: "Bu iş, ne senin ne de kavminin yapabileceği bir iştir. Sen ancak göçebe Arapları idare edebilirsin" diye cevap verdi. O da: "Ben zaten şimdi Necid'in göçebe Araplarına hâkim bulunuyorum. Sen bana bütün göçebe Arapların idaresini ver. Şehirlerin idaresi sana kalsın" dedi. Rasûlüllah: "Böyle şey olmaz!" dedi. Bunun üzerine Âmir b. Tufeyl ile Erbed b. Kays, Rasûlüllah'ın yanından ayrılırlarken Âmir b. Tufeyl: "Allah'a yemin ederim ki ben, Medine'yi piyade ve süvarilerle dolduracağım" dedi. Rasûlüllah: "Allah sana o fırsatı vermez" dedi.

Âmir ile Erbed çıktıktan sonra Âmir, Erbed'e: "Ey Erbed! Gel şunun ya-

[195] İbn Kesîr, *a.g.e.,* IV, s. 119-120.

nına bir daha girelim. Ben onu konuşturup oyalayayım, sen de ona arkadan kılıçla vur. Eğer biz onu öldürürsek arkadaşları bizimle savaşmayı göze alamaz ve bizden onun kan bedelini almaktan başka bir şey yapamazlar" dedi. Erbed de: "Peki!" dedi ve geri döndüler. Âmir, Rasûlüllah'a: "Ya Muhammed, kalk, seninle biraz konuşacağım!" dedi. Rasûlüllah da ayağa kalktı ve ikisi duvara dayalı vaziyette konuşmaya başladılar. Erbed, bu sırada kılıcını çekmek için kabzasına elini koyunca, eli oraya yapışıp kaldı. Kılıcı bir türlü çekemedi. Âmir ise sabırsızca çekmesini bekliyordu. Rasûlüllah arkasını dönüp Erbed'in kılıcını çekmek için uğraştığını görünce yanlarından ayrıldı. Erbed ile Âmir de Medine'den çıkıp Harre'ye varınca atlarından indiler. O sırada Sa'd b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr yanlarına gelip onlara: "Ey Allah'ın düşmanları! Buradan defolup gidin! Allah size lanet etsin" dediler. Âmir: "Ey Sa'd! Bu kimdir?" diye sordu. Sa'd da: "Bu adam, orduları bozan Üseyd b. Hudayr'dır" dedi.

Bundan sonra Âmir ile Erbed, atlarına binip oradan ayrıldılar. Yolda Erbed'e bir yıldırım çarptı ve öldü. Âmir'e ise Allah bir çıban musallat etti. Parmağını boğazına sokup çıbanı sıkıyor ve: "Bir deve çıbanından, Beni Selül kabilesinden bir kadının evinde ölüyorum"! diye bağırıyordu. Sonra atına binip yola çıktıysa da atın sırtında can verdi. [196]

Olayı benzer şekilde eserinde anlatan Mustafa Asım Köksal, Üseyd b. Hudayr'la ilgili şöyle bir ayrıntı vermektedir: Bu iki adam Hz. Peygamber'le konuştuktan sonra Üseyd b. Hudayr, Âmir b. Tufeyl ile Erbed'in başlarına dürterek: "Hemen buradan çıkın gidin maymunun çocukları!" diyerek onları Medine'den kovdu. Âmir b. Tufeyl, ona: "Sen kimsin?" diye sorunca Üseyd: "Üseyd b. Hudayr'ım!" dedi. Âmir b. Tufeyl: "Hudayr b. Simâk'ın oğlusun öyle mi?" dedi. Üseyd b. Hudayr "Evet!" deyince, Âmir b. Tufeyl: "Baban senden daha hayırlı ve iyi idi!" dedi. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr: "Hayır! Ben senden de, babamdan da hayırlıyım. Çünkü babam müş-

[196] İbn Kesîr, *a.g.e.,* V, s. 159-160.

rikti, sen de müşriksin" dedi.[197]

Aktardığımız iki suikast girişiminden birincisinde Üseyd b. Hudayr olayın bizzat içinde bulunup Hz. Peygamber'e yapılacak bir saldırıyı engellemiştir. İkincisinde ise Sa'd b. Muâz'ın kendisini tanıtırken kullandığı ifade, onun cesareti ve kahramanlığını göstermesi açısından önemlidir.

Üseyd b. Hudayr Hayber'in fethinde de bulunmuş, büyük yararlılıklar göstermiş ve kalelerin fethedilmesinde önemli katkıları olmuştu.[198] Hayber fethinde büyük miktarda ganîmet elde edilmişti. Hz. Peygamber Hayber ganimetini, Hayber'de bulunsun bulunmasın, Hudeybiye seferine katılmış olanlar arasında bölüştürdü. Çünkü Hayber ganimeti, Hudeybiye seferine katılan Müslümanlara Yüce Allah tarafından Fetih sûresinde[199]vaad edilmişti. Hudeybiye'deki Müslümanların sayısı bin dört yüz idi ve iki yüz de atlı vardı. Ganimetin beşte biri Hz. Peygamber'e teslim edilmiş; kalan beşte dördü ise piyadelere birer; süvarilere de ikişer hisse verilmek üzere bölünmüştü. Hisse sahiplerine hisselerini dağıtmak üzere, her yüz hisse için de birer başkan, yönetici tayin edildimişti. Bu başkanlardan biri de Üseyd b. Hudayr idi. Hz. Ali, Hz. Ömer, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydullah ve Abdurrahman b. Avf da bu başkanlardan birkaçı idi.[200]

Burada Üseyd b. Hudayr'ın ganîmetleri sahiplerine dağıtmak için görevlendirildiğini öğreniyoruz. Kabilesinin mali işleriyle ilgilenmek de nakiblerin görevlerinden biri olduğu için bu olay Akbe'de nakib seçilen Hz. Üseyd'in görevinin devam ettiğini göstermektedir.

Üseyd b. Hudayr'ın bulunduğu bir diğer görev de Hendek Gazvesi'nden sonra, Gatafan kabilesinden bir grubun Medine'ye baskın yapmak

---

197 Köksal, *a.g.e.*, VII, s. 486.

198 Ahmed Nedvi-Sahip Ensari, *Asr-ı Saadet (Peygamberimiz'in Ashâbı)*, çev. Ali Genceli, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1985, III, s. 299.

199 Fetih 48/20: "*Allah, size, elde edeceğiniz birçok ganimet vaad etmiştir. Şimdilik bunu size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir. (Allah, böyle yaptı) ki, bunlar mü'minler için bir delil olsun, sizi de doğru bir yola iletsin.*"

200 Köksal, *a.g.e.*, VI, s. 107-110.

için hazırlık yaptıkları haberi üzerine, küçük bir birlikle harekete geçerek buna engel olmasıdır. [201]

Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı* adlı kitabında; Benû Kurayza'nın ihanet haberi geldiğinde işin aslını öğrenmek için Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde ile birlikte Kurayza yurduna gönderilenlerden birinin de Üseyd b. Hudayr olduğunu söylemektedir.[202] Ancak kaynaklarda Kurayza'ya gönderilen kişilerin Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde olduğu belirtilmektedir. Bu bilgiden hareketle ve de Üseyd'in, Hendek Savaşı'nda emrindeki askerlerle hendeği korumakla görevlendirildiği dikkate alınırsa bu bilginin doğru olma ihtimali zayıf görünmektedir. Bununla birlikte Üseyd b. Hudayr Evs'in liderlerinden olduğu için Kurayza'ya gönderilmiş de olabilir.

Buraya kadar Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Peygamber zamanında katıldığı savaşlar ve bu savaşlardaki görevlerini, bulunduğu diğer görevleri ve birtakım olaylarda üstlendiği roller ile takındığı tavırları anlatmaya çalıştık. Bundan sonra ise Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Peygamber'den sonraki hayatını anlatmaya çalışacağız.

C. Hz. Peygamber'den Sonra Üseyd b. Hudayr

Allah Rasûlü, hicretin onuncu yılına gelindiğinde hac niyetiyle Mekke'ye gideceğini duyurdu. Bu büyük ibadeti, Rasûlüllah'la beraber yapmak isteyen binlerce Müslümanın katılımıyla hac görevi yerine getirildi. Hz. Peygamber 23 yıl önce başladığı risalet görevinin zirvesini yaşıyor olmalıydı. Tek başına başladığı görevin sonlarına yaklaştığı bu anlarda yüz binden fazla Müslümana son mesajlarını verebilecekti. İslâm Tarihi'nde Veda Hutbesi diye adlandırılan bu konuşmalarında adeta ayrılık mesajları veriyordu. (Ey insanlar! Sözümü iyi dinleyin. Bilmiyorum belki bu seneden sonra sizin-

---

[201] Hayati Ülkü, *Ashâb-ı Kirâm'ın Meşhurları*, İstanbul: Sebat Neşriyat, 1982, s. 817.
[202] Lings, *a.g.e.*, s. 237.

le bir daha bir araya gelemeyebilirim…[203]) Cahiliyye döneminin çirkinliklerine dönülmemesi için son uyarılarını yaptı. Allah'ın gönderdiği son din olan İslâm'ın evrensel mesajlarını son kez toplu bir şekilde ilan etti. Bu haccın arefe gününde arafatta iken "…Bu gün dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve din olarak İslâm'ı seçtim…"[204]âyeti gelince insanlardan bazıları bunun veda anlamına geldiğini anladı.

Hz. Peygamber, Zilhicce ayında Veda Haccı'ndan döndükten sonra Muharrem ve Safer ayında Medine'de kaldı. Safer ayının sonunda ya da Rebiulevvel ayının başında hastalandı. Hastalığının başlangıcı ise baş ağrıları şeklinde oldu.[205] Hz. Peygamber, hastalığı iyice şiddetlenip artık kalkacak gücü kalmayana kadar namazları kıldırmaya devam etti. Ama artık buna gücü yetmiyordu. Namazları kıldırması için Hz. Ebû Bekir'i görevlendirdi.[206] Allah Rasûlü, vefat ettiği günün sabahı kendini biraz iyi hissetmiş, perdeyi açıp sabah namazını kılmakta olan ashâbına bakmıştı. Sahâbe onu görünce sevinçlerinden neredeyse namazlarını bozacak gibi olmuşlar; ancak o, namaza devam edin anlamında işaret etmişti. Allah Rasûlü o gün evine döndükten sonra iyice ağırlaşmış ve Hz. Aişe'nin odasında vefat etmişti.[207]

Hz. Peygamber, İslâm Devleti'nin başkanıydı ve vefatıyla birlikte yerine birisi geçmeliydi. Şia'nın dışında kalan Müslümanlara göre de Hz. Peygamber hayattayken kendinden sonra yerine geçecek devlet başkanının kim olacağı hakkında bir şey söylememiştir. Eğer Allah Rasûlü, bir halife belirlemiş olsaydı birazdan değineceğimiz Sakîfe'deki tartışmalar yaşanmayacaktı. Çünkü "*Allah ve Rasûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı gelirse, şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sap-*

---

203 İbn Kesîr, *a.g.e.,* V, s. 375.
204 Mâide 5/3.
205 İbn Kesîr, *a.g.e.,* V, s. 388.
206 İbn Hişam, *a.g.e.,* IV, s. 407.
207 İbn Hişam, *a.g.e.,* IV, s. 410.

mıştır."[208] mealindeki âyet buna engeldir. Bundan dolayıdır ki halifelik için ilk girişimde bulunan, daha Allah Rasûlü'nün cenaze ve defin işlemi bile yapılmadan Sakife'de Sa'd b. Ubade'nin başkanlığında toplanan ensâr olmuştur.

1. Üseyd b. Hudayr'ın Benû Sâide Sakîfesi'ndeki Tavrı

İslâm tarihindeki ilk halife seçimi, aynı zamanda ilk iktidar mücadelesini beraberinde getirmiştir.[209] Bu mücadelede, Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesini sağlayan belirleyici faktörlerden biri de Üseyd b. Hudayr'ın tavrı olmuştur. İbn Kesîr, farklı kaynaklarda benzer şekilde anlatılan Ebû Bekir'e biat edilmesi olayını, Ahmed b. Hanbel'in, İbn Abbas kanalıyla naklettiği rivâyette şu şekilde aktarmaktadır:

Hz. Ömer döneminde, hac görevinde iken insanlardan birisinin, Hz. Ebû Bekir'e yapılan biatın, oldubittiye getirildiğine dair sözler söylemesi üzerine Hz. Ömer, Medine'ye dönünce insanlara bir konuşma yaparak o günü şu şekilde anlattı:

Duyduğuma göre birisi şöyle demiş: "Eğer Ömer olmasaydı, falana biat ederdim" Kişinin, "Ebû Bekir'in halifeliği bir oldubittidir" demesi, sizi aldatmasın. Evet, öyle oldu; ama Allah fitnenin şerrinden ümmeti korudu. Bugün aranızda Ebû Bekir'den başka, kendisine kayıtsız şartsız itaat edilen bir kimse yoktur. O, Rasûlüllah'ın vefatı esnasında bizim en hayırlı arkadaşımızdı. Ali, Zübeyr ve beraberindeki sahâbîler, Fatıma'ın evinde kalmış, biata gitmemişlerdi. Öte yandan ensâr da topluca Benî Sâide gölgeliğinde kalmış, biata gitmemişlerdi. Muhacirler, Ebû Bekir'in biatına topluca gitmişlerdi. Ben dedim ki: Ey Ebû Bekir! Bizi ensâr kardeşlerimize götür.

Onlara yönelerek gittik. Giderken yolda iki salih adama rastladık. Onlar bize ensârın kararlarını anlattılar ve: "Ey muhacirler topluluğu! Nereye git-

---

[208] Ahzab 33/36.
[209] Cem Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, Konya: Yediveren Kitap, 2002, s. 7-8.

mek istiyorsunuz?" dediler. Ben de: "Ensâr kardeşlerimizin yanına gidiyoruz" dedim. Dediler ki: "Onların yanına sakın yaklaşmayın Ey muhacirler! Siz kendi işinize bakın." Ben de: "Vallahi onlara gideceğiz!" dedim.

Gittik ve Benû Sâide'nin gölgeliğinde onların yanına vardık. Bir de baktık ki onların arasında üzeri örtülmüş bir adam var. "Bu kimdir?" dedim. Onlar: "Sa'd b. Ubâde'dir" dediler. "Ona ne olmuş?" diye sordum. Onlar da: "Hasta olduğunu söylediler" Biz oturduktan sonra hatipleri ayağa kalkıp Allah'a layıkıyla hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Şimdi biz Allah'ın ensârı ve İslâm'ın öncü askerleriyiz. Ey muhacirler topluluğu! Siz bizden bir kavimsiniz. Sizden bir grup koşa koşa bir yere gitti. Bizi aslımızdan ayırmak ve idareyi bizden gasbetmek istiyorlar"

Hatip sustuğu zaman konuşmak istedim. Kendimce beğendiğim iyi bir konuşma hazırlamıştım. Onu Ebû Bekir'den önce takdim etmek istiyordum. Huyumdaki bir hiddeti ondan gizlemek istiyordum. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Yavaş ol ey Ömer!" dedi. Ben de onu öfkelendirmek istemedim ve o konuştu. O, benden daha âlim ve daha ağırbaşlı bir kimse idi. Vallahi iyi hazırladığım konuşmamdan beğendiğim hiçbir kelimeyi bırakmayıp bütün açıklığı ile onlara söyledi. Veya onun benzerini ya da ondan daha üstününü söyleyerek şöyle konuştu: "Ey ensâr topluluğu! Sizin bahsettiğiniz iyiliğe gelince siz ona layıksınız fakat Araplar bu işi sadece Kureyş'ten şu küçük kabileye lâyık görürler. Kureyşliler, Arapların nesepçe ve belde bakımından en şereflileridirler. Sizin için işte bu iki adama razı oldum ve onları seçtim. O halde onlardan hangisini dilerseniz ona biat edin."

Böyle dedikten sonra benim elimi ve Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın elini tuttu. O, o sırada ikimizin arasında oturmaktaydı. Beğenmediğim hiçbir şey söylemedi. Vallahi günah olmasaydı başımın vurulmasını isterdim de içlerinde Ebû Bekir'in olduğu bir kavmin üzerine emir olmayı istemezdim.

Ensâr'dan da bir sözcü kalkıp şöyle dedi: "Biz, develerin kaşındığı orta direğiz. (Yani bizim görüşümüze başvurulur). Altından direk verilmiş hur-

ma ağacıyız. Ey Kureyş topluluğu! Bizden bir emir olsun, sizden de bir emir olsun."

Farklı sesler çoğaldı. Sesler yükseldi, ihtilafa düşüleceğinden korktum; şöyle dedim: "Uzat elini ey Ebû Bekir!" O da elini uzattı. Ona biat ettim. Sonra muhacirler biat ettiler. Ensâr da ona biat etti. Biz de Sa'd b. Ubade'nin üzerine atıldık. Onlardan bir sözcü: "Sa'd b. Ubade'yi öldürdünüz, durun!" demeye başladı. Bunun üzerine "Sa'd b. Ubade'yi Allah öldürsün" dedim. Ama Allah'a yemin ederim ki Ebû Bekir'e biat etmekten daha uygun bir çare bulamadık. Biat yapmadan o toplantıyı terk edersek bizden sonra bir biat merasimi yapmalarından korktuk. Bu durumda razı olmadığımız bir kimseye biat edecektik veya ona muhalefet edecektik ki, bu durumda da fesad çıkacaktı. Müslamanlarla meşveret etmeden bir emire biat eden kimsenin biatı geçersizdir. Hem onun biatı hem de kendisine biat edilen kimsenin emirliği geçerli olmaz. Çünkü bunlar öldürülmekten korktukları için biat etmiş olurlar.

Malik, Urve'nin şöyle dediğini rivâyet eder: "Benû Sâide gölgeliğine gidilirken ensârdan karşılaşılan o iki kişiden biri Uveym b. Sâide, diğeri de Maan b. Adiyy idi."

İbn Şihâb, Said b. Müseyyeb'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Biz develerin kaşındığı orta direğiz. (Yani bizim görüşümüze başvurulur.) Altından direk verilmiş hurma ağacıyız" sözünü söyleyen kişi, Hubab b. Münzir'dir.

İmam Ahmed b. Hanbel, Muaviye b. Amr kanalı ile Abdullah b. Mesud'un şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Rasûlüllah vefat ettiği zaman ensâr: "Bizden bir emir, sizden de bir emir olsun" dedi. Hz. Ömer onlara gidip şöyle dedi: "Ey ensâr topluluğu! Rasûlüllah'ın, insanlara imamlık yapması için Ebû Bekir'e emir verdiğini bilmiyor musunuz? Şimdi sizden hanginiz Ebû Bekir'in önüne geçmeye gönül hoşluğu ile razı olur?" Ensâr: "Ebû Bekir'in önüne geçmekten Allah'a sığınırız" dedi. Muhammed b. İshak, Abdul-

lah b. Ebû Bekir kanalı ile Hz. Ömer'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

İnsanlara hitaben şöyle dedim: "Ey Müslümanlar! Mağarada iken iki kişiden ikincisi Ebû Bekir'dir. O, Allah'ın Peygamberi'nin emriyle insanların bu işe en layık olanıdır. Ebû Bekir, kıdemli ve öncelikli kişidir." Böyle dedikten sonra Ebû Bekir'in elini tuttum. Benden önce ensârdan bir adam Ebû Bekir'in elini tutup biat etti. Sonra ben biat ettim ve bizden sonra insanlar ona biat etmeye başladılar.[210]

Bu uzunca rivâyetten anlaşılacağı üzere ortam özetle şöyleydi: Muhacirler, Hz. Peygamber'in ilk yardımcıları olduğunu ileri sürerek hilafetin kendi hakkı olduğunu öne sürüyor; ensâr ise Mekkelilerin zulmü altında ezilirken Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara evlerini açtıkları için hilafetin kendi hakları olduğunu iddia ediyorlardı. Hz. Ebû Bekir, "İmamlar Kureyş'tendir"[211] hadisini öne sürse de bu defa ensâr bir emir sizden bir emir de bizden olsun teklifini sundular. Bu teklife, Ebû Bekir'in namazlarda imamlık yaptığı ve hicret esnasında Hz. Peygamber'le beraber olduğu hatırlatılıyor; böylece halifeliğe daha layık olduğu anlatılmaya çalışılarak ensârın teklifine karşı çıkılıyordu.

Sakîfe'de o gün yaşananları anlatan başka rivâyetlerde halifelik meselesinde muhacirlerin elini güçlendiren bir olay şu şekilde rivâyet edilmektedir:

Ensârın, bir emir sizden bir emir de bizden olsun teklifi konuşulurken Üseyd b. Hudayr buna itiraz ederek: "Ey ensâr! Allah sizi ensâr diye adlandırarak ve yurdunuzu hicret yurdu yaparak Allah Rasûlü'nün vefatını aranızda takdir ederek sizi nimete kavuşturdu. Bundan dolayı Allah'a şükredin. Bu iş bize değil, Kureyş'e aittir. Siz sadece onların tercih edecekleri kimseyi tercih edin ve onların uzaklaşacakları kimseden uzaklaşın" dedi.[212] Bu ifadeler Üseyd b. Hudayr'ın ileri görüşlülüğüne delil sayılabilir ancak bu-

---

210 İbn Kesîr, *a.g.e.,* V, s. 420-423.
211 Buhârî, Menakib 3.
212 Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, *Kitabu'r-Ridde*, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1990, s. 33.

nun yanında geçmişe dayanan Evs ile Hazrec arasındaki asabiyet mücadelesinin yeni bir tezahürü de olabilir. Nitekim Üseyd'in bu konuşmasından sonra Evsliler, Sa'd b. Ubâde'nin halifelik talebine ilgi göstermemiş, böylelikle Hazrec muhacirler karşısında yalnız kalmıştır.[213] Bu düşünceyi destekleyebilecek başka bir rivâyet ise şöyledir:

Evs kabilesinin temsilcileri, aslında aralarındaki eski rekabetlerden dolayı Hazrec'ten birinin halife seçilmesini istemiyorlardı. Bundan dolayı muhacirlerden yana tavır takındılar. Üseyd b. Hudayr'ın da aralarında bulunduğu Evsli grup kendi aralarında şöyle konuştular: "Eger halife bir kere Hazrec kabilesinden seçilirse bu üstünlüğün önü bir daha alınamaz. O halde biz de Ebû Bekir'in halifeliğini kabul edelim."[214]

Bu rivâyetlerden birincisinde Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Ebû Bekir'i desteklemiş olmasını, sadece eskiye dayanan bir çekişmenin tezahürü olarak göstermek bu büyük sahâbeye haksızlık olur. Bu düşüncenin ikinci rivâyetle destekleniyor gibi bir görüntüsü varsa da orada da asabiyet ifade eden sözlerin Üseyd b. Hudayr tarafından söylendiğine dair bir anlam çıkmamaktadır. Nitekim ileride değineceğimiz üzere Üseyd b. Hudayr, Hz. Ömer'in halife olması konusunda görüşünü soran Hz. Ebû Bekir'e verdiği cevapla halifenin asabiyet duyguları ile seçilemeyeceğini göstermiştir. Buradan hareketle Üseyd'in böyle bir şey söylememiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bütün bunlardan sonra, Hz. Ebû Bekir'in halife seçildiği sırada Üseyd b. Hudayr'ın Evs'in reisi olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bu işteki tavrının ilk halifenin seçiminde ne kadar etkili olduğu ortadadır. Üseyd'in buradaki tavrının nedeni olarak "İfk" olayında Sa'd b. Ubâde ile olan tartışmasının da etkili olduğu söylenebilir. Hatta ikinci rivâyette, asabiyet duyguları ile Hazrecli birinin Halife olması yerine muhacirden olan Ebû Bekir'i desteklediği de düşünülebilir. Belki de gerçekten samimiyetinden ve Hz.

---

[213] Âdem Apak, *Asabiyet*, s. 100.
[214] İbnü'l Esîr, e*l-Kâmil Fi't-Tarih*, II, s. 303-304; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, II, s. 29.

Ebû Bekir'in bu işe lâyık olan yegâne kişi olduğunu düşündüğünden böyle davranmıştır. Hangisi olursa olsun her durumda İslâm ümmetinin, içine düştüğü bu ilk mücadeleden selamete çıkmasında Üseyd b. Hudayr'ın katkısı büyük olmuştur.

2. Hz. Ebû Bekir Döneminde Üseyd b. Hudayr

Üseyd b. Hudayr, yukarıda değindiğimiz üzere ilk halifenin seçilmesinde kilit rol oynayanlardandı. Bu durumun da etkisiyle olabilir ki Hz. Ebû Bekir, kendisini müşavere heyetine alarak[215] önemli konularda onun görüşlerine başvurmuştu.[216] Öyle ki Hz. Ebû Bekir, ensârdan hiç kimseyi Üseyd b. Hudayr'a tercih etmezdi,[217] denilmektedir. Onun bu işe liyakati elbette sadece Sakîfe'deki tavrından kaynaklanmıyordu. Üseyd, Medine'de daima görüşüne başvurulan akıl önderlerinden biriydi ve şehrin iki büyük kabilesinden biri olan Evs'in reisiydi.

Hz. Ebû Bekir'in halife seçildiği ortamı Hz. Ömer'in uzunca rivayetinde aktarmıştık. Hz. Ali ve taraftarlarının ilk anda halifeye biat etmediğinden bahsetmiştik. Hz. Ebû Bekir mescidde halkın genel biatını kabul ederken, Hâşimoğullarının biata gelmeyip Hz. Ali'nin evinde toplandıklarını öğrenmişti. Bunun üzerine halife Hz. Ebû Bekir onlara elçi olarak Hz. Ömer'le birlikte birtakım kimseleri de göndermişti. Hz. Alinin evine elçi olarak gidenlerden birinin de Üseyd b. Hudayr olduğu anlatılmaktadır.[218] Muhtemelen bu durum Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Ebû Bekir dönemindeki ilk önemli görevidir.

Üseyd b. Hudayr'ın, Hz. Ebû Bekir döneminin önemli olaylarından olan Üsame ordusunda yer alıp almadığına dair bir bilgiye ulaşamadık. Yine bu dönemde, Hz. Peygamber'in vefatını fırsat bilip oluşabilecek otorite boşlu-

---

215 Ülkü, s. 818.

216 Dayhan, "Üseyd b. Hudayr", s. 364.

217 İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe,* I, s. 71.

218 *el-İmâme ve's-Siyâse*, Müellifi meçhul, neşreden: Ali Şîrî, Beyrut 1990, I, s. 28'den naklen Cem Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, Konya: Yediveren Kitap, 2002, s. 195.

ğundan istifade ederek devlete başkaldıranlar karşısında, yalancı peygamberler konusunda ve dinden dönme olayları karşısında ne gibi görevler aldığı hakkında da bir bilgiye ulaşamadık. Ancak buraya kadar hayatını incelemeye çalıştığımız bu büyük şahsiyetin, Müslümanların Allah Rasûlü'nün ardından düştükleri bu sıkıntılı durumlardan çıkabilmesi için var gücüyle gayret ettiğini söylememiz mümkündür.

Hz. Ebû Bekir, vefat zamanının yaklaştığını düşünerek, muhtemelen Müslümanların yakın geçmişteki gibi birbirlerine düşmesini engellemek için, kendinden sonra yerine birisini bırakmak istedi. Bu iş için en uygun kişinin Hz. Ömer olduğunu düşünüyordu. Bu fikrini ashâbdan bazılarına açtığında kimi Hz. Ömer'in uygun biri olduğunu, kimisi de sert tabiatından dolayı uygun olmadığını söyledi. Hz. Ebû Bekir'in görüşüne başvurduğu kişilerden biri de Üseyd b. Hudayr idi. Üseyd, Hz. Ebû Bekir'e: "Bu işe güçlü biri gerek ve Ömer bu güce sahip biri olarak hilafete layıktır" dedi.[219] Böylece Üseyd b. Hudayr, ilk halifenin seçiminde doğrudan etkili olduktan sonra İslâm Tarihi'nin ikinci halifesinin seçimine de dolaylı olarak katkı sağlamış oldu.

3. Hz. Ömer Döneminde Üseyd b. Hudayr

Üseyd b. Hudayr'ın, gerek Hz. Ebû Bekir'in halife seçilişinde gerekse Hz. Ömer'in hilafete gelişinde, ikisi lehine de müspet görüşler belirtmesi onun konumunu ilk iki halifenin gözünde yüceltmiş olmalıdır. Bunun da etkisiyle Hz. Ebû Bekir gibi, Hz. Ömer de Üseyd b. Hudayr'ı danışma meclisine almış [220] ve görüş alışverişinde bulunmuştur.

Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Ömer dönemindeki hayatına dair fazla bilgiye ulaşamadık. Bu döneme ait ulaşabildiğimiz birkaç bilgiyi şu şekilde özetleyebiliriz: Hz. Ömer'le beraber Câbiye'ye kadar gitmiş ve Kudüs'ün fethine

---

[219] Algül, *a.g.e.,* II, s. 231.
[220] Ülkü, s. 818.

şahit olmuştur. Üseyd b. Hudayr Hz. Ömer'in, kumandanları ve sahâbenin önde gelenleriyle Câbiye'de yaptığı bu önemli toplantıda hazır bulunmuştur.[221] Kudüs'ün fethi sırasında Hz. Ömer onu, ensâr ordularının dörtte birine komutan olarak tayin etmiştir.[222] Üseyd b. Hudayr'ın vefatı bu dönemde gerçekleşmiştir.[223]

Bunlardan başka bazı yazarların eserlerinde, bizim ana kaynaklarda göremediğimiz ve de Kudüs'ün fethi ile ilgili aktardığımız bilgiye muhalif bir bilgi ile karşılaştık. Kaynak vermeden aktarılan bu bilgiye göre Kudüs şehrinin hâkimi, şehri bizzat Hz. Ömer'e teslim edeceğini söyleyince halife Ömer, Üseyd b. Hudayr'ı Medine'de yerine kaymakam olarak bırakarak şehri teslim almaya gitmiştir.[224]

Hz. Ömer döneminde Üseyd b. Hudayr'ı, Üseyd'in kendi dilinden halife ile arasında geçen şu olayı aktararak tamamlayalım:

Üseyd b.Hudayr olayı şöyle anlatmaktadır: Hz. Ömer halife olunca birtakım mal ve eşyayı Müslümanlar arasında taksim etmiş ve bana da bir elbise göndermişti. Fakat elbise bana dar gelmişti. Onu oğluma verdim. Mescitte otururken Ömer'in bana gönderdiği elbiselerden, uzun ve geniş olanını giymiş Kureyşli bir genç yanımdan geçti. Yanımdakine Rasûlüllah'ın şu sözünü söyledim: "Benden sonra bazı bencil davranışlarla karşılaşacaksınız." Allah Rasûlü doğru söylemiştir diye de ilave ettim. Birisi Ömer'e gidip, söylediğimi ona haber vermiş. Namaz kılarken Ömer geldi ve şöyle dedi: "Namazı kıl ey Üseyd!" Namazı bitirince yanıma geldi ve "Sen ne dedin?" diye sordu. Ben de ona gördüğümü ve söylediğimi anlattım. Bunun üzerine: "O benim falan kimseye gönderdiğim elbisedir, o kişi ensârdandır. Aynı zamanda Akabe Biatı'nda, Bedir ve Uhud Savaşlarında da bulunmuştur. İşte o

---

[221] İbn Manzur, Muhammed b. Mukerrem b. Maruf, *Muhtasar Tarihu Dimeşk*, Dimeşk: Dârü'l-Fikr, 1984, III, s. 391.
[222] İbn Asâkir, *a.g.e.*, IX, s. 73.
[223] İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, s. 606.
[224] Ülkü, s. 818; Ahmed Nedvi-Sahip Ensari, s. 299.

elbiseyi ondan bu Kureyşli genç satın almış ve giyinmiştir. Rasûlüllah'ın haber verdiği şeyin benim zamanımda mı olacağını zannediyorsun?" deyince, şöyle cevap verdim: "Hayır, vallahi ya mü'minlerin emiri! Bunun senin zamanında olmayacağını biliyordum."[225]

D. Kişiliği ve Vefatı

1. Kişiliği

Üseyd b. Hudayr iyilikleri atalarından miras aldı. Babasından mevkisini, cesaretini ve cömertliğini aldı. Müslüman olmadan önce de Medinelilerin liderlerinden, Arapların saygınlarından ve mükemmel okçularındandı. Müslüman oluşu ise hızlı, kesin ve de şerefliydi. Aydın ve temiz yürekli biri olarak yaşadı. Kalbinde ve aklında sağlam bir iman taşıyordu. Olaylar karşısındaki dengeli tavrı, düşüncelerini açıkça söylemesi ve keskin zekâsıyla meseleleri çözerdi.[226]

Onun kişiliğini en iyi anlatan, çalışmamız boyunca değindiğimiz olaylardaki tavırlarıdır. Benû Mustalik gazvesi ve İfk olayındaki tavrı Hz. Peygamber'e olan sevgi ve bağlılığının en iyi göstergesiydi. Sakîfe'de ise işi çözüme bağlayan en önemli kişiydi. Doğru bildiğini söylemekten geri durmaz, haksızlık karşısında ise sözünü esirgemezdi. Düşman karşısında sarsılmaz bir güç, Müslümanların arasında ise ince ruhlu, yumuşak huylu biri olarak yaşadı.

Üseyd'in kişiliğini en iyi anlatan ifadeleri Hz. Aişe'den nakledilen şu hadiste görmekteyiz:

Hz. Aişe: "Üseyd insanların en faziletlilerindendi" dedikten sonra, onun şöyle söylediğini anlattı: Bütün ömrümü üç hal üzerinde geçirmek isterdim.

---

225 İbn Asâkir, *a.g.e.*, IX, s. 74-75.

226 Halid Muhammed Halid, *Yeryüzü Yıldızları*, çev: Abdulkerim Akbaba, İstanbul: Beka Yayınları, 2003, s, 385.

Birincisi Kur'ân okuduğum ve dinlediğim zamanki halimdir. İkincisi, Rasûlüllah'ın hutbesini dinlediğim zamanki halimdir. Üçüncüsü ise, bir cenaze ile karşılaştığım zamanki halimdir ki cenazeyi görünce kendime ne ile meşgul olduğumu ve o zaman için ne hazırladığımı sorarım. [227] Bu rivâyet bize Üseyd b. Hudayr'ın insanların en faziletlilerinden biri olduğunu anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda onun ruh hali hakkında da bilgi veriyor. Onu en çok huzura kavuşturan durumun Kur'ân okumak ve dinlemek olduğunu öğreniyoruz. Hz. Peygamber'in sohbetini dinlemek de kendisine ayrı bir huzur veriyordu. Bir cenaze gördüğü zamanki hali ise adeta kendini ölünün yerine koyarak mukadderatını düşünüyordu. Kısaca bu rivâyetten Üseyd b. Hudayr'ın, Kur'ân ve Peygamber aşığı olduğunu ve daima ölümü hatırlayıp ona hazırlanmak için çalışan biri olduğunu anlıyoruz.

Üseyd b. Hudayr'ın, Kur'ân okumada insanların en güzel seslilerinden biri olduğu rivâyet edilmiştir.[228] Bir önceki paragrafta aktardığımız rivâyette, Üseyd b. Hudayr'ın Kur'ân okumayı ne kadar sevdiğinden bahsetmiştik. Bu durumu destekleyen bir başka rivâyet ise şöyledir:

Bir gece vakti Üseyd, Bakara sûresini okuyordu. Atı da yanında bağlanmıştı. Kur'ân'ı okurken birden at hareketlenmeye başladı. Üseyd sustu. O susunca at da sakinleşti. Üseyd tekrar okumağa başladı. At yine şahlandı. Üseyd sustu, at da sakinleşti. Bundan sonra Üseyd bir daha okumaya başladı, at yine hırçınlaştı. Üseyd de artık vazgeçti. Üseyd'in oğlu Yahya ise ata yakın bir yerde (yatmakta) idi. Atın çocuğa bir zararı dokunmasından endişe ederek, çocuğu geriye çekti. Bu sırada başını kaldırıp göğe baktığında (beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi) birtakım şeylerin parlamakta olduklarını gördü de nihâyet onu göremez oldu. Sabah olduğunda Üseyd, Hz. Peygamber'e bunu söyledi. Allah Rasûlü ona: "Oku ey Hudayr oğlu, oku ey Hudayr oğlu!" dedi, Üseyd: "Yâ Rasûlallah, atın Yahya'yı çiğ-

---

[227] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, s. 352; Hâkim, el-*Müstedrek,* III, s. 327.

[228] Said Havva, *el-Esas Fi's-Sünne*, çev. M.Ahmet Varol, Recep Çetintaş, vd. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1989, VII, s. 251.

nemesinden endişelendim. Çünkü çocuk ata yakın bir yerdeydi. Başımı kaldırıp çocuğun yanına gittim. Başımı göğe doğru kaldırdığımda beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birçok şeyin parlamakta olduğunu gördüm. Artık bu beyaz gölge tabakası içindeki ışıklı parlak cisimler manzumesi göğe doğru çekilip çıktı. Nihâyet onu görmez oldum" dedi. Hz. Peygamber: "Bilir misin onlar nedir?" buyurdu. Üseyd: "Hayır!" dedi. Hz. Peygamber: "Onlar meleklerdi, senin Kur'ân okuyuş sesine yaklaşmışlardı. Eğer okumaya devam etseydin, sabaha kadar seni dinlerlerdi. İnsanlar da onlara bakarlardı. Onlar insanların gözünden gizlenemezlerdi" buyurdu.[229]

Kur'ân'ın belâgatı tarih boyunca insanları etkilemiştir. İlk dönemlerden itibaren insanlar Kur'ân'ın bu etkileyiciliği önünde çaresiz kalmışlardır. Bu belâgat ve ahenk, güzel bir sesle buluştuğunda ise etkileyiciliği daha da artmaktadır. Günümüzde de güzel Kur'ân okumakla meşhur kimseler vardır. Ayrıca dünyada ve ülkemizde çeşitli zamanlarda bu insanların katılımıyla programlar düzenlenmektedir. Rivâyetten anlaşılacağı üzere Üseyd b. Hudayr da döneminin meşhur Kur'ân okuyanlarından biri idi. Onun Kur'ân okuyuşu, melekleri bile cezb ediyordu.

Üseyd'in, tüm ömrümü geçirmek istediğim üç hal diye tarif ettiği durumlardan ikincisinin Hz. Peygamber'in konuşmalarını dinlemek, onun sohbetinde bulunmak olduğunu aktarmıştık. Bu durumu destekleyen Buhârî'deki rivâyet şöyledir:

İki kişi, bir karanlık gecede Hz. Peygamber'in yanından (evlerine doğru) çıktılar. Birden önlerinde bir nûr meydana geldi. Nihâyet onlar birbirinden ayrıldıklarında o nûr da onlardan, her biriyle beraber olmak üzere, ikiye ayrıldı.

Bu durumu Ma'mer b. Râşid, Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivâyette: "Üseyd b. Hudayr ile ensârdan bir adam" şeklinde söylerken; Hammâd b. Seleme de bunun Sabit ve Enes b. Mâlik'ten: "Rasûlullah'ın yanında Üseyd

[229] Buhârî, Kitabu Fezaili'l Kur'ân 15; Müslim, Kitabu Salâti'l Musafirîn, 242.

b. Hudayr ile Abbâd b. Bişr'in olduğunu" rivayet etmektedir.[230]

Bu rivâyetten anlaşılacağı üzere Üseyd b. Hudayr bazen geç saatlere kadar Hz. Peygamber'in yanında kalıyor ve onunla sohbet ediyordu. Allah Rasûlü'nün sohbetinde bulunmak kendisine o kadar huzur veriyordu ki zamanın nasıl geçtiğini bile anlamadan geç saatlere kadar Hz. Peygamber'in yanında kalıyordu. Allah Rasûlü de Üseyd b. Hudayr'a karşı sevgi dolu bir şekilde davranıyordu. Bir keresinde Hz. Peygamber, Üseyd'e kızar gibi olmuştu. Ancak bir süre sonra bir hediye göndererek Üseyd'in gönlünü almıştı. Müslim'in Enes b. Mâlik'ten rivâyet ettiği hadiste olay şu şekilde anlatılmaktadır:

Yahudiler, kadın hayz gördüğü zaman onunla beraber yemek yemezler ve evlerde onlarla bir araya gelmezlermiş. Sahâbîler, Peygamber Efendimize bu durumu sormuşlar da bunun üzerine yüce Allah:

"*Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın...*"[231]

âyetini sonuna kadar indirmişti. Resulüllah da: "Her şeyi yapın, yalnız cinsel ilişki müstesna" buyurmuş. Yahudiler bunu duymuşlar ve: "Bu adam bizim işlerimizden bize muhalefet etmedik hiçbir şey bırakmak istemiyor" demişler. Biraz sonra Üseyd b. Hudayr ile Abbâd b. Bişr gelerek:

"Ya Rasûlallah, Yahudiler şöyle şöyle diyorlar. Acaba aybaşılı kadınlarla hiç bir araya gelmesek olmaz mı?" diye sordular. Bu soru üzerine Hz.Peygamber'in yüzünün rengi değişti. Biz de onun soru soran o iki sahâbeye kızdığını sandık. Bunun üzerine o iki kişi çıkıp gitti, yolda Rasûlüllah'a hediye gelen bir tas sütle karşılaştılar. Peygamberimiz hemen onları geri çağırtarak kendilerine o sütten ikram etti. Bunun üzerine onlara kızma-

---

230 Buhârî, Kitabu Menakıbı'l-Ensar 12.
231 Bakara 2/222.

dığını anladık."[232] Üseyd b. Hudayr ile arkadaşı gelen âyetten ve de Hz. Peygamber'in açıklamasından haberleri olmadığı için böyle bir şey sormuşlar; ancak Allah Rasûlü'nün kızdığını anladıklarında da üzülerek oradan ayrılmışlardı. Rahmet Peygamberi de durumun farkına varmış, onların arkalarından kendilerine hediye göndererek gönüllerini almıştır. Bu rivâyet Hz. Peygamber'in genel olarak ashâbına karşı, özelde ise Üseyd b. Hudayr ile Abbâd b. Bişr'e karşı olan sevgisinin somut göstergesidir.

Üseyd b. Hudayr, ihtiyaç sahibi kimseleri gözeten yardımsever biri olarak yaşadı. Enes b. Malik'ten gelen rivâyette: Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber'in yanına geldi. O sırada Allah Rasûlü yiyecek dağıtıyordu. Üseyd, Hz. Peygamber'e ensârın Benî Zafer kabilesinden çoğunluğu kadın olan ihtiyaçlı bir takım kimseleri hatırlattı. Hz. Peygamber Üseyd'e: "Sen yokken elimizdeki her şeyi bitirdik; bize bir şey geldiğini duyarsan bu aileyi bana hatırlat" dedi. Bir zaman sonra Hz. Peygamber'e hurma, arpa ve ekmekten oluşan bir miktar yiyecek geldi. Allah Rasûlü, bu yiyecekleri insanlar arasında taksim etti; o aileye de bolca verdi. Üseyd b. Hudayr, müteşekkir bir halde Hz. Peygamber'e: "Allah seni hayırla mükâfatlandırsın ey Allah'ın Peygamberi!" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü de: "Allah sizleri de en güzel şekilde mükâfatlandırsın ey ensâr topluluğu!" dedi ve ekledi: "Sizden daha iffetli ve sabırlı kimse bilmiyorum; benden sonra taksimat işlerinde birtakım sıkıntılarla karşılaşacaksınız, bu duruma benimle havuzun başında buluşuncaya kadar sabrediniz" dedi.[233] İşte Üseyd b. Hudayr, Allah Rasûlü'nün ensâra olan bu vasiyetini kendine daima gaye edinmişti. O, ibadet eden, malını iyilik yolunda harcayan biri olarak yaşadı.[234]

Üseyd b. Hudayr, son derece merhametli biriydi. Bundan dolayı da Hz. Peygamber'in duasına mazhar olma şerefine ulaşmıştır. İbn S'ad'daki bir rivâyette: Fatıma binti Esved adındaki kadın, veda haccında bir eşya çalmıştı

---

[232] Müslim, Kitabul Hayz 302.
[233] İbn Asâkir, *a.g.e.*, IX, s. 75.
[234] Halid Muhammed Halid, s. 385.

ve durum Hz. Peygamber'e ulaşmıştı. Kadın Peygamberimizin huzuruna getirilince Ümmü Seleme annemizin eteğine yapışarak ondan yardım istedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü: "Bırak onu, koruma! Allah'a yemin olsun ki kızım Fatıma olsa dahi elini keserdim" dedi. Sonra emretti ve kadının eli kesildi. Kadın elinden kan akar bir halde Üseyd b. Hudayr'ın eşinin evine ulaştı. Üseyd'in eşi onu tanıdı ve eve davet edip ona yiyecek bir şeyler verdi. Üseyd b. Hudayr Hz. Peygamber'in yanından dönünce eşinden bu kadının evde olduğunu öğrendi. Üseyd, tekrar Rasûlüllah'ın yanına döndü ve durumu ona haber verdi. Hz. Peygamber Üseyd b. Hudayr'a: "Sen ona merhamet ettin, Allah da sana merhamet etsin" dedi.[235] Bu şekilde Peygamber duasına muhatap olmak elbette büyük bir mükâfattır.

Saadet asrını anlatırken pek fazla değinilmeyen bazı durumlar da vardır. Bunların başında da ashâbın günlük hayatta birbirlerine karşı olan tavırları ve şakaları gelmektedir. Her toplumda doğal olarak bulunan ve insanları güldürüp eğelendiren şakalaşmalar gâyet doğaldır.

İnsan sevinen, gülen, üzülen, ağlayan, yorulan, dinlenen, gezen, eğlenen, oyunlar oynayan bir varlıktır. Bu gibi durumlar insanın sürekli aynı hal üzerinde olmadığını gösterir. Aynı durum Hz. Peygamber ve sahâbe için de geçerlidir. İnsan neşeli, yumuşak huylu, güzel yüzlü insanları severken asık suratlı, sert mizaçlı, katı kalpli insanlardan hoşlanmaz. Hz. Peygamber, doğruluğu ve dürüstlüğü elden bırakmadan zaman zaman çocuklara ve sahâbeye, onları güldürüp rahatlatmak için şakalar yapmıştır. Sahâbîler de hem Hz. Peygamber'e hem de birbirlerine şakalar yapmışlardır. Allah Rasûlü bu şakalardan alay, korkutma, küçümseme, hakaret gibi ağır olanlarına ise müsaade etmemişti. [236]

Üseyd b. Hudayr, biraz da şakacılık yönü olan biriydi. Rivâyete göre

---

[235] İbn S'ad, VIII, s. 263-264.

[236] İhsan Arslan, *Beşerî ve Siyasî Yönleriyle Hz. Peygamber'in Hoşgörüsü,* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Konya 2000, s. 73-74.

Üseyd, Hz. Peygamber'in yanındayken Rasûlüllah ona bir çalı ile vurdu. Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber'e, yaklaşmasını söyleyerek: "Benim de sana vurma hakkım var" dedi. Hz. Peygamber: "Buyur al!" deyince Üseyd: "Ama senin üzerinde gömlek var benim üzerimde ise yoktu" dedi. Hz. Peygamber gömleğini çıkarınca Üseyd, onu öpmeye başladı. "Ben zaten bunu istemiştim ey Allah'ın Rasûlü!" dedi.[237] Hz. Peygamber de, Üseyd'in sevgisine sevgiyle karşılık verir, onun İslâm'a girmede gecikmediğini ve Uhud'da yedi darbe alıncaya kadar kendisini savunduğunu unutmazdı. Onun kabilesi arasındaki değerini bilir, birisi hakkında aracılık yaparsa onun aracılığını kabul ederdi.[238]

Üseyd b. Hudayr, son derece ince ruhlu biriydi. Eşinin ölüm haberi kendisine ulaştırılınca çok üzülmüş ve ağlamıştı. Hz. Aişe'den nakledilen rivâyette Aişe annemiz olayı şu şekilde anlatıyor: Umreden veya hacdan dönüyorduk. Zülhüleyfe denen yere geldiğimizde ensârın çocukları koşarak ailelerine geldiler. Üseyd b. Hudayr'a eşinin öldüğü söylenince çok üzüldü ve ağlamaya başladı. Ona: "Allah seni affetsin! Sen Rasûlüllah'ın sahâbesisin. Bundan önce sana bir sıkıntı gelmedi mi ki sen karına ağlıyorsun?" dedim. Bunun üzerine Üseyd, başını kaldırarak: Doğru söylüyorsun, dedi ve S'ad b. Muâz'dan sonra kimseye ağlamamam gerekirdi...[239] dedi. Hadisin devamında Hz. Aişe: "Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber'le benim aramda yürüyordu" demektedir. Buradan da Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Peygamber'e ve ailesine çok yakın olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Ayrıca bu rivayetten anlaşılan, Üseyd b. Hudayr'ın kendinden önce kabilesinin lideri olan Sa'd b. Muâz'a gösterdiği vefalı tavrı da günümüz liderlerine örnek olacak bir özelliktir.

---

237 Ebû Davud, Kitabü'l Edeb 148; Hâkim, el-*Müstedrek*, III, s. 327; Said Havva, *el-Esas Fi's-Sünne*, VII, s. 252.

238 Abdurrahman Re'fet el-Bâşâ, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, çev. Taceddin Uzun, Konya: Uysal Kitabevi, 1990, I, s. 137.

239 İbn Asâkir, IX, 75-76; Hâkim, el-*Müstedrek*, III, s. 328.

Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber'le Medine döneminin tamamında birlikte olma şerefine nail olmuş önemli bir sahâbedir. Sahâbenin önde gelenlerinden Enes b. Mâlik, Kâ'b b. Mâlik, Ebû Said el-Hudrî ve Hz. Aişe gibi kimseler kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kütüb-i Tis'a'da, onun rivâyet ettiği hadisler tekrarlarıyla birlikte elli civarındadır.[240] İbn Hazm ise *Cevâmiu's-Sire* adlı eserinde, kendisinden on sekiz hadis rivâyet edildiğini söylemektedir.[241] Bu hadislerden bir kısmını konumuz içerisinde yeri geldikçe zaten aktarmıştık. Bunlardan başka Kütüb-i Tis'a'da kendisinden rivâyet edilen diğer bazı hadisler ise şunlardır:

Üseyd b. Hudayr, rahatsızdı; cemaate imam oldu ve oturarak namaz kıldırdı. Rasûlüllah Üseyd'i ziyaret etti. Onun arkasından namaz kılanlar:

"Ey Allah'ın Rasûlü, Üseyd bize imamlık ediyor. Ancak kendisi hastadır ve oturarak namaz kılıyor" diyerek şikâyette bulundular. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Onun arkasından oturarak namaz kılın, çünkü imam kendisine uyulması içindir. Eğer o oturarak namaz kılarsa, siz de onun arkasından oturarak namaz kılın" dedi.[242] Bu rivâyetten Üseyd'in kabile mensuplarına imamlık yaptığını anlıyoruz. Kendisinin nakib olduğunu ve nakiblerin namazlarda imamlık yapma görevleri olduğundan daha önce bahsetmiştik.

Buhârî'de, Enes ibn Mâlik'in Üseyd b. Hudayr'dan rivâyet ettiği bir diğer hadis ise şöyledir: Üseyd b. Hudayr şöyle dedi: Ensâr'dan bir kimse Hz. Peygamber'e geldi : "Yâ Rasûlallah! Beni zekât âmili veya bir yere vali tayin buyurmaz mısınız? Nitekim (muhacirlerden) falânı tayin ettiniz" diye söyledi. Rasûlüllah: "(Ey ensâr!) Şüphesiz sizler, benden sonra yakında (böyle dünya işlerinde) başkalarının size tercih edildiği zamana kavuşacaksınız.

---

240 Dayhan, "Üseyd b. Hudayr", s. 364.

241 İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali bin Ahmed bin Saîd (v. 456/1064), *Cevâmiu's-Sire*, çev. M. Salih Arı, Çıra Yayınları, İstanbul 2004, s. 263.

242 Hâkim, el-*Müstedrek*, III, s. 327.

Bununla beraber yine de siz sabrediniz! Nihâyet (kıyamet günü) bana kavuşacaksınız" buyurdu. [243]

Diğer bir hadis ise Nesâi'de şöyledir: Üseyd b. Hudayr b. Simak'tan rivâyete göre Rasûlüllah, eşyası çalınan kimse hakkında şu hükmü verdi: "Kim çalınan eşyasını dürüst bir adamın elinde bulursa, dilerse o kimsenin aldığı fiyattan satın alabilir. İsterse hırsızı takip edip yakalar." Ebû Bekir ve Ömer de böyle hüküm verdiler.[244]

Bir diğer hadis ise Ahmed b. Hanbel'in Müsnedinde şu şekilde yer almaktadır: Üseyd b. Hudayr'dan: Hz. Peygamber, "Deve sütü içince abdest alın, koyun sütü içince abdest almayın; koyun ağılında namaz kılın, deve ağıllarında namaz kılmayın" buyurdu.[245]

2. Vefatı

Üseyd b. Hudayr, hicri 20. yılın Şaban ayında (Temmuz-Ağustos 641) vefat etti. Hz. Ömer onu Baki mezarlığına kadar taşıdı. Cenaze namazını kendisi kıldırdı ve Baki mezarlığına defnetti.[246] Çalışmamız esnasında başvurduğumuz kaynakların genelinde bu büyük sahâbenin 20. yılda vefat ettiği söylense de vefat yılının hicri 21. yıl[247] olduğunu söyleyenler de vardır. Üseyd b. Hudayr vefat ettiğinde, geride dört bin dirhem borç bırakmıştı. Arazisinin borcuna karşılık satıldığı haberi Hz. Ömer'e ulaşınca alacaklıları çağırdı ve onlara borç karşılığında arazinin gelirinin dört yıl boyunca kendilerine bırakılmasını teklif etti. Onlar da bu teklifi kabul ettiler.[248] Bazı rivâyetlerde ise bu borcun ödenmesini Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Ömer'e vasi-

243 Buhârî, Fiten 2, Menâkıbü'l–Ensâr 7; Müslim, İmâre 48, Fedâil 27, 28.

244 Nesâi, Alışveriş 96.

245 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, s. 352.

246 İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, s. 606; Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed (v.748/1374), *Siyeru A'la min Nubelâ*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985, I, s. 343; İbn Kesîr, *a.g.e.*, VII, s. 170; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, I, s. 113, İbn Abdilber, *a.g.e.*, I, s. 94.

247 Halîfe b. Hayyat, Ebû Amr Şebab el-Asferî (v. 240/854), *Tarîhu Halîfe b. Hayyat*, Beyrut: Darü'l-Fikr, 1993, s. 106 .

248 İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, s. 606.

yet ettiği, Hz. Ömer'in de vasiyeti görüp arazisinin gelirini satarak borcu ödediği belirtilir.[249] Bir diğer rivâyet ise Üseyd b. Hudayr öldüğünde Hz. Ömer: "Kardeşimin oğullarını muhtaç durumda bırakamam diyerek onun malının ürünlerini üç yıl boyunca satarak bütün borçlarını ödedi ve araziyi iade etti"[250] şeklindedir. Rivâyetlerden anlaşılacağı üzere Üseyd b. Hudayr vefat ettiğinde üzerinde bir miktar borç vardı. Ancak değindiğimiz bu borçların ödenmesi meselesini bazı yazarlar farklı bir şekilde aktarmışlardır. Kaynaklarda bulamadığımız bu anlatımda borç meselesi şu şekilde aktarılmaktadır: Üseyd b. Hudayr vefat ettiğinde, Hz. Ömer'in kendisine dört bin dirhem borcu vardı. Halife, Yahya b. Üseyd'e bu borcu senede bin dirhem şeklinde ancak dört yılda ödeyebileceğini söylemiş; Üseyd'in oğlu ise, kendilerinin ihtiyaçlı olmadıklarını söyleyerek Hz. Ömer'den kendisini sıkmamasını istemiştir.[251] Yukarıda değindiğimiz rivâyetlerden farklı olan bu şekilde bir anlatımın, yanlış anlamadan kaynaklandığı kanaatindeyiz.

---

[249] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, I, s. 113; İbn Abdilber, *a.g.e.*, I, s. 94.
[250] İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, I, s. 71.
[251] Ülkü, s. 818; Ahmed Nedvi-Sahip Ensari, s. 299.

– SONUÇ –

Hz. Peygamber 610 yılında kendisine gelmeye başlayan ilk vahiyle birlikte İslâm'ı anlatacak kimseler araştırmaya başladı. Buna en yakınından başlayarak kısmen başarılı olsa da Mekke'deki katı puta tapıcılık ve bazı nedenlerden dolayı istediği desteği tam manasıyla bulamadı. Her zaman yanında olan eşi Hz. Hatice ve kendisini daima koruyan amcası Ebû Talib'in vefat etmelerinin ardından başka bir yurt aramaya başladı. Bunun için ilk önce Mekke'ye nisbeten yakın sayılabilecek olan Taif'e gittiyse de orada kabul edilmediği gibi, Mekke'ye de ancak Mut'im b. Adiy'in himayesinde dönebildi. Böyle bir dönemde Medine'den gelen bir grup insana İslâm'ı anlatma fırsatı bulan Allah Rasûlü, Medine'nin gelecekte kendisi ve Müslümanlar için iyi bir ortam olmasını hazırlamaya başladı.

Medine, yıllar süren Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki savaşlardan sonra nübüvvetin on birinci yılında Mekke yakınlarındaki Akabe'de altı kişinin İslâm'ı kabul etmesiyle İslâmlaşmaya başladı. Bundan bir yıl sonra gerçekleşen Birinci Akabe Biatı'na katılan on iki kişi, Hz. Peygamber'den, Medine'de kendilerine İslâm'ı anlatacak birini göndermesini istediler. Hz. Peygamber, onlara Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi. Mus'ab'ın gayretiyle Medine'de İslâm'dan haberdar olmayan neredeyse hiçbir ev kalmadı. Evs kabilesinin Abdüleşheloğullarından olan Üseyd b. Hudayr da Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla Müslüman oldu. O, aynı zamanda Evs kabilesinin de reislerindendi. Kendisi İslâm'ı kabul ettikten sonra kabilesi nezdinde çok önemli bir mevkiye sahip olan ve kendisiyle beraber Evs'in reisi konumundaki Sa'd b. Muâz'ın Müslüman olmasına vesile oldu. Onun İslâm'ı kabul etmesiyle bü-

tün kabile Müslüman oldu. Üseyd b. Hudayr nübüvvetin on ikinci yılında gerçekleşen İkinci Akabe Biatı'na katıldı ve kabilesini temsil etmek üzere Hz. Peygamber tarafından nakib seçilen on iki kişiden biri oldu

Allah Rasûlü'nün 622 yılında Medine'ye hicretinden sonra daima Hz. Peygamber'in yanında yer alarak İslâm'a en üst derecede hizmetlerde bulundu. Bedir Savaşı'nda bulunup bulunmadığında ihtilaf edilen Üseyd b. Hudayr, Uhud Savaşı'nda insanların dağılıp kaçtığı sırada Allah Rasûlü'nün yanında kalıp onu koruyanlardan biri oldu ve bu savaşta yedi yerinden yaralandı. Hendek Savaşı'nda en önemli görev olan hendeği emrindeki askerlerle korurken; savaştan sonra Benû Kurayza'nın cezalandırılması seferine katıldı. Rasûlüllah'ın diğer seferlerine de iştirak eden Üseyd b. Hudayr'ın Benû Mustalik gazvesinde münafıkların Hz. Aişe'ye iftiraları karşısındaki tavrı, onun Hz. Peygamber'e ve davasına bağlılığını ifade etmesi açısından önemlidir. Hudeybiye Seferi'ne de katılan Üseyd b.Hudayr, Allah'ın Kur'ân'da kendilerinden razı olduğunu söylediği kişilerden biri oldu. Allah Rasûlü ile Mekke şehrinin fethedilmesinde, Hz. Peygamber'in en yakınında bulunanlardan biri olma şerefine nail olan Üseyd b.Hudayr; fetihten sonra gerçekleşen Huneyn Savaşı'nda dağılan İslâm ordusunun toparlanıp zafer kazanmasında önemli rol oynadı.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra ise muhacir ve ensâr arasında probleme dönüşen halife seçimindeki tavrı da İslâm Devleti'nin geleceği açısından belirleyici olmuştur. İnsanlar arasında biraz da şakacılığıyla tanınan Üseyd, aynı zamanda Kur'ân'ı en güzel okuyanlardandı. Daima üç hal üzere bulunmak isterdi. Kuran okuduğu ya da dinlediği zamanki hali, Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunduğu zamanki hali ve de bir cenaze gördüğü zamanki hali. Hem Allah Rasûlü hem de ilk iki halîfe döneminde şehrin ileri gelenlerinden ve akıl önderlerinden biri olarak yaşayan, Medine'de İslâm'ın yayılmasında öğretmenlik yapan, Hz. Peygamber'in kendisi hakkında

"...Üseyd ne iyi adamdır!" iltifatına mazhar olan Üseyd b. Hudayr, Hz. Ömer döneminde vefat etmiştir.

Hz. Peygamber ve ondan sonraki dönemlerde İslâm'ın gelişmesi ve daha geniş alanlara ulaşabilmesi için sahâbîlerin çok büyük katkısı olmuştur. Bu açıdan İslâm dinine canları ve mallarıyla yardım eden sahâbenin hayatlarının ayrıntılı bir şekilde bilinmesi, Müslümanların onlara daha saygılı olmalarına ve İslâm'a dört elle sarılmalarına yardımcı olacaktır.

– KAYNAKÇA –

Ahmet Cevdet Paşa, *Kısası Enbiya ve Tevarihi Hulefa*, Sadeleştiren: Metin Muhsin Bozkurt, İstanbul: Akit Gazetesi, 1997.

Akbaş, Mehmet, "Muhacirun-Ensâr Kardeşliğinin Serüveni", *İSTEM Dergisi*, S. 15, Konya, 2010, ss. 61-77.

Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, İstanbul: Gonca Yayınevi, 1991.

Altınay, Ramazan, *Emevilerde Günlük Yaşam*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.

Apak, Âdem, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi 1-2,* İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2012.

— *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, İstanbul: Düşünce Kitapevi, 2004.

Arslan, İhsan, *Beşerî ve Siyasî Yönleriyle Hz. Peygamber'in Hoşgörüsü,* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Konya, 2000.

— "Kur'ân'da Eleştiri Kültürü: Peygamber Örneği", *Ekev Akademi Dergisi*, S.48, Erzurum, 2011, ss. 91-106.

Bâşâ, Abdurrahman Re'fet, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, çev: Taceddin Uzun, Konya: Uysal Kitabevi, 1990.

Belâzuri, Ahmed b. Yahya (v. 279/892), *Fütuhu'l-Büldan*, çev. Mustafa Fayda, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

Berki, Ali Himmet-Osman Keskioğlu, *Hâtemül-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.

Bozkurt, Nebi- Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Medine" *DİA*, XXVIII, ss. 305-311.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ismâil, (v. 256/869), *el-Câmi'u's-Sahîh*, çev. Mehmet Sofuoğlu, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1987.

Bütün yönleriyle Asrı Saadette İslâm, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.

Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Fıkhu's-Sîre,* çev. Ali Nar-Orhan Aktepe, İstanbul: İslâmi Edebiyat Yayınları, 2003.

Çağatay, Neşet, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliyye Çağı*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.

Danış, Nurullah, *Sa'd b. Muâz'ın Hayatı ve Şahsiyeti*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Konya, 2010.

Ebû Davud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), *Sünen*, çev. Necati Yeniel-Hüseyin Kayapınar, İstanbul: Şamil Yayınları, 2012.

Dayhan, Ahmet Tahir, " Üseyd b. Hudayr" , *DİA*, XLII, ss. 363-364.

Derveze, İzzet, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed,* çev: Mehmet Yolcu, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, ed. İsmail Karagöz, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, ed. Kenan Seyithanoğlu, İstanbul: Çağ Yayınları, 1989.

Esbehâni, Ebû'l Kasım İsmail b. Muhammed b. Fadl (v. 535/1141), *Siyeru Selefis-Salihîn*, Cidde: Dâru'r Râye, 1999.

Gadban, Münir Muhammed, *Nebevi Hareket Metodu Teori ve Pratik*, çev. Tarık Akarsu, İstanbul: Nehir Yayınları, 1992.

Gazalî, Muhammed, *Fıkhu's-Sîre,* çev. Resul Tosun, İstanbul: Risale Yayınları, 2000.

Günaltay, Şemseddin, *İslam Öncesi Araplar Ve Dinleri*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997.

Habib el-Bağdadi, Ebû Cafer Muhammed (v. 245/860), *Kitabü'l-Muhabber*, Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1361/1942.

Hâkim, Ebû Abdillah b. Muhammed b. Abdillah en-Nişaburi (v. 405/1014), *Müstedrek Alâ Sahihayn,* Beyrut: Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2002.

Halid, Halid Muhammed, *Yeryüzü Yıldızları*, çev. Abdulkerim Akbaba, İstanbul: Beka Yayınları, 2003.

Halîfe b. Hayyat, Ebû Amr Şebab el-Asferî (v. 240/854), *Tarîhu Halîfe b. Hayyat*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1993.

Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993.

— *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Nazire Erinç Yurter, İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

Havva, Said, *el-Esas Fi's Sünne*, Redakte: Hamdi Çelebi, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1989.

Hizmetli, Sabri, *İslâm Tarihi(Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah (v. 463/1071), *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l- Ashâb,* Beyrut: Darü'l-Cil, 1992.

İbn Asâkir, Ebûl Kasım Ali b. Hasan b. Abdullah eş-Şafi'i (v. 571/1175), *Tarihu Medinetü Dimeşk,* Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995.

İbnül Cevzî, Ebûl Ferec Abdirrahman b. Ali b. Muhammed (v. 597/1200), *el-Muntazam Fî Tarîhil Muluk vel Umem*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye 1995.

İbnü'l-Esîr, İzzüddin b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed (v. 630/1232), *el Kâmil Fi't-Tarih,* çev: Heyet, İstanbul: Bahar Yayınları, 1985.

— *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe,* Beyrut: Darü'l-Fikr, 1989.

İbn Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalani (v. 852/1448), *el-İsabe fi Temyizi's-Sahâbe,* çev. Naim Erdoğan, İstanbul, İz yayıncılık, 2010.

— *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut: Dâru Sâdir, 1968.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (v. 241/855), *Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınlar, 1982.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali bin Ahmed bin Saîd (v. 456/1064), *Cevâmiu's-Sire*, çev. M. Salih Arı, İstanbul: Çıra Yayınları, 2004.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdulmelik (v. 213/828), *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* çev. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, 2001.

İbn Kayyım el-Cevzî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekir (v. 751/1350), *Zâdu'l- Meâd fî Hedy-i Hayri'l-İbâd,* çev. Mehmet Yolcu, İstanbul: Pınar yayınları, 1989.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmaduddin (v. 774/1372), *el-Bidâye ve'n Nihâye,* çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (v. 275/888), *Sünen*, çev. Haydar Hatipoğlu, İstanbul, Kahraman Yayınları, 2012.

İbn Manzur, Muhammed b. Mukerrem b. Maruf (v. 711/1311), *Muhtasaru Târîhî Dimeşk*, Dımeşk: Dârü'l-Fikr, 1984.

İbn Sa'd, Muhammed (v. 230/844), *et- Tabakâtü'l-Kübrâ,* Beyrut: Dâru Sadır, 1985.

Kandehlevi, Muhammed Yusuf, *Hayatu's-Sahâbe*, çev. Ahmet Meylani, İstanbul: Divan Yayınları, 1980.

Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'ın İlk döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.

Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir (v. 1382/1962), *et-Terâtibü'l-İdâriyye,* çev. Ahmet Özel, İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.

Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi*, İstanbul: Köksal Yayıncılık, 1999.

Kurt, Hasan, "Mekke'nin Fethi Üzerine", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu (20-22 Nisan 2007)*, Çorum: İslâmi İlimler Dergisi Yayınları, 2007.

Küçükeskici, Mustafa, *Hz. Peygamber (SAV) Döneminde Medine'nin Sosyal Yapısı, (*Basılmamış Doktora Tezi), SÜSBE, Konya, 1999.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, *Cahiliyye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn,* İstanbul: İsar Vakfı Yayınları, 2003.

Lings, Martin, *Hz. Muhammed'i Hayatı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.

Mahmudov, Elşad, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul: İSAM yayınları, 2010.

Mevdûdî, Ebû'l-A'lâ, *Tarih boyunca Tevhid Mucadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Ahmed Asrar, İstanbul: Pınar yayınları, 1992.

— *Tefhîm'ul Kur'ân*, çev. Heyet, İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

Muhâcir, Abdurrahman, *el-Minhacu'l Harekiyye lis-Siretin Nebeviyye*, çev. Eyüp Aslan, İstanbul: Hak Yayınları, İstanbul, ts.

Müslim, Ebû'l Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyri (v. 261/874), *Camiu's-Sahih,* çev. Ahmed Davudoğlu, İstanbul: Sönmez Neriyat, 1980.

Nedvi, Ahmed - Ensâri, Sahip, *Asr-ı Saadet (Peygamberimiz'in Ashâbı)*, çev. Ali Genceli, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1985.

Nesâi, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (v. 303/915), *Sünen*, çev. Abdullah Parlıyan, Konya: Konya Kitapçılık, 2005.

Önkal, Ahmet, "Akabe Biatleri" *DİA*, II, s. 211.

Öngör, Sami, *Coğrafya Sözlüğü*, İstanbul: Maarif Basımevi, 1959.

Öz, Şaban, İslâm Tarihi, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2013.

Palabıyık, Hanefi, "Cahiliyye Dönemi ve İslâm'ın İlk Yıllarında Okuma Yazma Faaliyetleri", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (2007), S. 27, ss. 31-68.

Rahman, Afzalur, *Siret Ansiklopedisi,* çev. Komisyon, İstanbul: İnkılab Yayınları, 2003.

Safa, Mustafa, "Hicret Öncesi Medine'de (Yesrib'de) Sosyal ve Dinî Hayat", *Toplum Bilimleri Dergisi*, c. 6, (Temmuz-Aralık 2012), ss. 197-215.

Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB Yayınları, 2011.

— *Emevî-Hâşimî İlişkileri İslâm Öncesinden Abbâsîlere Kadar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Sem'ani, İbn Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur et-Temimi (v. 562/1166*)*, *el-Ensab*, Beyrut: Dârü'l-Cinan, 1988.

Taberani, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (v. 360/970), *el-Mu'cemü'l-Kebir*, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1984.

Taberî, Ebû Ca'fer b.Muhammed (v. 310/922), *Tarihu'l-Umem ve'l-Mulûk,* çev. Zakir Kadiri Ugan- Ahmet Temir, İstanbul: MEB Yayınları, 1992.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (v. 279/892), *Sünen*, çev. Abdullah Parlıyan, Konya: Konya Kitapçılık, 2007.

Umeri, Ekrem Ziya, *Medine Toplumu*, çev. Nureddin Yıldız, İstanbul: Risale Yayınları, 2007.

Ülkü, Hayati, *Ashâb-ı Kirâm'ın Meşhurları*, İstanbul: Sebat Neşriyat, 1982.

Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, (v. 207/822), *Kitâbü'l-Meğâzî*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüp, 1984.

— *Kitab'r-Ridde*, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî,1990.

Vatandaş, Celaleddin, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslâm Daveti*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2012.

Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Genel Yayın Yönetmeni: Ali Bulaç, Ankara: Akçağ Yayınları, ts.

Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, Ankara: DİB Yayınları, 2006.

Zengin, Fethullah, *Medine'nin İslâmlaşması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), UÜSBE, Bursa, 2008.

Zorlu, Cem, *İslâm'da İlk İktidar Mücadelesi*, Konya: Yediveren Kitap, 2002.

Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed (v. 748/1374), *Siyeru A'lamin Nubela*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.

— *el-Muktena fi serdi'l-küna*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi KSÜ
SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
SAMER

SAMER
KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER
KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi